

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

HB
801
S7

UC-NRLF

\$B 88 349

THE LIBRARY
OF
THE UNIVERSITY
OF CALIFORNIA

PRESENTED BY
PROF. CHARLES A. KOFOID AND
MRS. PRUDENCE W. KOFOID

96
0112

OPMERKINGEN

1888

VERBRUIK EN VOLKSWELVAART

1888

JHR. MR. J. A. STOOP VAN STOLFF

MEMBER VAN HET ONTWERPBOED VAN HOLLANDSCHE ZAKEN

Gravenhage

Druck. v. G. W. G. G. G. G.

1888

D. van N.

VERBRUIK EN VOLKSWELVAART

Er zijn niet ten allen tijde leerboeken der staathuishoudkunde verschenen, maar wel nam men ten allen tijde en overal maatregelen ter zake van de welvaart en schreef of sprak men over het vóór of tegen van zulke maatregelen.

Opinies en maatregelen liepen op staathuishoudkundig gebied uiteen, gelijk ook altoos en alom staatkundige ideeën en staatkundig beleid.

Eigenaardigerwijze hebben economische hand- en leerboeken eerst hun intree gedaan in den doctrinair tijd der 19^e eeuw. Die geschriften stelden niet de spelingen der proefondervindelijke praktijk in het licht en het *pro* en *contra* van een in de toekomst te volgen gedragslijn. Neen, de hand- en leerboeken wezen *quasi* den weg aan de praktijk. Evenals in de 18^e eeuw, op politiek gebied, de Fransche revolutie was voorafgegaan door de theorieën van het *contrat social*, van vrijheid, gelijkheid en broederschap, — theorieën, ontsproten onder den terugslag van de krasse tekortkomingen der werkelijkheid, theorieën, die onder de bestaande omstandigheden in vruchtbare aarde moesten vallen — zoo vonden in de 19^e eeuw economische leeringen, die eene openbaring schenen, gegeven de feitelijke misstanden, gegeven de oude regelen, die niet meer pasten bij gewijzigde toestanden, zóó gereeden bijval en ingang, dat ze een waas van altijddurende onwederlegbaarheid verkregen. Waar aan steeds dringender verlangens tegemoet werd gekomen erlangde eene leer, die met hare stellingen de wenschen van het oogenblik van groote groepen der bevolking wonderwel dekte, ja, ze nog voorbijstreefde, een schijn van onfeilbaarheid.

De Fransche revolutie, die in meer dan een opzicht den groei van instellingen, passende bij het nationaal karakter en bij de nationale historie, verstoorde, was almede eene — tot op zekere hoogte verklaarbare — *doctrinaire* omwenteling, toenmaals oogenschijnlijk ook theoretisch gerecht-

vaardigd (1). Evenzoo, op economisch terrein de adoptatie van de leer van den vrijhandel door Engeland in 1846. Met die adoptatie werd het succes der individualistische economie bezegeld; naar men waande, voor goed (2).

En met dezen ommekeer hangt ten nauwste samen de opvatting, volgens welke de economie zich om het verbruik niet zoude hebben te bekommeren, wijl ze een wetenschap zou wezen van „handelingen in het ruilverkeer en van de werking dier handelingen op waardeverhoudingen”.

ADAM SMITH, de grondlegger van de school, waartoe

(1) Vgl. ALEXIS DE TOCQUEVILLE, *L'ancien régime et la révolution*.

Op privaatrechtelijk gebied heeft eens een volkomen breken met de historische lijn plaats gehad, waarbij nu wel niet wijsgeerige studeerkamertheorieën richtsnoer werden, maar waarbij een samenstel van bepalingen, dat in vroeger tijd in een verdwenen rijk goede diensten had bewezen, tot het «ware» recht werd verheven.

Naar de verklaring van L. VON STEIN, geamendeerd door VON BELOW, lag de hoofdoorzaak van de zg. *receptie* van het Romeinsche recht in Germaansche landen, eeuwen nadat het Romeinsche Rijk ten onder was gegaan, in het feit, dat dit recht, zooals het zich in den keizertijd allengs had ontwikkeld, als geknipt was voor eene maatschappij, waarin sedert kort het roerend goed van méér beteekenis was geworden dan het onroerend, zoodat de juristen uit den tijd der Renaissance, met Romeinsch recht opgevoed, dit recht — niettegenstaande eenige tegenkating van nationaal-praktisch aangelegde milieu's, — ingang konden doen vinden. Toen eene maatschappij van den nieuweren tijd soortgelijke evolutie had meegemaakt als voorheen de Romeinsche, voldeden de praescripten van het hervonden en gretig bestudeerde Romeinsche recht zoozeer aan nieuw gerezen behoeften, dat men 't — niet geglosseerde plaatsen uitgezonderd — nagenoeg *en bloc* aannam en 't voor *het* recht, een recht voor alle tijden en volken ging aanzien. Later leidden de drang der omstandigheden, de eischen van het volksleven en van voortschrijdende behoeften er toe, die illusie weer los te laten.

(2) COBDEN verklaarde in een rede te Manchester op 15 Januari 1846 te gelooven, dat, indien Engeland den vrijhandel aanvaardde, dat voorbeeld binnen vijf jaren door heel Europa zou worden gevolgd. (*Speeches*, I, 360).

Mr. PIERSON behoorde, betitelde zijn werk althans nog als „Inquiry into the nature and causes of the *wealth of nations*”.

De natuur gaat boven de leer, zelfs boven een leer, die leert, dat er voor een leer van het verbruik geen plaats zou zijn in de staathuishoudkunde. In het leerboek van Mr. PIERSON worden quaesties, die het verbruik betreffen, telkens aangeroerd. Zoo constateert de auteur: „men neemt „in sommige kringen der maatschappij genoeg met eene „huisvesting, die in hogere louter afschuw zou wekken” en hij voegt er aan toe: „Het is de eerste, maar het zal „wel niet de laatste maal zijn, dat het vraagstuk van den „levensstandaard ons blijkt de ware kern te zijn van een „probleem” (I, 189).

Zoo wijdt hij een paragraaf aan de loonen en de verteringen (I, 303—316). Zoo zegt hij, dat loonsverhooging, die niet gepaard gaat met verheffing van den levensstandaard noch in economisch, noch in eenig ander opzicht nuttig is (I, 362). Een groot gedeelte eener andere paragraaf houdt zich bezig met den „invloed der beschaving op den aanwas van bevolking” (II, 168) en men vindt in die paragraaf onder meer de uitspraak: „De eischen, die de „groote meerderheid der bevolking aan het leven stelt, zijn „zeer gering; groot is daarentegen de lichtzinnigheid, de „roekeloosheid” (II, 182). Het behoeft geen betoog, dat de levensstandaard, de eischen, die men aan het leven stelt, bepaald worden door den aard en de mate van het verbruik. Langzaam of snel verbruik; zoo men wil: gebruik en verbruik.

De heer JOURDAN sprak proza zonder het te weten. Economisten van de doctrinair-liberale school bespreken soms het verbruik zonder zich daarvan rekenschap te geven. In de gebruikelijke slottoespraken van de inaugurale rede „Economische prolegomena”, op 10 Februari 1909 te Groningen gehouden door den hoogleeraar Dr. C. A. VERRIJN STUART, staat op blz. 39 te lezen:

„Toch waag ik het de verwachting uit te spreken, „dat een wetenschap, welke *den levenden mensch*, met „zijn *begeerten* en *nooden* maakt tot voorwerp van „onderzoek, op meer belangstelling bij U mag rekenen „dan noodig is voor het met vrucht afleggen der „gevorderde examens.

„Er is in het samenstel der maatschappij met „haar schrijnende contrasten van *verkwisting* naast „bitteren *nood* niets vanzelf sprekend, niets, waarbij „men zich, indien al, zonder nader onderzoek zoude „mogen neerleggen” (1).

Heeft men hier te doen met een *lapsus*, dan wel met een professoralen vrijbrief om den levenden mensch, zijn begeerten en nooden, zijne verkwisting en zijn nood — alzo ook verbruiker en verbruik — binnen den kring van economisch onderzoek te trekken?

Mr. PIERSON zelf wijdt ten spijt van zijne omschrijving van de staathuishoudkunde als eene wetenschap „van „handelingen in het ruilverkeer en van de werking dezer „handelingen op waardeverhoudingen”, aan de voortbrenging 376 en aan de inkomsten van den Staat 339 bladzijden van zijn leerboek — tegen 621 aan de ruilwaarde en de ruilmiddelen samen.

Kenschetsend is het gezichtspunt, waaruit het leerboek van Mr. PIERSON het Engelsche majoraat beziet. Bij wijze van illustratie van den kijk, dien het leerboek op deze instelling geeft, mag wellicht dit punt reeds in deze inleiding ietwat uitvoeriger worden behandeld. De hoofdreden van de ingenomenheid der Engelsche natie met haar stelsel van grondbezit zou zijn te zoeken „in de werking van het stelsel ten aanzien van „de voortbrenging, de belangen der pachters en die der boerenarbeiders” (II, 297). Voorts:

(1 De cursivering is er niet in den tekst.

„Het ware onmogelijk de Engelsche aristocratie „te handhaven in haren rang, indien niet ten behoeve „der soort van eigendom, waarin haar vermogen „pleegt te bestaan, afwijking van de gewone regels „van erfrecht werd toegestaan. En de Engelsche adel, „trots de fouten van velen zijner leden en den „democratischen geest, die ook in Engeland begint „te heerschen, geniet nog te zeer de sympathie des „volks, dan dat men geneigd zou zijn hem den „levensdraad af te snijden.”

En al leest men de geheele paragraaf over „De grond-eigendom en het erfrecht”, voor zooveel Engeland aangaat (II, 293—307), men ontwaart, dat de beteekenis van het majoraat als een — wellicht instinctief aangegrepen — middel om het sloopen van kasteelen en buitenplaatsen, het tenietgaan van parken en collecties (1) te voorkomen, m. a. w. hun rasch verbruik te keeren, onverschillig of ze aan *peers* dan wel aan *commoners* behooren, ter zijde wordt gelaten.

Het is misschien niet al te gewaagd de ingenomenheid der Engelsche natie met het majoraat te boeken op een andere rekening dan die van de voortbrenging, de belangen der pachters en der boerenarbeiders, of die van de onmogelijkheid om de Engelsche aristocratie te handhaven in haren rang, indien niet ten behoeve der soort van eigendom, „waarin haar vermogen pleegt te bestaan”, afwijking van de gewone regels van erfrecht werd toegestaan.

Vooreerst is de Engelsche aristocratie niet gedwongen haar fortuin in hoofdzaak in landbezit te beleggen — ver-

---

(1) Art. 37 van de Settled Land Act 1882. Landerijen kunnen buiten het majoraat blijven of daarvan los worden gemaakt. Huis, park en collecties *niet*, tenzij met speciale machtiging in bijzondere omstandigheden. Even schemert de bestaansreden van het majoraat door in de woorden van Mr. PIERSON: «De wet van Lord CAIRNS teekent de stemming; alles mag onder den hamer komen, maar niet het kasteel, niet het park» (II, 305).

scheidene leden van the House of Lords bezitten in het geheel geen land — en is zij hoogstwaarschijnlijk van dividenden uit mijn- en andere waarden volstrekt niet afkeerig. Dan is het onvervreemdbaar bezit van kasteel en park veeleer een bron van onkosten dan van inkomsten. Wijders verdient het eenige aandacht, dat in Engeland het majoraat allerminst een privilege van den adel is, dat integendeel elk en een iegelijk een landgoed *under entail* kan plaatsen. Voorts zoude er nog wel een ander middel zijn om den Engelschen adel zijn rijkdom te waarborgen dan eene voor ieder Engelschman geldende afwijking van de gewone regels van erfrecht ten opzichte van bepaalde bezittingen. Zooals den Souverein een civiele lijst toekomt, in contanten, zou men aan de erfelijke leden van het Hoogerhuis, met het oog op hunne nationale functie, hun héréditair ambt, eene hooge toelage, in contanten, kunnen verstrekken.

De kern der instelling van het majoraat is te zoeken in het behoud, het niet-verbruik, dat ze garandeert. Niet de distinctie van de leden van een stand, die nog de sympathie des volks geniet en dien men den levensdraad niet wil afsnijden, naar het heet, maar de integriteit van een gewaardeerd bestanddeel van het nationaal bezit wordt door die instelling gehandhaafd.

Het Rijksmuseum, het Mauritshuis, het Haagsche Bosch, kunnen op den duur slechts in stand blijven, zoo zij of aan den Staat behooren of deel zouden uitmaken van een majoraat. *Les extrêmes se touchent*: gebruikscollectivisme of eerstgeboorterecht. Zooals enkele takken van productie of distributie hier en daar staatsmonopolie zijn — ten onzent postereien en telegrafie, die zuiver socialistisch zijn ingericht: geen concurrentie, arbeid van bezoldigde ambtenaren en de eventueele baten voor de gemeenschap — zoo is er ook collectivisme op het gebied van gebruik en verbruik. Dat collectivisme is de ééne weg, die ondergang, versnippering

of overbrenging naar elders, van het object verhoedt. Langs een anderen weg, erfelijke overgang in ééne hand, met verbod van deeling en verkoop, wordt hetzelfde resultaat bereikt.

In dit verband valt aan te stippen, dat schier alle heilzame weelde, alle geoorloofd gebruik, dat zich boven het alledaagsche verheft, is opgekomen en tot behoefte geworden in de bevoorrechte elementen der samenleving, om vervolgens steeds verder door te dringen. Zonder de kasteelen en parken uit vroeger tijden zouden wij thans geen „trotsche” openbare gebouwen en geen publieke parken hebben. Zonder de particuliere schilderijen-verzamelingen van vorsten en grooten van voorheen, thans geen staatsmusea. Zonder de voormalige muziekpartijen aan hoven en in saletten thans geen populaire concerten. Zonder de badkamers der welgestelden thans geen volksbadhuizen. Zonder de bibliotheken der aanzienlijken thans geen voor ieder toegankelijke boekerijen van grooter of kleiner omvang.

Het schijnt niet geheel onverdedigbaar te beweren, dat — evenals het majoraat schijnbaar ter wille van bemiddelden in het leven trad, maar inderdaad een nationaal belang diende — zoö ook het treffen van menigen economischen maatregel, die de opkomst en het voortbestaan van eene *aristocratie* begunstigde en het achterwege laten van menigen maatregel, die dat voortbestaan in gevaar zou brengen, hun dieperen grondslag vonden in het instinctief besef van haar invloed ten goede op den levensstandaard van het geheele volk; allermeeest dan, wanneer niet een afgrond haar van de lagere volksklassen scheidt, doch de natie een complex van geleidelijke geleidingen vormt. Naar gelang bij een steenworp in het water de eerstgevormde kring krachtiger is, zullen de overige zich beter afteekenen. Voorbeeld doet volgen.

In het kader van eene wetenschap van handelingen in „het ruilverkeer en van de werking dezer handelingen op waardeverhoudingen” passen dergelijke beschouwingen slecht.

Intusschen kan het niet ten eenenmale onbescheiden zijn te trachten in de volgende bladzijden in het licht te stellen, dat gedragingen en maatregelen, die het verbruik raken, een deel kunnen vormen van het geheel van gedragingen en maatregelen, welke met betrekking tot de welvaart van overheid en onderdanen uitgaan. Het zij geoorloofd, zonder te pogen een absolute leer, een theorie *à prendre ou à laisser*, te verkondigen, verschillende opmerkingen te maken, die mogelijk eenige stof tot nadenken kunnen geven.

II.

Is sparen *per se* nuttig? Gaat het aan een Vaticaan, een paleis als dat van Versailles te bouwen, terwijl er nog menschen zijn, die honger lijden? Mag men een millioen voor een Rembrandt of een collier bieden, alhoewel met dat millioen tal van gezinnen uit den nood zouden zijn geholpen? Doet een festijn afbreuk aan de welvaart? Verdient eene inkomstenbelasting naar „draagkracht”, naar het inkomen, afgescheiden van den levensstandaard, aanbeveling? Zijn fidei-commissen en majoraten uit den booze? Is er iets te zeggen voor een uitvoerrecht op bruidschatten en andere fortuinen, die het land verlaten? Valt bij voorkeur die nijverheid te bevorderen, welke elken dag papier, die, welke ~~welke~~ eens in het jaar graan, of die, welke, zoolang de voorraad strekt, goud te voorschijn brengt? Is het raadzaam het absentisme ongehinderd te laten? Moet het bezit van goederen in de doode hand worden tegengegaan? Ligt het in de rede indirecte belastingen als minder billijk te veroordeelen? Prijsverlaging van eerste en verdere levensbehoeften door afschaffing van accijnsen en van invoerrechten — plotseling of van lieverlede — te bewerken? Is er bezwaar tegen een niet gering debietrecht op tabak?

61

Tegen voortgaande verhooging van de accijns op sterken drank? Komt het voordeelig uit consumptie van binnenlandsche producten in de hand te werken? Is het om het even, of een land tarwe en suiker importeert, „in ruil” tegen oud zilverwerk of antiek porselein dan wel tegen nieuw voortgebrachte machinerieën? Zal men liever den invoer van Camembert en champagne vrijlaten dan dien van hardsteen en marmer? Wie dient het algemeen belang beter, de grondeigenaar, die zijn landgoed onder zijn pachters en arbeiders verdeelt, of wel degene, die het in handen houdt en ten behoeve van pachters en arbeiders eene kerk, een school, een sportterrein, een zwembassin, een schietbaan, een gymnastieklokaal en wat dies meer zij sticht? Handelt een multi-millionair, die vóór of na zijn dood een groot deel van zijn vermogen ter beschikking stelt van de gemeenschap voor liefdadige doeleinden, voor wetenschap of kunst, economisch gesproken verstandig? Moet men multi-millionairs door een uitermate zware vermogensbelasting treffen of liever, naar den voorslag van Carnegie (Problems of to-day) hunne nalatenschap door een ongekend hoog successierecht? Is een evenredig schoolgeld gewenscht, met of zonder progressie? Zoo ook, met of zonder progressie, betaling naar gelang van uw inkomen in trein, tram, concertzaal of restaurant? Moet het hebben van haardsteden, het houden van luxe-rijtuigen en paarden aan een drukkende heffing worden onderworpen? Wat te denken van tolheffing in verband met slijtage van wegen en bruggen? Is de regeling van retributies in art. 254 der gemeentewet, zooals dat luidt sinds 1897, aannemelijker dan die van 1851? Mag de gemeente winst kloppen uit haar gasfabrieken of haar tramlijnen? Ware het goed gezien, op het voetspoor van de afschaffing van de plaatselijke accijnsen ten onzent in 1865, een eind te maken aan het octroi de Paris? Wat dunkt u, uit economisch oogpunt, van omzetting van den Koekamp en de Maliebaan in bouwterrein? Ware het uit economisch

oogpunt toe te juichen Hydepark te bestemmen tot aard-appelveld of knollentuin?

Ziehier, te hooi en te gras, eenige vragen, die samen kunnen hangen met de verschillende begrippen en voorstellingen, welke op het gebied van het verbruik heerschen.

De wijze, waarop de Staat huishoudt bij het behartigen van zijn belang of van dat van de menschen, die hij samenbindt, kan verband houden met inzichten in quaesties van verbruik. En ook ten aanzien van andere bestuurseenheden, als provincie en gemeente en niet minder ten aanzien van gezin, individu of vereeniging, als geordende deelen der menschelijke samenleving, is het wellicht niet uitgesloten, dat mede met aard en mate van het verbruik moet worden gerekend door wie het terrein der politieke economie betreedt.

III.

Hoofdstuk I van de *Grondbeginselen der Staathuishoudkunde* van Mr. N. G. PIERSON, vijfde druk, 1905, is betiteld: De Staathuishoudkunde en de sociale wetgeving. Op *blz. 1* van *Hoofdstuk I* leest men:

„Wat hebben Staathuishoudkunde en sociale wetgeving „met elkander gemeen, wat niet? Om tot een juist denk- „beeld te komen van de taak der wetenschap, waarover „dit werk handelt, is het nuttig deze vraag met eenige „nauwkeurigheid te beantwoorden.

„In iedere ontwikkelde maatschappij bestaat ruilverkeer, „maar hoe hooger een maatschappij ontwikkeld is, des te „meer is het ruilverkeer een hoofdbestanddeel van haar „leven. In een maatschappij als de onze vindt men ter- „nauwernood personen, die er geen deel aan nemen”.

Wie zou willen tegenspreken, dat het „ruilverkeer” of liever: koop, verkoop en vervoer een hoofdbestanddeel — ja zelfs een der vele hoofdbestanddeelen — van het leven

eener ontwikkelde maatschappij is? Wie zal ontkennen, dat men in eene maatschappij als de onze ternauwernood personen vindt, die er geen deel aan nemen?

Analphabeten uitgezonderd, neemt ten huidigen dage vrijwel een ieder deel aan het schriftelijk verkeer met brieven, prent- en andere briefkaarten. Hierin ligt voorshands nog geen aanleiding om de posterijen tot uitgangspunt van leeringen betreffende staatsbeheer en administratieve wetenschap te maken.

Men vindt *geen enkel* persoon, die geen deel neemt aan het verbruik. Zoude het uit dezen hoofde niet den voortred kunnen verdienen boven ruilverkeer en zelfs boven voortbrenging?

Historisch gesproken ware er wellicht ook iets voor te zeggen te beginnen met het verbruik. Het Leerboek van Mr. PIERSON vangt aan met eene afdeeling: de Ruilwaarde. In de tweede afdeeling — de Ruilmiddelen — worden de voornaamste muntstelsels, het bankwezen der voornaamste landen, wissels en wisselkoersen en muntpolitiek aan de orde gesteld. In de derde plaats komt: de Voortbrenging. In de vierde komen: de Inkomsten van den Staat.

Het verbruik is uitteraard *antérieur* aan muntstelsels, bankwezen, wissels, wisselkoersen en muntpolitiek. Het is ook nog *antérieur* aan de voortbrenging. Menschen, die niets produceerden, leefden en leven hier en daar nog van hetgeen planten- en dierenrijk aanbieden. Is er een afdoende reden om de staathuishoudkunde te splitsen in vier afdeelingen: ruilwaarde, ruilmiddelen, voortbrenging en staatsinkomsten — en het verbruik de overbodige rol van vijfde wiel aan den wagen toe te kennen?

Op blz. 12 van het eerste deel van het Leerboek van Mr. PIERSON treft men het volgende citaat uit den aanhef van ADAM SMITH'S *Wealth of nations* aan: „De jaarlijksche „arbeid van ieder volk is in den grond der zaak het fonds, „waaraan het alle benoodigde en geriefelijke dingen, die het

„jaarlijks verbruikt, ontleent. Deze dingen bestaan altijd of uit het onmiddellijk voortbrengsel van dien arbeid, of uit hetgeen met dat voortbrengsel van anderen is gekocht. Naar gelang dus dit voortbrengsel in grooter of kleiner verhouding staat tot het getal der *verbruikers*, zal een volk beter of slechter zijn voorzien van al de noodzakelijke en geriefelijke dingen, die het kan aanwenden”. (1)

Deze woorden, aldus Mr. PIERSON (Leerboek I, blz. 13), „bevatten in een kort bestek het geheele stelsel van ADAM SMITH en zijne school” (2).

„De groote diensten, die ADAM SMITH aan de staat-„huishoudkunde bewezen heeft” zegt Mr. PIERSON (Leerboek I, blz. 17) „zouden nog grooter zijn, indien hij de stellingen, „door hem aan den ingang van zijn werk geplaatst, niet „had voorgedragen als *axioma's*, maar als uitkomsten, waartoe „zijn *onderzoek* zou voeren. Hij had aan de aangehaalde „woorden moeten toevoegen: het hier gezegde geldt van „een maatschappij zonder ruilverkeer, *doch het ruilverkeer „verandert aan de hoofdoorzaken van algemeene stoffelijke „welvaart niets wezenlijks* (3); dit te doen blijken, is het „doel van mijn werk”.

Kan het zijn, dat eenige opmerkingen over het verbruik kunnen doen zien, dat een volk de benoodigde en geriefelijke dingen, die het jaarlijks verbruikt, niet uitsluitend betreft uit het fonds van zijn jaarlijkschen arbeid?

En dat in het algemeen het verbruik in de economie

(1) De cursiveering ontbreekt in den tekst.

(2) Men zou hier de woorden kunnen aanhalen van GUSTAV SCHMOLLER, Grundriss der Allgemeinen Volkswirtschaftslehre 1904, blz. 461: «Eine «blosze Verkehrsnationalökonomie, eine Theorie von den selbstsüchtigen «tauschenden Individuen, eine einseitige Naturlehre des Marktes war «so entstanden.»

(3) De cursiveering ontbreekt in den tekst. De gecursiveerde zinsmede kan volmondig door niet-geestverwanten van den steller worden beaamd.

een integreerend element is, niet aangewezen om te worden veronachtzaamd; integendeel veeleer een gewichtige factor bij het streven naar bevordering van volkswelvaart?

IV.

In de staatkunde, in de rechtswetenschap en in de economie komen de factoren: *plaats, tijd* en *bestemming* in het spel.

In de wiskunde, eene abstracte en exacte wetenschap, staat het anders: het kwadraat van de hypotenusus van een rechthoekigen driehoek is *overal* en *altijd* gelijk aan de som van de quadraten van de beide andere zijden en van een *bestemming* kan bij een driehoek geen sprake zijn.

Zoodra een wetenschap te doen heeft met den levenden mensch, heeft zij te rekenen met *plaats, tijd* en *bestemming*, ten aanzien van dien mensch en van het levend en levenloos geschapene, waarover hij heerscht. Absolute leeringen passen niet in zulk een wetenschap. Absolute stellingen, die eeuwige waarheid zouden bevatten, zijn alleen verdedigbaar, waar het geldt godsdienst, die niet op wetenschap, maar op *geloof* berust of wel waar het geldt de exacte wetenschap, evenzeer gebouwd op onbewijsbare, doch *aangenomen* axioma's.

Op het *wezen* der Voorzienigheid en op het *wezen* van een cirkel of van het radium kunnen 's menschen *voorstellingen* en *inzichten* geen invloed hebben. Wel op toestanden en verhoudingen, die mede van gedragingen en maatregelen van den *mensch* zelve afhankelijk zijn. Het eeuwig ware, het absolute is hier onbereikbaar. Slechts relatieve stellingen, uitgaande van een beginsel, waarvan de toepassing onder verschillende omstandigheden tot ver-

schillende resultaten zal leiden, zijn hier toelaatbaar (1).

Het principieele desideratum: goed staatsbeheer, sluit uit, dat de absolute quasi-alom geldige theorie der politieke vrijheid, gelijkheid en broederschap allerwege en altijd zoude en had moeten worden gehuldigd. Het principieele desideratum: behoorlijke rechtsbedeeling, sluit uit, dat de theorie, ~~volgens welke~~ [?] eenig dusgenaamd natuurrecht overal en altijd zoude en had moeten worden aanvaard. Het principieele desideratum: bevordering van volkswelvaart sluit uit, dat de theorie van den vrijhandel overal en altijd zoude en had moeten worden toegepast. X

De feodale vrijheer van weleer, die gezag uitoefende binnen den omtrek van zijn slot, leefde in een gansch andere plaats, dan zijn nakomeling, die ambteloos op gemeubileerde kamers in een groote stad woont. De intrensieke autoriteit van den resident van Cheribon is een gansch andere dan die van den Commissaris der Koningin in Noord-Holland.

De *patria potestas* der Romeinen, die oudtijds zelfs het *jus vitae ac necis*, het recht van leven en dood, in zich sloot, lijkt een zonderling instituut, bijaldien men aan het geval denkt, dat anno 1910 een Amsterdamsch koopman krachtens vaderschap het recht zou hebben zijn zoon, ingenieur te Assen, het leven te benemen. De bevoegdheid van het hoofd van het geslacht verschijnt echter in een minder vreemd licht, wanneer men weet, dat in den

---

(1) In zake religie is *geene* wetenschappelijke zekerheid mogelijk, in zake politiek, recht en economie alleen eene *betrekkelijke*, in zake exacte wetenschap is eene menschelijkerwijze gesproken *volstrekte* zekerheid bereikbaar, al wordt ze niet aanstonds verkregen. Men heeft niet immer geweten, dat de aarde zich beweegt, maar toen eenmaal de onderstelling, met redenen omkleed, was opgeworpen, werd alras het twistpunt beslecht en het is — anders dan zuiver geestelijke twistpunten en semi-geestelijke twistpunten — voorgeod van de baan.

vroegsten *tijd* de Romeinsche familie met overgrootvader, grootvader of vader als chef op een van de buitenwereld afgezonderd gebied samenleefde; dat er één baas moest zijn — *εις κοιρανος εστω, εις βασιλευς* — zooals nu nog de kapitein van de Lusitania autocratisch commandant is. De op het eerste oog wonderlijk-plechtige vormen, bij de overdracht van onroerend goed in de eerste tijden door de Romeinen in acht genomen, verliezen veel van hun schijnbaar totaal-ongemotiveerden omslag, wanneer men bedenkt, dat de diverse landheeren onderling min of meer in dezelfde verhouding stonden als thans de onderscheidene mogendheden, die aan het sluiten van tractaten een reeks van formaliteiten, in hoog-officieele termen vervat, plegen te verbinden.

Een lading Russisch graan, die den Rotterdamschen waterweg binnenkomt, heeft een *bestemming* van anderen aard dan een Saksisch servies, dat uit Dordrecht naar Parijs wordt verkocht. Het van plaats verwisselend graan dient tot snel verbruik, het van plaats verwisselend servies tot zeer langdurig gebruik; maar beide, graan en servies dienen een goed doel, hemelsbreed verschillend van opium, die in China wordt geïmporteerd.

---

v.

Pl. 7.

Uit een kosmopolitisch oogpunt is er op den aardbol, waaraan wij nu eenmaal plaatselijk zijn gebonden, van verbruik eerst sprake, wanneer iets, schier onnaspeurbaar, langzaam aan of vrijwel eensklaps, wordt *vernietigd* — behoudens asch, puin en andere overblijfselen — of wanneer iets nog wel voor eenig doel wordt gebezigd, maar niet meer voor het oorspronkelijk beoogde: het onderstel van

een molen kan nog als schuur, een afgedankte wagon-restaurant kan nog als woning dienst doen.

Wanneer iemand een millioen voor een Rembrandt geeft, wordt niets vernietigd. De Rembrandt en het millioen waren er. Op den aardbodem is door bedoelde transactie niets veranderd, behalve dat de Rembrandt en het millioen stui-vertje gewisseld hebben. De bedenking, dat het zonde en jammer zou zijn een millioen te bestemmen tot aankoop van een schilderij, terwijl er nog zooveel nood valt te lenigen, kan misschien plaatselijk eenigen zin hebben; voor de wereld, als geheel beschouwd, gaat ze in geen geval op.

Stelt men zich op plaatselijk-nationaal standpunt, dan laat het ons onverschillig, of de Rembrandt dan wel het millioen in den Haag of te Leiden, in Zeeland dan wel in Utrecht te vinden zijn. Daarentegen zal het op plaatselijk-nationaal standpunt den een spijten, dat een kunstwerk ingevolge het bod van een buitenlander uit ons land verdwijnt, den ander verheugen, dat wij gaan strijken met het millioen.

In het huidige stadium van 's werelds verloop mag, wat het element *plaats* in de economie aangaat, in de beschaafde deelen der wereld het territoire der *natie* als de *op den voorgrond tredende eenheid* worden beschouwd, zooals oudtijds gewest, stad of dorp, buiten de grenzen waarvan het gros der bevolking zich, geslachten achtereen, niet verplaatste.

De mensch, in relatie tot zijn medemenschen, is het innigst verbonden aan zijn gezin; zeer nauw aan zijn volk — de lieden, met wie hij zich, in kleiner of grooter kring van plek, streek, land of wereldrijk, één gevoelt — en met zeer lossen band aan zijn mede-wereldburgers *tout-court*. Bij een matroos, die overboord springt om een Papoea het leven te redden, bij een zendeling, die gezin en vaderland vaarwel zegt voor de binnenlanden van Afrika, doen de aandrift, de innerlijke aandrang van het *schepsel* zich gelden; zijn daad staat buiten *maatschappelijke* verhoudingen.

Er is alle reden om ter zake van economische conside-

raties thans een plaatselijk-nationaal standpunt in te nemen. Gezin, gemeente en provincie hebben eene beperkte souvereiniteit in eigen kring. Over de aardglobe in haar geheel gebiedt géén menschelijk souverein gezag. De tot staat geordende *natie* vormt het complex, waarbinnen oppermachtig zeggingsrecht wordt uitgeoefend. De natie is van huis uit volkomen autonoom, al kan zij ingevolge tractaten of ingevolge machtsinvloeden van buiten af een deel van hare volstreckte vrijheid van handelen vrijwillig of onder pressie prijsgeven.

Om een voorbeeld te noemen: een verbod om absint te vervaardigen, in te voeren, etc. als gesteld bij de wet van 6 December 1909, *Stbl.* n°. 402 — een verbod, dat verbruik van een bepaald object op hygiënische motieven tegengaat, een verbod echter, dat, wijl het verbruik, voortbrenging en aankoop van een artikel van staatswege weert, ook in de sfeer der economie valt — zulk een verbod gaat tegenwoordig alleen van den Staat uit. En waar een plaatselijk communaal *veto* het verbruik van sterken drank vermag te ontzeggen, is het toch de Staat, welke tot die *local option* machtigt.

Uit nationaal-economisch oogpunt worde het verbruik van alras geconsumeerde zaken van niet-laakbare bestemming — de dooreenmengeling der factoren: plaats, tijd en bestemming is onvermijdelijk — liefst alleen dan aangewakkerd of vrijgelaten, wanneer levenskracht of levenslust daarmee zijn gebaat. Zoals met brood of met bloemen. Maar uit nationaal-economisch oogpunt is een land, waarin benijdbare voorwerpen van duurzamen aard zijn en worden vergaard, er beter aan toe dan een land, dat zich aan dergelijken bezitsvoorraad weinig gelegen laat liggen, doch zich op het stuk van snel vergane benodigdheden, die niet tot de eerste levensbehoefte behoren, ruimschoots tevreden stelt. Een tegenstelling als tusschen den particulier, die zich in den loop der jaren een degelijk en fraai intérieur verwierf en

den ander, die volop genoot van dingen, welke geen ander spoor nalieten dan mogelijk genoteerde uitgaafposten in een kasboek. De Vereenigde Staten van Amerika maken het leeuwendeel hunner artikelen van dagelijksch verbruik en van verbruik, dat hoogstens enkele *decennia* overleeft, *zelve*. Exporteeren op reusachtige schaal. Verzamelen een eeuwendurigen bezitsvoorraad van kostbaarheden en antiquiteiten uit alle deelen der wereld. De „*man in the street*” rookt er niet; tabak wordt duur gehouden. De heeren in den restaurant drinken er geen wijn; die is zwaar belast. In het Nederland der negentiende eeuw viel precies het omgekeerde waar te nemen.

Volgens het Amerikaansche Payne-tarief van 1909 mogen kunstwerken, ouder dan 20 jaar (1), vrij worden ingevoerd. Men acht ze een begeerlijk en duurzaam bezit, men heeft ze liever in de *States* dan in Europa en deswege ziet men er van af het binnenkomen aan te grijpen als eene gelegenheid om den rijken koper te treffen. Men wil den toevloed niet door tolheffing belemmeren.

Het besef van de waarde van soortgelijken gebruiksvoorraad vindt weerklank in de merkwaardige Italiaansche regeling omtrent monumenten en voorwerpen van oudheid en kunst en den uitvoer van deze voorwerpen, al berust die regeling wellicht allereerst op het idee van *behoud* van het *nationaal* kunstbezit en misschien ook op het streven om de aantrekkelijkheid van het land voor vreemdelingen zoo *groot mogelijk* te laten (2).

---

(1) Het is niet onmogelijk, dat de tolheffing van nieuwere werken strekt tot bescherming van opkomende Amerikaansche kunstenaars.

(2) Stel U voor, dat thans nog intact te zien ware het Nederland van 1775 met zijn beboomde grachten, zijn ophaal- en steenen boogbruggen, zijn schilderachtige gevels en geveltjes, zijn wallen en poorten, zijn torens, zijn ontelbare kasteelen, patricische heerenhuizen en buitenplaatsen, zijn onnoemelijk aantal antiquiteiten en kunstschaten van den meest uiteenlopenden aard, huis in, huis uit, — het nageslacht zoude, bij wijze van spreken, kunnen teren op de entrées voor bezichtiging van zulk een ongeëvenaard levend museum.

Parijsche toiletten, parfums en andere snel verbruikte weeldevoorwerpen worden volgens het Payne-tarief exorbitant hoog belast. Wie zich de luxe wil permitteeren kostbare gebruiksvoorwerpen te importeeren van zeer kortstondigen duur, artikelen, die — zij het alsnunog met minder smaak en vaardigheid — ook ter plaatse kunnen worden gemaakt, heeft een bate aan de Staatskas te offeren. Schrikt de belasting hen af, zoo is de verkwisting gekeerd. Schrikt ze niet af, zoo betaalt hij een boetebate voor zijn voorbijgaan van den nationalen arbeid.

Nog verder ging Engeland in de 18^e eeuw. Indië bood veel goedkooper en veel mooier katoentjes dan Engeland kon leveren. Engelsche kooplieden voerden ze uit het Oosten aan en verkochten ze aan het vasteland van Europa. In Engeland zelf mochten ze niet binnenkomen. Men wilde den groei van de opkomende industrie niet verstoren. Werken de Vereenigde Staten het gemakkelijk binnenbrengen van snel vergane verbruiksartikelen, hoe fraai ook, tegen, Engeland wilde van binnenbrengen in het geheel niet weten. Naar List opmerkt, verlangden de Engelsche staatslieden geen goedkoope en vergankelijke waren; zij wenschten: aanvankelijk dure, maar duurzame industriele macht.

Bevordering van gebruik *ter plaatse* (in nationalen zin), waar door den verbruiker een fortuin is verdiend of geërfd, tegengaan van het verbruik *elders* — is een beginsel in de politieke economie, hetwelk tot het beramen van diverse maatregelen heeft geleid en nog zal moeten leiden. Het z.g. absentisme, waaronder Ierland en ten onzent Friesland gebukt gaan (1), de exploitatie van Zuid-Afrika door lieden,

---

(1) Het voorstel, in Maart 1897 door de Tweede Kamer behandeld (Handelingen, blz. 1090—1126), tot heffing door de gemeente van 20 buitengewone opcenten van uitwonende grondeigenaars, schoot zijn doel voorbij. Niet het uitwonen had moeten worden getroffen — men kan grond bezitten in ettelijke gemeenten, waar men nimmer gewoond

die de gewonnen millioenen in Europa verteren, het jongste Amerikaansche voorstel tot heffing van een uitvoerrecht op de bruidschatten der erfdochteren, die den geboortegrond den rug toekeeren, zijn allicht nog slechts een voorspel. Naarmate de middelen van verkeer sneller worden en bij vele volkeren de hoogere standen meer kosmopolitisch, zullen zich moeilijkheden voordoen, veel grooter dan onze forensenquaestie, waarbij althans de factoren: vertrek naar het buitenland en verlies van contrôle, van zeggingsrecht en zeggingsmacht over de vertrokkenen, niet in het spel komen. Het eindpunt in de evolutie van het „vrije verbruik”, liet men haar ongestoord begaan, zoude zijn bereikt, wanneer de rijken der aarde hun leven sleten in eenige door natuur en klimaat bevoorrechte streken, voor de afwisseling reizende, of verblijvende in eenige door beschaving, kunst en vermaak uitblinkende steden.

Bij wege van buitengewone heffingen ter zake van de belastbare eigendommen en inkomsten, aantastbaar in het verlaten land; bij wege van uitvoerrechten en vermoedelijk nog langs andere wegen der vindingrijke praktijk — *where there is a will, there is a way* — zal het euvel van uittochter-der-gegoeden-zonder-tegenwicht, zijn te bestrijden.

Het laat zich denken, dat niet alleen de uittocht *voor-goed*, maar ook de chronische uittocht van hen, die louter voor hun genoegen tijdelijk op reis gaan, niet langer van staatswege ongemoeid wordt gelaten. Zooals een gekweten invoerrecht op fabrikaten eenige vergoeding schenkt voor de eventueele winstderving der binnenlandsche productie-

---

heeft — maar het *gaan* uitwonen. Immers dan *verbreekt* men ten nadeele van de gemeente, welke men verlaat, den band, die tusschen inkomsten ter plaatse en verteringen ter plaatse *bestond*. Had het voorstel zich beperkt tot extra heffing van grondbezitters, die de gemeente, waar zij grond bezitten, metterwoon verlieten, misschien ware het aangenomen.

kracht, zoo zoude aan het verlies, dat de uitteraard steeds stijgende vertering aan gene zijde der grenzen berokkent, eenigermate tegemoet kunnen worden gekomen door een surtaxe, geheven van wie, anders dan in bedrijf of beroep, om aperte gezondheids- of om verdere nader te specificceeren redenen, de landgrens overschrijden.

VI.

Het element *tijd* speelt een belangrijke rol in verbruiks-vraagstukken. Het verbruik kan de limiet naderen van altyddurend gebruik; er is langzaam en er is snel verbruik. Als voorbeelden van deze drie instanties zou men kunnen noemen: een geslepen diamant, een te water gelaten schip en een geschoten faisant.

Deze voorbeelden zijn alleen gebaseerd op de stoffelijke natuur; zij betreffen dingen, die, eenmaal in wezen, *vanzelf* eeuwenlang, jarenlang dan wel enkele dagen voortbestaan.

Bij de vraag, of een zaak in hare bepaalde gedaante zal subsisteeren, komt alweder de machtssfeer der overheid te pas. De overheid kan gelasten: dat huis, dat park, die collectie komt, zoo de onderdaan het *under entail* plaatst, niet onder den hamer; die zaken blijven buiten de verevening uwer erfgenamen, ze worden niet verdeeld, ze blijven in één hand, ze mogen niet worden vervreemd.

De tand des tijds tast alles aan, maar het best bestand tegen dien tand, onder de dingen, die niet *vanzelf* langer of korter tijd behouden blijven, zijn acquisities, die, ofschoon uit hun aard vergankelijk, gespaard blijven, hetzij doordat ze toebehooren aan de gemeenschap, hetzij door wetsdwang, hetzij krachtens traditie. Kerken, paleizen, majoraats-goederen, staatsmusea, bezittingen in de doode hand zijn

in minder mate blootgesteld aan slooping dan zoovele andere possessies, waarover naar willekeur *privatim* wordt beschikt.

Het element *tijd* levert op *zich zelf* in verbruiksquaesties mogelijk niet veel stof tot opmerkingen. Doch er valt nog veel over te zeggen bij bespreking van het element *bestemming* en bij eenige beschouwingen over verbruik in verband met *voortbrenging*, met *verkeer*, met *levensstandaard* en *aanwas* van *bevolking*.

VII. *Bestemming*

Bij de vraag, welk verbruik men, door particulier initiatief of met behulp der staatsmacht, hebbe te bevorderen of tegen te werken, treedt de *bestemming* van het verbruiksobject op den voorgrond. Heeft het meer of minder nut uit moreel, aesthetisch en economisch oogpunt?

Hetgeen verbruikt werd *was* er. Het verbruik beantwoordde, in bloot technisch opzicht, aan het doel, waarmede het object werd vervaardigd. Men moge het hoofd schudden over de schatten, besteed aan baltoiletten, het verbruik van de baltoiletten, welke er nu eenmaal waren, valt niet te bejammeren. Wat te betreuren valt en van overheidswege moet worden tegengegaan is de overdreven *vraag* naar verbruiksvoorwerpen met een weinig duurzame en weinig verheven bestemming; eene vraag, die er toe leidt, dat een te groot *quantum* arbeidskracht, ter plaatse of elders te werk gesteld, wordt aangewend voor doeleinden, die aan het zedelijk, geestelijk of stoffelijk welzijn van een volk in zeer geringe mate of in het geheel niet ten goede komen.

Van overheidswege heeft men in den loop der tijden herhaaldelijk zich ingespannen om zoodanig verbruik te weren door absoluut *veto*, te beperken door limitatief

verbod, te bemoeilijken door heffing van accijnzen en van invoerrechten. De voorbeelden zijn voor het grijpen.

Indien de vraag naar jenever, naar tabak, verdubbelde en de mogendheden zich er niet mee bemoeiden, zoude tweemaal zooveel arbeidskracht aan den aanmaak van jenever en tabak ten koste worden gelegd. Werd die arbeidskracht in het land zelf in het werk gesteld, ter wille van binnenlandsch verbruik, zoo zoude er reden zijn om te spreken van winstderving. Men had zijn voorhanden kracht nuttiger kunnen aanwenden. Werd die arbeidskracht elders in het werk gesteld, zoo lijdt het land, hetwelk het product van die krachtsinspanning koopt, een positief verlies.

De „dwaze tulpenhandel” van 1637 heeft ons vaderland niet gedeerd omdat deze en gene groote sommen verloor — die een ander won; maar omdat al te velen van de Hollandsche natie zich toen wierpen op de teelt van een verbruiksartikel met fantastische waarde en met beurswaarde, doch zonder innerlijke waarde, in hoogerem zin, voor onze volkswelvaart.

Onderstel, dat het buitenland de hooge prijzen hadde willen betalen, die destijds voor tulpen vielen te bedingen. Dan ware er alle reden geweest, niet slechts voor de Hollandsche kweekers, maar ook voor de Hollandsche natie als geheel, om zich te verblijden. Uit kosmopolitisch standpunt zou dan de gansche affaire laakbaar zijn geweest; uit nationaal-economisch standpunt prachtig. Ten minste, zoo men bij keer van zaken den tulpengrond en de capaciteiten der tulpenkweekende lieden nog altijd wel voor andere, niet al te te primitieve productiviteit hadde kunnen bezigen. Er ligt één groot gevaar in het zich toeleggen op productie van *fancy*-artikelen: de door tijdelijke vraag aangewakkerde en alsnu disponibele *skilled labour* ligt braak, wordt waardeloos, zoodra het uit is met de *fancy*.

Slaat men acht op het element: bestemming van het verbruiksobject, zoo moet ook weer worden gedacht aan de elementen: plaats en tijd.

Plaatselijk kan bij voorbeeld de cultuur van een op zich zelf volstrekt of betrekkelijk verwerpelijk handelsartikel redenen tot juichen geven, terwijl het de wereld achteruitzet.

Laat men mede recht wedervaren aan het element *tijd*, dan gaat men zich rekenschap geven van het *desideratum*, dat ook bij op zich zelf niet-verwerpelijke zaken te letten valt op duurzaamheid. Dit moge eene vanzelf sprekende waarheid wezen — er zijn helaas nog altijd individuen en overheden, die zich niet bekommeren over het *karakter* van hetgeen ten verbruik wordt gemaakt of aangeschaft.

Zoolang de in *Engeland* en *ten onzent* nu nog geijkte staathuishoudkunde zich verliest in abstracties, zweert bij den „economic man” van de Manchester-school en de *staathuishoudkunde* qualificeert als eene „wetenschap van handelingen in het ruilverkeer en van de werking dezer handelingen op waardeverhoudingen” — zóólang — het zal niet héél lang meer zijn — moet men haar wel laten in het officieel genot van haar koopmansuitgangspunt en van haar deductief-individualistische opvattingen.

VIII.

Bij beschouwing van het verbruik in verband met de voortbrenging kan men weder verschillende onderscheidingen maken, die elkaar kruisen.

Zoo is goud een bijna onverslijtbare zaak, waarvan de natuur haar voorraad niet hernieuwt; steenkool een alras verbruikte stof, waarvan de natuur haar voorraad evenmin vernieuwt, ten minste in afzienbaren tijd. Zoo zijn bont en hout langzaam verslijtende zaken, waarvan de natuur haar voorraad geregeld hernieuwt — mits niet door 's menschen toedoen de dierenstapel en de bosschen worden uitgerooid.

Zoo is graan een snel verbruikte zaak, waarvan de natuur haar voorraad geregeld hernieuwt, terwijl menschelijk onverstand het nauwelijks in zijn macht heeft den bodem tot onvruchtbaarheid te doemen.

Het is den menschen, ofschoon voor de grondstof gebonden aan hetgeen de natuur biedt, gegeven *dag in dag uit* verbruiksvoorwerpen te produceeren, die hetzij, zooals metalen beelden, schier onvergankelijk zijn, hetzij, zooals kleederen, langzaam aan, hetzij, zooals lucifers, snel verbruikt worden.

Zelfs al vormde de aarde één staat, zoo zou er, wat aangaat de dingen, *waarvan de natuur haar voorraad niet hernieuwt*, reden kunnen zijn om te voorkomen, dat de voorraad ontijdig — vóórdat een equivalent ware gevonden — wierd uitgeput. De aardstaat zou zijn onderdanen ten deze „op rantsoen” kunnen stellen. Zoolang er verschillende staten zijn, moet een ander punt onder de oogen worden gezien. Exploitatie, waardoor de onvernieuwbare voorraad plaatselijk wordt uitgeput, laat na verloop van tijd het territoir waardeloos achter. Er kunnen deswege diverse redenen zijn om cijns te heffen. De staat, die concessie gaf aan den ontginner, kan voor dien afstand zijn deel vorderen. De staat kan bovendien in aanmerking nemen, dat de ontginning het grondkapitaal aantast. De staat kan er op letten, dat vreemdelingen de voorradige rijkdommen weghalen. De staat kan zich rekenschap geven van de omstandigheid, dat de opbrengst van hetgeen eens vooral werd geoogst, elders — in het buitenland of in het moederland — wordt verteerd. De staat kan een uitvoerrecht heffen, hetzij met zuiver fiscale bedoeling, hetzij om de verkrijging van een grondstof voor het buitenland moeilijker, voor het binnenland gemakkelijker te maken.

Ook ten aanzien van het verbruik van zaken, waarvan de natuur haar voorraad *geregeld hernieuwt*, kan de staat zich doen gelden, bij voorbeeld behoud en vermenigvuldiging

van wild- en vischstand, bebossching verzekeren en aanmoedigen. Te dezer zake kan zelfs overleg tusschen de verschillende staten raadzaam zijn; zoo stelde President ROOSEVELT eene internationale conferentie tot behoud van natuurlijke hulpbronnen voor.

Cijnsheffing kan ook met betrekking tot de zaken, waarvan de natuur haar voorraad geregeld vernieuwt, op hare plaats zijn. Grondbezit in handen van buitenlanders moet zwaarder worden belast dan het eigen bezit. Exploitatie van landelijke ondernemingen in koloniën is in het bijzonder aangewezen voor heffing van een hoogen cijns, wanneer ze door vreemdelingen geschiedt (1).

De staat, die over de gewesten heerscht, behoeft het niet goedmoedig aan te zien, dat kapitaalrente en ondernemerswinst het buitenland in den schoot vallen, terwijl een karig loon den inlander rest. Wel staat het gouvernement er niet, zooals bij de goudindustrie, aan bloot, dat het na verloop van tijd blijft zitten met overtollige werkkrachten, hier en daar in grooten getale saamgetrokken, maar dat is nog geen excuus om het leeuwendeel van de vruchten der exploitatie aan den buitenlander te laten. En ook, waar kapitaalrente en ondernemerswinst ten goede komen bij voorbeeld aan Nederlanders, niet in Indië gevestigd, kan ter wille van Indië hooger cijns worden gevorderd. Cijnsheffingen, die den uittocht der winsten treffen, behooren intusschen vast te staan vóórdát de exploitatie in gang is; anders

---

(1) «In een bericht over de caoutchouc-cultuur van Ned.-Indië in de «Nieuwe Ct.» van 17 April 1909 leest men: «Ongetwijfeld is het beschaamd, dat de Nederlandsche ondernemingen slechts 4,7 millioen, de Engelsche 24,1 millioen, de Belgische en Fransche te zamen 20 «millioen en de Duitsche 9,3 millioen gulden in deze caoutchouc-plan-tages van Nederlandsch-Indië gestoken hebben.» Sindsdien is de *rubber-boom* gekomen en het verschil nog aanmerkelijk ten nadeele van ons land vergroot. Men kan niet vergen dat de Nederlanders met een tooverslag gehéél Nederlandsch-Indië gaan exploiteeren. Maar wel, dat het gouvernement het den vreemdelingen niet te gemakkelijk make.

ontaarden ze in berooving van de aandeelhouders van het oogenblik, wier bezit met één slag zóóveel in waarde daalt als de cijns, gekapitaliseerd, bedraagt.

De staat kan ook het verbruik van een op zichzelf onschadelijk en nuttig artikel tegengaan, uitsluitend op grond, dat de voortbrenging van dat artikel gepaard gaat met nadeel voor het welzijn van den producent in materielen zin, den arbeider. Een staaltje van deze actie levert onze Phosphorluciferswet van 1901 (1).

Is de staat vrij het verbruik van een artikel te verbieden, omdat hij het verbruik zelf verkeerd acht of wel bezwaar ziet in de omstandigheden, waaronder de voortbrenging geschiedt — een andere staat kan hem dwingen het verbruik toe te staan. Het „Algemeen Handelsblad” van 13 Mei 1852 zegt in zijn hoofdartikel „Strijd over de handelsvrijheid in Frankrijk” zeer naief: „Engeland zagen „wij zijne zucht tot bevordering van de internationale „gemeenschap der volken zoover drijven, dat het zelfs tot „gedwongen openstelling van havens, de wapenen tegen het „Chineesche Rijk heeft opgevat”, (de bekende opiumoorlog) (2).

In dit verband spreekt het blad van „voortgang, in „allen gevalle, met kennelijke strekking tot het doel om

---

(1) Curieus is het, dat deze wet ook den invoer, in grootere hoeveelheid dan van 100 grammen, verbiedt. Met die lucifers immers is het anders gesteld dan met opium, absint, saccharine, dingen, waarvan men wegens hun slechten invloed op het welzijn der verbruikers de consumptie kan willen beletten. Verbod de Nederlandsche wetgever den invoer van phosphorlucifers uit humanitair oogpunt, opdat Nederland part noch deel (de 100 gram daargelaten) zou hebben aan eene voor de gezondheid schadelijke werkzaamheid, waar ook uitgeoefend? Of wilde men onze industrie van niet-phosphorlucifers behoeden tegen de concurrentie van buitenlandsche phosphorlucifers?

Volgens de Memorie van toelichting is, nevens vervoer, invoer verboden «ten behoeve van eene goede contróle».

(2) In 1839 verbood de Chineesche keizer den invoer en het verbruik van opium, het hoofdartikel van den Engelschen handel op China.

„de wereld tot een algemeen domein van vrije industrieele „ontwikkeling te maken, de beschaving en kunstvljijt aller „wege te verbreiden en tot zelfs de meest afgelegen hoeken „der aarde te doen deelnemen aan de uitwisseling van „diensten, waarop de algemeene welvaart berusten moet.”

Nobele rechtvaardiging van de handelspolitiek van het Britsche Rijk, dat ter wille van den afzet van de opium, in Britsch-Indië gefabriceerd, China dwong den invoer te tolereeren van een bepaald artikel en nog wel van een door China zelf verderfelijk geoordeeld artikel! Men ontwaart zeer goed, dat in de staathuishoudkunde van het „Algemeen Handelsblad”, welke tot deze apotheose van de „vrije industrieele ontwikkeling” voerde, voor eene „leer van het verbruik” inderdaad geen plaats is.

Free trade, peace and goodwill among nations luidt het devies der Cobdenclub. De opiumoorlog werd gevoerd om *free trade* — in den zin van vrijen afzet in een vreemd rijk — op te dringen. Merkwaardigerwijze hebben bij dien oorlog uitgaven voor leger en vloot, improductieve uitgaven naar het oordeel der Cobdenieten, Engeland in staat gesteld tot afdwingen van het verlangde voordeel. Indirect wierpen die uitgaven dus nog wel eenige vruchten af.

Maar hoe staat het uit nationaal-economisch oogpunt met de uitgaven voor leger en vloot, *niet* gedaan ter wille van roof, noch ter wille van vermeestering van de heerschappij over afzetgebied, noch om de „open deur” te forceeren? Is het, afgescheiden nu van nationale fierheid, die offers vergt ter wille van handhaving van zelfstandig volksbestaan, juist gezien de uitgaven voor de defensie in totaal op de verliesrekening te brengen?

„Men bedenke het eens” — zegt de heer G. M. BOISSE-VAIN in zijn artikel Kapitaalsbezit en kapitaalsvernietiging in de *Economist* van April 1909, blz. 245, „hoeveel wel„vaart die 36½ milliard, waarmede sedert 1870 de Euro„peesche staatsschulden zijn vermeerderd om de daar-

„door aan het nationaal vermogen der verschillende landen
 „ontleende middelen te doen dienen tot kapitaalsvernietiging door oorlogen en wapeningen en tot voeding van „onproductieven arbeid; hoeveel welvaart die 36½ milliard „hadden kunnen stichten, indien men ze, in plaats van ze „op die wijze te misbruiken, had aangewend tot uitbreiding „en verbetering van cultures, tot ontginning van woeste „gronden, tot vermeerdering en verbetering van verkeers- „wegen, te land en te water, tot verbetering ook — om „nog een voorbeeld te noemen — van de woningtoestanden „der volksklasse!”

Daargelaten nu, dat die 36½ milliard toch niet uitsluitend militaire doeleinden hebben gediend en dat de bevolking van Europa sedert 1870 ook aanmerkelijk is toegenomen — is er nu werkelijk voor 36½ milliard *vernietigd*? Het verschoten kruit zeker. Het voor oud-roest verkochte kanon of schip evenzoo. Maar zijn de naties gezamenlijk ingevolge hare militaire uitgaven voor 36½ milliard *armer* geworden?

Vooreerst neen, omdat men van die 36½ milliard moet aftrekken hetgeen de nijverheid verdiende aan de doode weermiddelen en aan de uitrusting voor de levende.

Ten tweede neen, omdat men rekening moet houden met de bezoldiging, in geld, voeding, kleeding en dak van de levende weermiddelen en met het hun verstrekte onderricht.

Nu kan men afkeuren, dat de nijverheid er toe gebracht wordt zich toe te leggen op fabricage van kanonnen en pantserplaten, zooals men betreuren kan, dat zij zich heeft te wijden aan brandewijn, pruimtabak en Schmucke dein Heim-prullen, maar productieve arbeid blijft productieve arbeid. Ook al leverde KRUPP niet aan het buitenland, zoo zouden de door die firma geïnde ondernemerswinst en het door haar uitbetaalde arbeidsloon in mindering komen van de som, door de Deutsche natie bij KRUPP verteerd.

Nu kan men zelfs meenen, dat al de officieren en minderen *toch wel* in hun onderhoud en dat van hun gezinnen zouden

hebben kunnen voorzien in productieve bedrijven, maar traktement en soldij blijven tractement en soldij.

Verlies lijdt het nationaal complex alleen door hetgeen metterdaad wordt vernietigd; *winstderving* lijdt het alleen, voor zooveel aannemelijk is te maken, dat onder de bestaande samenleving de voorhanden militaire arbeidskracht, in volle ontplooiing, beter en duurzamer vruchten had kunnen afwerpen in dienst van andere — zij het minder ideale — belangen dan de landsverdediging.

De niet ongegronde, maar overdreven tegenzin van „orthodoxe” economen in „improductieve” militaire uitgaven vindt een pendant in hun niet ongegronde, maar overdreven lof op het sparen.

In een interessant artikel van Dr. D. G. JELGERSMA, thans privaatsdocent aan de Rijksuniversiteit te Leiden, over „Sparzaamheid” (Vragen des tijds van 1888, blz. 42) wordt over het standpunt, dat zij — met name Mr. PIERSON — ten aanzien van het sparen innemen, de staf gebroken.

Dr. JELGERSMA redeneert in dezen geest:

Naar de opvatting van de „economen” verdient het sparen onvoorwaardelijk goedkeuring. Het „gezond verstand” intusschen onderscheidt gierigheid, spaarzaamheid en verkwisting. Er moet iets haperen aan de leer der „economen”. Sparzaamheid doet de vraag naar verbruiksgoederen afnemen, de vraag naar goederen, die kapitaaldienst doen, toenemen. Veronderstel voor een oogenblik, dat alle meer-gegoeden te Amsterdam hunne uitgaven beperkten b.v. tot f 1000.— 'sjaars, er zoude door verminderde vraag naar verbruiksgoederen, en vooral naar artikelen van weelde, ontzettende ellende te Amsterdam ontstaan.

Dit voorbeeld van Dr. JELGERSMA legt den vinger op de wondeplek. Zooals de Amsterdamsche samenleving nu eenmaal in den loop der tijden is ingericht, zou „het uitbreken der epidemie van spaarzaamheid” — ook al tastte die epidemie niet binnen *korten* tijd alle bezitters aan,

maar al woekerde zij jaren en jaren voort — eene werkeloosheid van vreeselijken omvang veroorzaken ter plaatse.

Eene houding van het publiek, waardoor plaatselijk en tijdelijk — zóólang tot de aanwezige arbeidskracht onderdak is gebracht bij productie van goederen, die kapitaaldienst doen, of wel naar elders is uitgeweken — de voortbrenging van verbruiksgoederen wordt stilgezet en alzoo de potentieele resultaten van aanwending van lokaal voorhanden arbeidskracht te loor gaan, berokkent positief verlies; materieel verlies, met zedelijken en geestelijken achteruitgang in zijn nasleep.

„De leer” — zegt Dr. JELGERSMA — „dat economische „spaarzaamheid in ieder geval wenschelijk is, omdat zij de „loonen doet stijgen, (lees: zou doen stijgen), zal uit den „catechismus der economisten verdwijnen en met haar de „dogma's van den vrijen handel en van de almacht der „concurrentie. Ze zullen vervangen worden door een aantal „minder algemeene stellingen, die zonder aanspraak te „maken op volstreckte geldigheid, in een grooter aantal „gevallen van toepassing zullen zijn. De economie zal „daardoor, als iedere wetenschap, die de kinderschoenen „ontgroeid is, ophouden een verzameling van voorbarige „generalisaties te zijn en langzamerhand de kenmerken „eener exacte wetenschap verkrijgen (1).

---

(1) De schrijver zegt niet, dat de economie een exacte wetenschap zal worden, maar hij beweert, dat ze dezelfde kenmerken kan erlangen. De exacte wetenschap biedt absolute waarheid; de economie, die hem voor oogen staat, relatieve. De absolute lessen der exacte wetenschap en de relatieve der anti-doctrinaire economie geven beide leeringen ten beste, praktisch en strookende met het gezond verstand. Niet alzoo de leeringen der doctrinaire liberale economie, welke zich hult in het gewaad eener exacte wetenschap, maar abstracties blijkt te verkondigen, onpraktisch en onaannemelijk voor het gezond verstand, zoodra men ze als maatstaf zou willen bezigen in de levende maatschappij.

Ook Dr. JELGERSMA meent, dat de economie haar kosmopolitisch standpunt zal moeten verlaten en zich op nationaal standpunt zal moeten stellen. Hij bespreekt het geringe heil, voor een volk, van spaarzaamheid, die zich oplost in belegging in het buitenland van al het overgespaarde — dus ook voortgezette belegging in het buitenland van den interest van het buitenslands uitgezette kapitaal — waartegenover alleen het voordeel staat, dat het inkomen der natie, dat ze verteren *kan*, toeneemt.

Het loont licht de moeite, het door Dr. JELGERSMA opgeworpen voorbeeld van een Amsterdamsche spaarepidemie eens uit te spinnen, nu niet van plaatselijk-steedsch, doch van plaatselijk-nationaal standpunt.

Indien geen enkel Nederlander hier te lande voortaan méér zou uitgeven dan *f* 1000.— 's jaars, m. a. w. méér dan *f* 1000.— 's jaars zou besteden aan verbruiks- en gebruiks-goederen, aan loon voor diensten en aan giften, ware het volgende mogelijk.

Van tweeën één.

1°. *Of* de aldus bespaarde gelden zouden worden belegd in loopende of nieuwe leeningen van Nederlandsche publiek-rechtelijke lichamen of wel in nijverheidsondernemingen, in Nederland gevestigd of nieuw te stichten. Voor den afzet van het product van die ondernemingen, voorzooover ze verbruiksartikelen leverden, zou men grootendeels afhankelijk zijn van de bereidwilligheid van het *buitenland* om ze in ontvangst te nemen tegen prijzen, die de Nederlandsche onderneming in staat zouden stellen kapitaalrente, ondernemerswinst en arbeidsloon af te werpen, — daar in *Nederland* zelf immers alleen de meest alledaagsche benoedigdheden verkoopbaar zouden wezen. Voor den afzet van stoomwerktuigen en andere goederen, die kapitaaldienst doen, zou de binnenlandsche markt aanvankelijk ruimer open staan, maar men zoude niet maar steeds kunnen voortgaan met den aanmaak van dergelijke goederen, tenzij daarmee ten

slotte het eindproduct: verbruiksartikelen werd vervaardigd of wel de stoomwerktuigen en andere kapitaalgoederen met goedvinden van het buitenland steeds met voordeel konden worden geëxporteerd.

2°. *Of* de bespaarde gelden zouden worden belegd in buitenlandsche staatsschuldbrieven of wel in koloniale of buitenlandsche ondernemingen. Het ware denkbaar, dat al het bespaarde werd belegd bij voorbeeld in obligaties van Amerikaansche nijverheidsondernemingen; de inkomsten uit dat bezit, de verzilverde coupons dito *à l'infini*. Met ondernemerswinst en arbeidsloon zou dan Amerika gaan strijken. De geestes- en handenarbeid der in Nederland van ouder tot ouder gevestigde bevolking, getraind om dit of dat verbruiksartikel te leveren, zou aldus grootendeels worden stilgezet, zoolang die bevolking *hier* zou blijven hangen en niet zou emigreeren (1).

Niemand pretendeert, dat de hypothese van Dr. JELGERSMA ooit zal worden verwezenlijkt. De werkelijke wereld zal — gelukkig — de les van ongelimiteerde spaarzaamheid der „economisten” al evenmin ter harte nemen als zoovele andere hunner lessen. Maar zijn hypothese is goud waard voor wie zich er in wil denken, hoezeer de abstracties der individualistische economie in de historisch-georganiseerde samenleving falen.

Naar het inzicht dier economie kan sparen nimmer kwaad, is sparen onvermengd goed. „De verteringen — die van „vreemdelingen nu daargelaten — zijn geen oorzaak van „welvaart voor de arbeiders” zegt Mr. PIERSON (Leerboek I, blz. 316), „maar kunnen zij geen oorzaak van welvaart „voor de ondernemers zijn? Verstaat men onder deze „laatsten de producenten in engeren zin, dan is ook dit „niet zoo. Wordt door minder vertering meer kapitaal ge-

(1) Over den nadeeligen invloed van overdreven verteringsbeperking op den levensstandaard en alzoo middellijk op de welvaart — afgescheiden van het stilzetten van arbeidskracht — zie onder X.

„vormd dan vroeger, dan zullen meer ondernemers noodig „zijn om het aan te wenden; aan de nijverheid zal een „andere richting worden gegeven, doch geen kleinere omvang, „een grootere veeleer.”

Tweeërlei wordt in dit leerstellig betoog over het hoofd gezien. Vooreerst, dat in een bepaalde omgeving — stad of land — de samenleving in den loop der tijden nu eenmaal in dier voege is geconstrueerd, dat niet-sparen, aankoop van verbruiksgoederen, broodwinning verschaft aan hen, die deze goederen produceeren en die opgeleid, geoefend, bekwaam, *skilled* zijn voor hun specialen tak van productie. Ten tweede, dat de vermeerdering van het aantal ondernemers, de grootere omvang der „nijverheid”, waarop Mr. PIERSON doelt, — tusschen haakjes zij opgemerkt, dat nijverheid, die verbruiksgoederen schept, toch evenzeer nijverheid is als nijverheid, die stoomwerktuigen en pakhuizen het aanzijn geeft — niet in het eigen land plaats behoeft te grijpen.

Men lette eens op den tusschenzin in het citaat uit Mr. PIERSON'S Leerboek: „De verteringen — *die van vreemdelingen nu daargelaten* — zijn geen oorzaak van welvaart, etc.”

Verteringen van vreemdelingen kunnen voor ons oorzaak van welvaart zijn. Maar dan kan het ook omgekeerd wezen, dat beleggingen van landgenooten in vreemde ondernemingen voor hunne medeburgers *niet* zijn oorzaak van welvaart. In volkstaal: wij *verdienen* wat aan den vreemdeling, die hier verteert; wij *verdienen* niet aan den landgenoot, die elders belegt. Natuurlijk blijft de mogelijkheid open, dat die landgenoot ten slotte zijn renten en winsten zal aanwenden om *hier* fabrieken te bouwen of verbruiksgoederen te bestellen — maar, zoolang hij voortgaat met opleggen en de in Nederland alsnog presente arbeidskracht passeert, is zijn sparen voor ons geen voordeel. Was hij tevoren gewoon in ons midden te verteren, dan wordt zijn bezuinigen

voor ons een nadeel. Voor den aardbol wordt ze alleen in zooverre een nadeel, dat verlies en winstderving van een harer onderdeelen op het debet van het geheel moeten worden geboekt, al zal ook misschien het credit van een ander land door die bezuiniging in meerder mate worden opgevoerd dan ons debet.

Blijft de vraag, of niet ten slotte geleidelijke en duurzame ontwikkeling van alle deelen van den aardkloot, ook uit kosmopolitisch oogpunt, te verkiezen is boven een gang van zaken, waarbij die ontwikkeling telkens wordt verstoord; waarbij, ter wille van momentaneele wereldwinst — vooruitgang ginds, grooter dan de achteruitgang hier — de groei der ledematen wordt belemmerd, de verworven bloei gestuit.

Dr. JELGERSMA brengt in herinnering, dat de meeningen van het gezond verstand de ondervinding vertegenwoordigen van vele geslachten. „Zij zijn een beeld” — zegt hij — „van die onbewuste, van die redeloze ontwikkeling van „het menschelijk geslacht, waaraan men misschien evenveel, „zoo niet meer, gewicht moet hechten als aan zijn redelijke „en wetenschappelijke ontwikkeling (1).

„Iedere wetenschap, die zich bezighoudt met dingen, die „binnen het bereik der dagelijksche waarneming liggen, en „wier resultaten in volslagen strijd zijn met de meeningen „van het gezond verstand, geeft daarom aanleiding tot het „vermoeden, dat die resultaten onjuist zijn. Door verdere „ontwikkeling der wetenschap d. i. theoretisch, of door „nieuwe ondervindingen, d. i. praktisch, zal die onjuistheid „op den duur moeten blijken” (2).

---

(1) Vgl. de hoofdartikelen over «Ons instinctieve leven» in de «Standard» van 18 Maart 1908 en vlg.

(2) Adres aan de verdere ontwikkeling der beschouwingen omtrent «vrijen handel», aan het bankroet van de voorspellingen der *free-trade*-geleerden en aan de ervaringen die reeds na één menschenleeftijd leidden tot eene machtige beweging in Engeland om aan de eerst zoo hoog geprezen *free-trade*-praktijk weer den rug toe te keeren.

IX.

Kan het raadzaam zijn het verbruik van binnenslands vervaardigde goederen te bevorderen door invoerrechten te leggen op buitenslands geproduceerde goederen?

Zooals het „volk” instinctmatig gevoelt, dat sparen tot op zekere hoogte nuttig is, maar niet onvoorwaardelijk en daarom van een festijn zal zeggen, dat het „geld onder de menschen brengt” — zoo getuigt de uitdrukking „het geld blijft in het land” van het besef, dat aankoop ten verbruik van buitenlandsche artikelen niet *per se* ten goede komt aan onze welvaart.

Het is moeielijk uit te maken, of het volk misschien tevéél hecht aan verteringen, die geld onder de menschen brengen en aan productie binnenslands, die het geld in het land doet blijven. Het is mogelijk, dat het volk de keerzijde niet zoo aanstonds ziet: het voordeel, dat, ook afgescheiden van individueel-egoïstische overwegingen, voor de belangen der nationale gemeenschap gelegen kan zijn in sparen en in aankoop van hetgeen het buitenland voor het oogenblik goedkoper vermag te leveren dan wij. Zooveel is zeker, dat de geleerden der Manchesterschool zich op die keerzijde blind hebben getuurd. De ééne kant der medaille, de vraag, of ontstentenis van beschermende rechten tengevolge kan hebben, dat de in een land voorhanden arbeidskracht geene gelegenheid vindt zich ten volle te ontplooien en zich tot in het oneindige te ontwikkelen, is voor hen geen vraag. Zij gaan stilzwijgend uit van de onderstelling, dat die arbeidskracht vanzelf tot haar recht komt. Invoerrechten scheppen volgens hen geen arbeid, doch verplaatsen hem. Evenveel wijn als men giet in een vat, dat vol is, loopt weer uit het vat; te erger, wanneer men er slechten bijgiet en goeden doet wegvloeien. „Juist zooveel nationale nijverheid, als de hooge invoerrechten te voorschijn brengen, vernietigen zij.” (PIERSON I, 623). Nu wordt van die zijde

niet ontkend, dat er individueele, seizoen- en zg. conjunctuur-werkeloosheid kan heerschen; edoch, het heffen van invoerrechten kan, naar men waant, de bestaande werkeloosheid niet doen verminderen.

En waarom niet? Omdat, naar de machtspreuk van J. B. SAY, „les produits s'échangent contre les produits". Hollandsche boter wordt „geruild" tegen Duitsche naaimachines. Men kan door een beschermend recht hier te lande eene naaimachine-industrie scheppen, doch dan onttrekt men de daarvoor benodigde krachten aan den een of anderen inheemschen tak van nijverheid, die hier meer eigenaardig thuis behoorde — uit het bezinksel van „toevallig" loslopende sjouwer- of timmerlieden, uit de ervaren metselaars, die 's winters wegens vorst niet kunnen werken en uit de bekwame bankwerkers, wier diensten tengevolge van een geldkrisis tijdelijk niet worden verlangd, kan men immers die krachten bezwaarlijk recruteeren — en zoo wordt de voortbrenging in ongewenschte banen geleid, de op de spits te drijven mondiale „verdeeling van arbeid" verstoord.

In Mr. PIERSON'S Leerboek (II, 216) heet het: „Aanbod „van buitenlandsche voortbrengselen is slechts eene andere „uitdrukking voor vraag naar eigen voortbrengselen en een „ruim aanbod tot lage prijzen, wil hier zeggen, dat het „buitenland met ons ruilen wil op een voet, die zeer voor- „deelig voor ons is." Ziedaar het fundament (en de fundamenteele dwaling), waarop de leer van den vrijhandel berust. In het betoog van Mr. PIERSON, waarin hij het toekennen van een voorschot aan de Zuid-Amerikalijn bestreed (Handelingen der Tweede Kamer, 1908—1909, blz. 52) noemde hij de door hem uitgewerkte stelling niet meer of minder dan „mathematisch bewijsbaar".

Het buitenland geeft zijne producten niet voor niets. Invoer van vreemde goederen beteekent uitvoer van onze goederen. Wij *ruilen* en partijen plegen toch niet te ruilen, zoo zij er geen voordeel in zien?

Hoop voor buis :

die ~~hoop~~ ~~aan~~ hoop,

na

P. II 02.

3

... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

... ..

_____

Het klinkt uitermate eenvoudig. Men heeft zich slechts te verbazen, dat de menschheid, regeerders en geregeerden, een zoo simpele en „mathematisch bewijsbare” waarheid voorheen niet heeft bevroed — ach, op economisch terrein niet toegankelijk was voor het „ce que l'on voit et ce qu'on ne voit pas”. Totdat, op het eind der 18^e eeuw, de „wetenschap” het gordijn optrok. Nog zonderlinger is het, dat in de verlichte 19^e eeuw, de staatslieden en de kiezers van zoovele landen handelden, als ware het licht nu nòg niet ontstoken. Men *weet* nu toch, dat ook ten deze $2 \times 2 = 4$ is en men *doet*, alsof het anders ware. Hoe ter wereld deze tegenstrijdigheid te doorgronden?

Wel, men heeft, instinctief of beredeneerd, begrepen, dat de hypothese, als zoude normaalweg, zonder staatsbemoeiing, de locale menschenkracht wel tot haar recht, tot haar grootst en denkbaarst mogelijke inspanning komen, niet strookt met de werkelijkheid en dat ook de stelling „les produits s'échangent contre les produits” een nietszeggend sophisme is. Een sophisme, welks verkondiging en welks succes te verklaren en te verontschuldigen zijn door de tijdsomstandigheden: het bovendrijven der individualistische geestesrichting (1), het opkomen van de grootindustrie en het vermeerderd verkeer na de ontdekking van JAMES WATT, alsook de

---

(1) En van beschermings- en van freetrade-gezinde zijde wordt nog al eens gezegd, dat het vraagstuk niet met «de politiek» heeft uit te staan. Intusschen staat men voor het feit, dat allerwege de «rechterzijde» protectie, de «linkerzijde», in Engeland en hier, vrijhandel voorstaat en in andere landen, al liet zij het dogma los, althans tot lagere rechten neigt dan haar tegenpartij.

Ten onzent was een man der linkerzijde, als het Kamerlid Mr. M. J. PIJNAPPEL, die in zijne brochure «Arbeid en Bescherming» voor bescherming partij koos, hooge uitzondering. De ondergrond van dit verschijnsel is te zoeken in de antithese tusschen de *duurzame* belangen van het geheel en de *momentaneele* van sommige groepen der bevolking, somtijds zelfs wel van verreweg de meeste tijdelijk levende individuën.

uitteraard *aanvankelijk* schitterende resultaten, verkregen door het zorgvuldig tot wereldkampioen opgekweekte Engeland, toen het, na eeuwenlange zelfbescherming, ongeharnast in het strijdperk trad en voor een wijle de rol van „workshop of the world” vervulde (1).

Het *laisser faire, laisser passer* zegevierde tijdelijk; oogenschijnlijk voor altoos. Doch gelijk het *laat maar loopen* reeds spoedig had afgedaan, zal ook het *laat maar koopen* bezwijken, professioneele en professorale economisten van de orthodox-liberale school ten spijt.

„Nederland ruilt”, schreef Prof. D'AULNIS DE BOURROUILL in zijn praeadvies van 1904 voor de Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek.

Zondert men vrijwillige of afgedwongen geschenken (zooals oorlogsschattingen) uit, dan moet worden toegegeven, dat individuen en volkeren inderdaad ruilen, intusschen niet uitsluitend nieuw voortgebrachte goederen, maar ook diensten en voorts bezitsgoederen, effecten en coupons.

Doch *waar* ruilt men, *wanneer* zijn de geruilde goederen vervaardigd en welke *bestemming* hebben ze?

Als bescherming goed is tusschen Nederland en Duitschland, waarom dan niet tusschen Friesland en Groningen?

---

(1) «The whole principle of conscious and constructive statecraft «working for the greatness of the nation and the well-being and development of its citizens was abandoned. Effort and thought alike were «decried as futility; the supreme art of statesmanship lay in doing «nothing. *For another generation the great machine of British industry «ran on by its own impetus, by the intellectual and moral qualities, «fostered under the old system. But the speed has long since slackened; «we have been passed in the race by others who have followed, not «the example we have set of late, but the example we set in the days «when we believed in economic statecraft, when we had the courage «of our reasons, and when we had faith in experience.» L. S. AMERY, The fundamental fallacies of free trade. Popular edition, blz. 127.*

De cursiveering is van schrijver dezes,

is van vrijhandelsgezinde zijde gevraagd. Omdat *thans* een Fries zonder bezwaar verhuist naar Groningen, maar een Nederlander nog niet zonder bezwaar naar Duitschland. Voorheen verplaatste de bevolking van eene stad, later die van eene provincie zich niet gemakkelijk naar elders, terwijl thans wel binnen de landgrenzen verhuizing op groote schaal geschiedt, doch — wegens verschil in taal, leefwijze en zeden — verhuizing in massa naar andere rijken nog bezwaar ontmoet.

Binnen den kring van de landgrens laat men nu de verplaatsing van arbeidsgelegenheid vrij spel, juist omdat ook de arbeidskracht zich daar ongehinderd kan verplaatsen. Stedelijke en provinciale invoertollen hebben nu afgedaan, nationale nog niet.

Wanneer is het geruilde vervaardigd? Ruilt men *nieuw voortgebrachte* producten, Hollandsche bloembollen en Franschen wijn, ja, dan kan men volhouden; „de jaarlijksche „arbeid van ieder volk is in den grond der zaak het fonds, „waaraan het alle benoodigde en geriefelijke dingen, die „het jaarlijks verbruikt, ontleent” (zie bl. 12). Er is evenwel in elk land nog zoo iets als een historisch bezit, door vroegere vlijt bijeengegaard. Daarop kan men in meerdere of mindere mate teren. Fondsen met coupons en kostbaarheden. Indien alle uitvoer van nieuw voortgebrachte goederen ophield, zou toch de invoer van nieuw voortgebrachte goederen kunnen voortgaan, zoolang niet alle fondsen en kostbaarheden, als vruchten van vroeger krachtsbetoon allengs in een land vergaard, daaruit weder verdwenen zijn.

En wat is de *bestemming* van hetgeen men ruilt? Zijn het duurzame en te apprecieeren zaken? Zal een voogd het lijdelijk aanzien, dat zijn pupil sieraden, meubelen en obligaties „ruilt” tegen dranken, spijszen en kleeren?

Men ruilt. Goed, noem het zoo. Maar wat doet dit af tot de quaestie, of men, al ruilende, welvarender wordt? Kunt gij u niet twee naties voorstellen, die zoolang „ruilen”,

tot de schatrijke doodarm is en de doodarme schatrijk? Twee naties, die „ruilen” terwijl de een *werkt* met volle, met driekwart, met halve, met kwartkracht, de ander naar rato *luiert*?

Is het egaal, of eene natie fabrikaten van elders betaalt met eigen fabrikaat ten deele, misschien grootendeels, dan wel met haar uitputtelijken voorraad van grondstoffen en van vergaard bezit van verkoopbaar goed of papier?

Mr. HARTE noemt in zijn „Vrijhandel en bescherming” het in- en uitvoerargument eene groote staathuishoudkundige dwaling. Volgens eene brochure „Vrijhandel en bescherming voor Nederland” (bl. 33) van Mr. TREUB, die overigens geen verstokt *free-trader* is en niet onvatbaar is voor inzichten van hen, die het beginsel van bescherming huldigen (1), veroordeelen de „denkwetten” niet het in- en uitvoerargument, maar Mr. HARTE’s poging om het te weerleggen als eene groote staathuishoudkundige dwaling.

Leest men beide brochures, dan hebben mirabele dictu, beide heeren gelijk. Dit zit zóó. Mr. TREUB werkt de onaantastbare evidentie uit, dat al hetgeen men niet cadeau krijgt, moet worden betaald. Het in- en uitvoerargument is ergo onwederlegbaar. Hiertegenover staat de onaantastbare evidentie, dat die betaling niet behoeft te geschieden

---

(1) Zoo schrijft hij op blz. 55 der aangehaalde brochure:

«Het aan LIST en CAREY ontleende argument der industrieel opvoeding, welke in het beschermend stelsel ligt, vindt krachtigen steun in de economische geschiedenis. Men kan dan ook «moeielijk een glimlach weerhouden, wanneer men Mr. PIERSON «ziet herinneren aan den verdoovenden, den verslappenden invloed «die gewoonlijk van het beschermend stelsel uitgaat. En men zal «allicht geneigd zijn een ? te plaatsen achter het vonnis, dat «dezelfde schrijver over de bescherming velt:

««Een nijverheid, die aan buitenlandsche mededinging is ont- «trokken, is zelden veerkrachtig, op de hoogte van haar tijd.» «Dat zijn geen resultaten van onbevooroordeeld onderzoek, maar uitingen van vrijhandelssectarisme . . . .»

middels recent geproduceerde, bewerkte goederen als regenmantels, of geregeld herwonnen goederen, als eieren uit een hoenderpark, m. a. w., dat men zich „arm kan koopen”. Het in- en uitvoerargument is ergo van nul en geener waarde voor het betoog: „koop maar gerust; gij betaalt „immers met hetgeen gij uwerzijds levert, tegenover uw „invoer” staat uw „uitvoer”.”

Mr. TREUB, hoe ontvankelijk ook voor andermans kijk, hoe weinig star ook, is n. f. hier de kluts kwijt geraakt door niet genoegzaam te letten op de factoren: tijd en bestemming.

Het behoeft nauwelijks toelichting, dat op het oogenblik, waarop de Acte van Navigatie in werking trad, Engeland zich een nadeel op den hals haalde. De Hollanders oefenden de vrachtvaart beter en goedkooper uit. Dit nadeel was nochtans *tijdelijk*. Op de lange baan oogstte Engeland de voordeelen, kreeg Engeland het heft in handen, had het de Hollanders uit hun bediening verdreven, het vak grondig geleerd en streek het de winsten op (1).

Het behoeft al evenmin toelichting, dat het uit koopmansoogpunt voordeelig is voor de ingezetenen van Europa Canadeesch graan, dat een cent minder het kilo zou kosten dan het Europeesche, te ontbieden; daarentegen aan Canada gobelins af te staan, waarvoor Canada honderd gulden meer

---

(1) De meening, als zou Nederland zijne voormalige grootheid te danken hebben gehad aan den vrijhandel, berust op misverstand. Onder de republiek hief men rechten, convooien en licenten; de nijverheid werd beschermd. De vrije handel, die ons zooveel gewin in den schoot wierp, was de vrije handel, die wij van vreemde potentaten bedongen of afgedwongen, vrije handel voor ons — nu spreekt men van de politiek van de open deur — niet vrij binnenkomen bij ons. Voor hooge bescherming was overigens geen reden, daar wij andere naties in menigen tak van nijverheid vóór waren en onze vrachtvaart en stapelhandel die van alle volken verre overtroffen totdat toeneming van rechtstreeksch onderling verkeer ons intermédiar, onze distributieve diensten overbodig maakte.

biedt dan de oude wereld, al is dan ook een volgend jaar het graan verbruikt, terwijl de gobelins een blijvende aanwinst voor de nieuwe wereld zijn.

Mr. TREUB schrijft (blz. 30):

„Bij eenig nadenken toch blijkt spoedig, dat buitenland-
„gewone verhooging van den invoer van effecten
„als gevolg eener tariefsverhooging alleen mogelijk
„is in de veronderstelling, dat die verhooging haar
„protectionistisch doel niet bereikt. Bereikt zij haar
„doel wel, dan zal zij leiden niet tot invoer van
„effecten uit, maar tot uitvoer van effecten naar
„het buitenland.”

Natuurlijk. De tariefverhooging, als zij doel treft, zal — *maar alleen in den eersten tijd* — geene buitengewone verhooging der buitenlandsche plaatsing van Nederlandsch kapitaal tengevolge hebben, maar juist omgekeerd die buitenlandsche plaatsing voor een deel door binnenlandsche doen vervangen. Maar *op den duur*? Als tariefverhooging haar beschermend doel bereikt, alzoo de totale arbeidsmacht der bevolking ten krachtigste en ten voordeeligste wordt benut, zal op den duur de natie steeds meer verdienen dan zij verteert, steeds meer overleggen en dan zal haar stijgend tegoed worden gekweten in te bewerken grondstoffen, in producten, die zij niet kan voortbrengen, in kostbaarheden, in schuldvorderingen en in vast goed, in het buitenland gelegen. Op den duur zullen de effectenvoorraad van een met volle kracht arbeidend, rijker en rijker wordend land en zijn voorraad van kostbare kunst- of andere voorwerpen van duurzaam gehalte schier ongelimiteerd worden vermeerderd. Omgekeerd kan bij slappe werkzaamheid een land allengs zijn grondstoffen, zijn kostbaarheden en zijn effectenbezit naar elders zien verhuizen en langzaam aan „doodbloeden”, zooals BISMARCK het noemde (Monthly Notes on Tariff Reform, Mei 1909, blz. 386).

De verschijnselen van opkomst en verval zijn kwalijk

vatbaar voor waarneming op een bepaalden dag; wel voor waarneming over tijdperken van lange jaren.

Met dat al is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat zelfs bij zéér slappe werkzaamheid het volk als complex toch nog in rijkdom vooruitgaat, of althans niet inteert. Evenals een particulier, die niet of weinig werkt, niettemin zijn fortuin kan zien aangroeien, althans intact blijven, zoo kan eene gefortuneerde natie, die in staat zoude zijn veel meer te praesteeren dan zij doet, haar nationaal vermogen nog immer zien toenemen, althans op dezelfde hoogte blijven. Slachtoffers van haar gebrek aan energie zijn dan alleen de mingevoeden, die zoolang er op de wereld nog naties zijn, niet licht in massa emigreeren, die op het nationaal grondgebied blijven hangen en door sukkelbaantjes, zaakjes, karreweitjes, postjes en liefdadigheid zoowat op de been worden gehouden, voorzoover zij niet onder dak komen in bedrijven, waarin geene concurrentie van over de grens mogelijk is. Zulke bedrijven, als die van bakkers, bouwers, drukkers, ververs zijn in een land met slappe werkzaamheid uitteraard overvuld.

Elimineert men de elementen: plaats, tijd en bestemming, dan, maar ook alleen dan, is er tusschen de gangbare vrijhandelsleer geen speld te steken. Elimineert men die elementen *niet*, dan fungeeren zij als drie spelden; één prik van één dier spelden is op zichzelf voldoende, om den met abstracties gevulden ballon uit zijn staat van opgeblazenheid in zwijm te doen vallen tot ledig omhulsel.

Schakelt men het begrip plaats uit, dan komt het er niets op aan, of Nederland's welvaart ten doode zou zijn opgeschreven, zoo maar een ander land daar zijde bij spint. Van plaatselijk-nationaal standpunt kunnen wij vrede hebben met het doodbloeden van de doode steden der Zuiderzee, vergoed door de verlevendiging van Amsterdam. Doch het is ons niet om het even, of gansch Nederland zoude zieltogen.

„Protection, instead of being, as has been re-

„presented, a blight on universal industry, is a „system of universal irrigation, diffusing industry „where industry would otherwise never have flowed, „and making even the desert rejoice”. (Sir J. BYLES, „Sophisms of Free Trade and Popular Political Economy Examined).

Laat bij gemis aan irrigatie een onderdeel van een land, tegen den tijd, dat de aldaar gevestigde bevolking zonder al te veel hindernissen kan overgaan naar een alsnu te verkiezen centrum, zijn welvaartspositie inboeten. Maar laat niet, door gemis aan irrigatie een ensemble met onvruchtbaarheid, met geringe productiviteit geslagen worden, dat, als complex, tot in den alleruitersten nood zijn opgezetenen vasthoudt!

Fantaiseer, dat een tweede aardbol naast de onze kwam te liggen, voor ons, menschen, onbewoonbaar, maar waaruit wij „alle benoodigde en geriefelijke” voorwerpen van dagelijksch verbruik de helft goedkooper konden ontbieden dan dit wereldrond ze kan leveren. Een tijdlang zou elke koper, elke verbruiker hier ter aarde in zijn schik wezen. Doch naargelang allengskens de productieve arbeid op onze aarde lam zou worden geslagen, naargelang de producenten van onzen aardbol meer en meer machteloos het hoofd in den schoot zouden moeten werpen en met de armen over elkaar stil zouden moeten zitten — welk een nameloos wee zou hier komen te heerschen! (1)

---

(1) Het proces van schrikkelijk verval zou nog worden verhaast, indien men zich even de eventualiteit denkt, dat nóg een satelliet naast de onze opdook, een paradijs om te bewonen, waar men de bemiddelden van ons wereldrond met open armen zou ontvangen, doch vestiging van onbemiddelden als *undesirables* gestreng zou weren.

Onze aarde zou dan een lerland in het groot worden, zonder het laatste redmiddel: emigratie; ze zou in afzienbaren tijd andermaal woest en ledig zijn.

Een der voormannen van de vrijhandelschool is op den inval gekomen het beginsel van bescherming belachelijk te maken door kaarsenmakers een adres te doen opstellen tegen de concurrentie van het zonlicht. De zon geeft haar licht gratis; wie zal protesteeren tegen de weldaden, welke de schepping elk sterveling om niet biedt? Maar hoe staat het met den industrieel, den koopman uit den vreemde, die u zijn waar aanprijst en — zoo uw overheid het niet door verbod of cijnshewing tegengaat — grif verkoopt? Die waar moge veel of iets goedkooper zijn, betalen zult gij — en onderwijl komt uw arbeidsveld braak te liggen.

Een huismoeder, die in haar vrijen tijd de kleeren van haar kinderen verstelt in haar schamele woning, handelt uit liberaal-economisch oogpunt dwaas.... Ter anderer plaatse, op de open markt, zou zij immers volstrekt niet in het verstellen, tegen concurreerende prijzen, werkzaam kunnen zijn? Laat zij dien arbeid liever aan den minsteischende op die markt overlaten, dan is zij „goedkoop uit”. Een verstandig, welonderwezen volk gunt uit liberaal-economisch oogpunt den aanbouw van een schip, hetwelk een millioen kost, zoo het binnen de landpalen van stapel loopt, veeleer aan een firma buiten die landpalen voor negen en een halve ton gouds; het bespaart aldus vijftig duizend gulden. Ondernemers en werklieden, bij den inheemschen scheepsbouw geïnteresseerd, vinden immers wel een dankbaarder arbeid dan dien, welke het klaarblijkelijk tegen de buitenlandsche mededinging aflegt?

Het zal nauwelijks noodig zijn te memoreeren, dat ietwat ironische voorbeelden als deze niet in het vizier hebben absoluut bewijs. Niemand verbeeldt zich, dat de samenleving, zooals zij op een gegeven oogenblik in haar voegen zit, nu ook maar, in staat van versteening, moet subsistereen en dat daarom van plaatselijk standpunt alle absenteïsme, de beleggingen van den gierigaard en elke vrije invoer hardnekkig zouden moeten worden bestreden.

Verplaatsing van arbeidskracht, van de eene streek naar de andere en in meerder mate nog, van het eene bedrijf naar het andere, zooals de vervanging van diligences door spoorwegen, van handenarbeid door machinaal werk, ligt in 's werelds bestel. Doch *grosso modo* mag niet en mag allermint van plaatselijk-nationaal standpunt, elke verschuiving als onschuldig, ja als zegenbrengend worden uitgekreten, *op grond van ficties omtrent automatische uitwisseling van diensten of van kersversche goederen.*

Men noemt in- en uitvoer van een land zijn handel, handel is ruil, in ruil pleegt voordeel te liggen. *Le tour est fait.* Het nut van het vrije ruilverkeer is bewezen. Een handelaar doet zijn best zaken goedkoop te koopen, duur te verkoopen, zijn handel brengt hem voordeel. Maar mag een particulier, eene natie, die zich benodigdheden aanschaft en contrapraestatie geeft, in den vorm van geld of goed, schuldbekentenissen of diensten, zich op een lijn stellen met den koopman? *Drijft* de particulier, de natie, die koopt, niet om het gekochte met winst te verkoopen, maar om het te verbruiken, *handel*?

Ruilt de particulier, de natie, die zich voorwerpen van elders ten verbruik aanschaft, voor zoover die voorwerpen op andere wijze worden bekostigd, dan uit de resultaten van kortelings aangewende arbeidskracht? Moet in ruil van bezit tegen verbruiksvoorwerpen, waaraan anderen, zoo pas en tegen vergoeding, hun arbeid wijdden, voordeel worden gezien?

Zij, die het beginsel van bescherming huldigen, erkennen het voordeel, gelegen in aanschaffing van producten, welke eene bepaalde *plaats* ingevolge klimaat of bodem, m. a. w. door zg. natuurlijke protectie, aangewezen is te leveren. Zij begeeren niet, dat men in Noorwegen zal trachten zuidvruchten te telen, in Liberia dennenhout, zij weten zeer wel, dat het niet mogelijk is, of geen rekening geeft, noch geven kàn. Er zijn naar de onderscheiding van MARLO *Sonder-*

en *Gemein-Produkte*. De laatste kunnen buiten de poolstreken en de tropen schier overal worden vervaardigd; is het verschil in voortbrengingsmoeite niet al te groot, behoeft het althans op den duur niet al te groot te zijn, dan is er geen reden om niet te trachten door bescherming de ontwikkeling en de instandhouding te bevorderen van getraind arbeidsvermogen, hetwelk in staat is die velerlei *Gemein-produkte* in oneindige verscheidenheid te scheppen.

Gelijk er geen zichtbare grens is aan de evolutie, kwalitatief en quantitatief, van het verbruik, zoodat er thans duizenden verbruiksartikelen zijn, voorheen onbekend en haast een iegelijk thans een hemd heeft, ééns een vorstelijk geschenk — zoo is er geen zichtbare grens aan de evolutie en de veelzijdige ontplooiing van de voortbrenging. Onder staatsmansleiding kan die evolutie, die veelzijdige ontplooiing in elk land haar toppunt steeds hooger schuiven. Noch de natuurlijke voordeelen, die het eene land boven het andere heeft, noch de voorsprong, door den loop der feiten en het ingrijpen der overheid aan bepaalde landen bezorgd, zijn onoverkomelijke hinderpalen, mits men zich den *tijd* gunne.

Niet alleen de quantiteit van het aangewende arbeidsvermogen, ook de qualiteit valt in het oog te houden. Gesteld, eene natie ware tot den laatsten man geregeld aan het werk, maar dit werk bestond alleenlijk in keienkloppen, welk een p^over bestaan zoude zij leiden, nog afgescheiden van de angst, dat op zeker moment de buitenlandsche afnemer zijn deur voor de keien zou sluiten, omdat hijzelf een weinig *skilled* bevolkingscontingent aan dat werk zou willen zetten. Van plaatselijk-nationaal standpunt is er naar te streven, dat hetgeen men verbruikt, zooveel doenlijk door eene in alle richtingen ontwikkelde en veelzijdig geoutilleerde *nijverheid* (in den ruimsten zin, met inbegrip van landbouw, handel en scheepvaart) worde geboden. Nevens tijdelijke opofferingen, die alras haar belooning vinden, getrooste men zich somwijlen ook schijnbaar duurzame. De Fransche graan-

bouw moge nog in lange niet in staat geraken juist even goedkoop te produceeren als de uitheemsche, Frankrijk berust in de kleine marge ten zijnen nadeele, niet alleen, omdat het in tijd van oorlog op eigen wieken kan drijven, niet alleen omdat het geen weg zoude weten met de millioenen handen, thans in den landbouw aan het werk, maar ook, omdat het wil roeien met de riemen, die het heeft, omdat het den bruikbaren grond, die het *heeft*, niet braak wil laten liggen, waardoor een verlies zou ontstaan, veel grooter dan de geringe winstderving, ter zake van den consumptieprijs, die het zich nu oplegt. En eindelijk, omdat de landbouw een integreerend deel van het gansche nijverheidsraderwerk is.

Het moge in den individueelen fabrikant, in den individueelen koopman te prijzen zijn, zoo hij *specialiteit* is, de economie eener natie mikt hooger. De plaatselijk gevestigde natie mag, zelfs al konde zij dien rol een tijd lang vervullen, niet afdalen tot gelegenhedsleverancier; hetgeen haar territoir biedt, mag niet ontaarden in de étalage van eene onderafdeeling eener wereldbazar.

De Smithiaansche vrijhandelsleer, met haar vrijelijk over de gansche aarde en immer verder vertakte verdeling van arbeid, leidt tot de gevolgtrekking, dat streken en landen die in geen enkel opzicht specialiteit kunnen zijn, moeten worden ontruimd. Het bekende curieuse geval, dat Australië hout uit Noorwegen importeerde, ofschoon de boomen er voor het hakken stonden, omdat alle handen in de goudmijnen in beslag werden genomen, kan hier niet worden uitgespeeld. Het toont alleen aan, dat een ander wel eens iets vermag te leveren, dat iemand, zoo hij de noodige arbeidskrachten te zijner beschikking had, goedkooper aan de markt zou kunnen brengen. De toenmalige situatie is in den gewonen loop der dingen uitzondering; bovendien wàs Noorwegen specialiteit in hout, zij het niet in zoo hoogen graad als Australië in goud.

Een van nature in elk opzicht misdeeld gebied met eene

gevestigde bevolking, wier *manpower* met behulp van overheidsbeveiliging tot ontwikkeling was geraakt, zoude, indien plotseling de wereldvrijhandel werd afgekondigd of ook al trad deze van lieverlede, laat ons zeggen binnen een halve eeuw, in, aan rasschen ondergang ten prooi zijn, tenzij het bij het doorsteken van de dijken voor de overstroming de vlucht nam. Werk, interen, of landverhuizing, *quartum non datur*. Export van goederen of ten langen leste — van menschen. Intusschen is te verwachten, dat, mocht het ooit tot een wereldstaat komen, — de Romeinen stelden in hun wereldrijk interne tolliniën en Frankrijk handhaafde nog in de 18e eeuw slagboomen tusschen provincies, welker bevolking destijds sédentair was, — de souverain van dien wereldstaat, overwegende, dat het raadzaam ware dat misdeelde gebied niet tot een verlaten land te laten verworden, door dijken den bedreigden polder tegen onderloopen zou vrijwaren, door cijnshewing van importeurs den ingelanden het leven mogelijk zoude maken.

Of zal hij daarvan afzien op grond van de naieve uitspraak in n°. 54 der blaadjes van de Nederlandsche Vereeniging „Het vrije ruilverkeer”.

„De sterkst cosmopolitisch werkende vrijhandel zal „immers, internationaal toegepast, elk land datgene „doen voortbrengen waarvoor het het geschiktst is „en dus, wel verre van het specifiek nationale te „onderdrukken, dit juist het krachtigst ontwikkelen.”

Zal hij het schouwtooneel der wereld pogen te verlagen tot puur „spectacle des variétés”, de naties tot troep van specialiteiten, „van nature” begaafd met het daartoe vereischte talent?

Hoezeer de realiteit aan den gezichtskring der Cobdenieten ontsnapt, moge nog uit enkele voorbeelden blijken.

„Zullen tengevolge van verhoogde prijzen der fabrikaten door de heffing van een invoerrecht de binnenlandsche fabrieken zich uitbreiden, dan, zegt men, zullen zij, onderling

concurrerend, den prijs drukken tot zoover dat het peil met vroeger bijna overeenstemt.

Maar, indien dat het geval was, zou het recht niets opbrengen, wat zeker niet beoogd wordt wanneer men een beschermend stelsel als fiscale maatregel invoert"... (Dr. D. Bos, Vrijhandel Pro en Contra, 1906, blz. 6).

Ziehier eene paraphrase van het gebruikelijk vertoog, dat invoerrechten niet tegelijk bescherming kunnen verleenen en de schatkist stijven. De ervaring der Vereenigde Staten van Amerika en van andere beschermende landen, leert anders; de nijverheid geniet krachtige bescherming; de invoerrechten, ook op beschermde artikelen, werpen steeds meer baten voor de schatkist af (1). Welk een raadsel! Toch is het niet bepaald een puzzle.

Er wordt een hoog recht geheven, laat ons zeggen van piano's. Komt de piano binnen, de getroffen maatregel stijft de staatskas; ziet men er, op grond van de onkosten, van af haar te importeerden, bestelt men ze liever in den lande zelf, om den druk der invoerrechten te ontgaan, zoo werkt de protectie. Op een gegeven oogenblik kan waarlijk *een en dezelfde* piano onmogelijk de belangen der Amerikaansche industrie en tevens die der Amerikaansche schatkist dienen. Maar is het óók uitgesloten, dat vandaag een *Erard* de douane passeert, die men *coûte que coûte* wenschte te hebben en dat morgen de intree van een tweede piano van overzee uitblijft, omdat men zuinigheidshalve die piano maar liever in de Staten kocht?

Het element *tijd* wordt volslagen verwaarloosd door wie aanvoeren, dat het de strekking, de moedwillige bedoeling van beschermende rechten zou zijn, de verbruiksartikelen *duurder* te maken. Het verweer is niet moeilijk.

„De voorstanders van beschermende invoerrechten

---

(1) Het sterk beschermende Dingley-tarief deed in 1907 780 miljoen gulden in de schatkist der U. S. A. vloeien.

„loochenen niet, dat bij heffing of verhooging van
 „zoodanige rechten, de prijs van het product aan-
 „vankelijk zal stijgen, doch wijzen er op, dat vooreerst
 „veelal de buitenlandsche producent het bedrag van
 „het geheele recht of een deel daarvan voor zijne
 „rekening neemt, ten einde den afzet te behouden.

„Gelukt dit, dan verleent de heffing wel geene
 „bescherming, doch stijft zij althans op kosten van
 „het buitenland de staatskas, terwijl, zoodra en voor
 „zoover de buitenlandsche producent van de binnen-
 „landsche markt wordt verdrongen, de onderlinge
 „concurrentie der vermeerderde binnenlandsche voort-
 „brenging al spoedig den prijs weder tot het vroeger
 „peil doet dalen. De kunstmatig geschapen duurte
 „heeft dan opgehouden; het voordeel der bescherming
 „ligt in de toeneming van binnenlandsche voort-
 „brenging en afzet, in de groote, snelle en veelzijdige
 „ontwikkeling der binnenlandsche productie, welke
 „weldra ook tot export leidt. Zoo zijn er tal van
 „beschermden artikelen in Duitschland bijzonder goed-
 „koop en worden ze juist door hun lagen prijs hier
 „te lande gretig gezocht. De groote omzet gedooft
 „een minimumwinst per stuk.”

(Uitgaven der Tariefvereniging n°. 14, blz. 6).

Zouden er niet schier overal krachten schuilen, die *voor-
 alsnog* niet tot hun recht kunnen komen, bij ontstentenis
 van geschoold emplooi, terwijl degenen, die hun het naast
 staan, zich, om oogenblikkelijk individueel gewin, elders
 vervoegen, wat hun persoonlijk niet kwalijk te nemen is —
 evenmin als men er concurreerende fabrikanten een heftig
 verwijt van mag maken, dat zij, zoolang *de wet* het niet
 verhoedt, om der wille van de winst of zelfs van het voort-
 bestaan der zaak, waarvan de opheffing velen broodeloos
 zou maken, de arbeidskracht van kinderen, van vrouwen,
 van volwassenen feitelijk afmatten en uitbuiten.

Prof. D'AULNIS DE BOURBOUILL zeide in zijn voormeld praeadvies (blz. 10):

„Men heeft in Nederland slechts bij hooge uitzondering een aanwijsbare groep van personen, die in „gesloten drommen staan algemeen erkend als bekwaam en geschikt, roepende om werk in een „bepaald bedrijf en wier productievermogen in ledigheid vervliegt.”

Het is zoo. Men vindt in de Sahara niet vele lieden, die goed kunnen zwemmen. Men vond vóór CROMWELL'S acte van navigatie in Engeland weinig schippers, die bekwaam en geschikt waren om het tegen de Hollanders op te nemen. Men vond, vóór BISMARCK'S tariefherziening, luttel Duitsche industrieën, die met de Engelsche in het krijt konden treden. Men zou, had Amerika COBDEN'S theorie aanvaard, Amerikaanschen landbouw, doch geen Amerikaansche fabrieks-nijverheid, en zeker geen exporteerende, hebben aanschouwd (1). CURTISS' *Protection and prosperity* zou in de pen zijn gebleven.

Mr. VAN IDSINGA in zijn werk: „De administratieve rechtspraak en de constitutioneele monarchie” (blz 451), releveert, dat er op den bodem van het selfgovernment twee groote partijen ontstaan, waarvan de eene is samengesteld uit hen, die het grootste gewicht hechten aan de eischen der gemeenschap, zonder daarom die der zelfstandige persoonlijkheid over het hoofd te zien; de andere uit hen, die meer heil verwachten van de vrije werking van maatschappelijke krachten zonder daarom aan de gemeenschap te willen onthouden wat haar toekomt.

Ook het schip van staat heeft een stuurboord en een bakboord. Helt het te veel aan eene zijde over, dan wordt het evenwicht in zaken van staatkunde, van recht, van

(1) COBDEN zeide, dat indien de United States free trade aanvaardden zij zouden «dig, delve and plough for us». (Imperial Union and Tariff Reform, Speeches delivered bij J. CHAMBERLAIN, blz. 185.)

economie. hersteld door hen, die op een gegeven oogenblik naar rechts of naar links overgaan.

Ingevolge opvoeding, milieu, karakter, nadenken, sleur en zooveel méér zal de één zekere voorkeur hebben voor stuurboord, de ander voor bakboord, de één voor staatsbemoeiing, de ander voor staatsonthouding, de één voor aristocratie, de ander voor democratie, de een voor tijdelijk en individueel gewin, de ander voor duurzaam nationaal profijt. Zoo zijn er en zoo zullen er allicht ten allen tijde blijven personen, groepen, die de weegschaal willen doen overslaan naar de zijde, die zij van huis uit en behoudens sterk sprekende tegenomstandigheden in principe prefereren.

Voor de verdwenen doctrinair-revolutionaire staatslieden van weleer, voor de nog overgebleven doctrinair-revolutionaire economen van thans zijn er geen stuurboord en bakboord, is er geen weegschaal. Voor hen is een compromis tusschen de eischen der gemeenschap en de vrije werking der maatschappelijke krachten een onding. Hun theorie is de eenig, eeuwig ware. Zelfs ontzien zij zich niet — à l'instar van COBDEN zelf (1) — de godsdienst in hun pleidooi te mengen.

„De goddelijke wet leert ons: gelijk gij wilt, dat
 „de menschen u doen, doet ook gij hun desgelijks
 „en gij zult uwen naaste liefhebben als u zelven.
 „Beide voorschriften worden door protectie over-
 „schreden. Streng doorgevoerde protectie leidt on-
 „vermijdelijk tot overtreding van het tiende en zelfs
 „van het achtste gebod”. (Uitgaven van de vereeniging
 „Het vrije ruilverkeer” n°. 54, Mei 1909.)

Wonderbaarlijk mag het heeten, dat de liberaal-economische partijgroep, die zoo iets durft doen drukken, niet meteen protesteert tegen de krachtige protectie, welke enkele bloeiende Nederlandsche takken van nijverheid, zoo de

(1) «It appears to me, that a moral and even a religious spirit may be infused into that topic» (the Corn Laws); vgl. MORLEY'S Life of COBDEN, I, 126.

bierbrouwerijen, nog thans genieten. Wonderbaarlijk ook, dat in de oogen van die partijgroep de gansche Christelijke wereld, op het brave Engeland na, twee van de tien geboden officieel met voeten treedt.

„Gelijk gij wilt, dat de menschen u doen, doet ook gij hun desgelijks. Heb uw naasten lief als u zelven” — herzeft het blaadje.

Welk een banier voor de vrijhandelsarmee! Of liever, welk een tweesnijdend zwaard! Dat de koopman vraagt: waar kom ik het goedkoopst terecht? en niet vraagt naar bevordering van nationalen bloei en leniging van nationalen nood is te begrijpen. Moet daarom de overheid aan het natuurlijk egoïsme harer onderdanen maar vrij spel laten?

Wilt gij niet, dat de menschen *bij u* koopen en niet bij een ander? Is *uw landgenoot* niet uw naaste?

DE BRUYN KOPS, VISSERING, BEAUJON, PIERSON, *e tutti quanti*, voorgelicht door SMITH, BASTIAT *e tutti quanti*, hebben ons de onverbiddelijke conclusies *hunner* wetenschap voorgehouden. *Mochten* intusschen eerlang Engeland en Nederland op het voetspoor van alle andere beschaafde staten den rug hebben toegekeerd aan de door die geleerden opgebouwde leer, aan „that great edifice of false and sophistical theory” (AMERY t. a. p., preface) dan zal na 70-jarige praktijk, na één menschenleeftijd, een van de schromelijkste menschelijke dwalingen ten grave zijn gedaald, wedergekeerd tot het stof van ter vergetelheid gedoemde boeken.

X.

Gaat men bij economische beschouwingen uit van het standpunt van den koopman, wien plaats, tijd en bestemming op het stuk van verbruik onverschillig zijn, mits hij *goedkoop koope*, dan kan men ten volle instemmen met de

woorden van Mr. PIERSON: „Een economische wet voorspelt, „dat onder zekere voorwaarden een bepaalde gedragslijn „zal gevolgd worden met betrekking tot commercieele „handelingen. Maar het verbruik (in gewonen zin) *is* geen „commercieele handeling. Het geeft tot commercieele hande- „lingen aanleiding en heeft daarom invloed op de voort- „brenging; het maakt de voorraden geringer en heeft daarom „invloed op waardeverhoudingen; het kan overmatig zijn en „voert dan tot kapitaalvernietiging.” (Leerboek I, blz. 49.)

Na de geciteerde woorden volgt nu onmiddellijk:

„Bij het staathuishoudkundig onderzoek het verbruik uit „het oog te verliezen, zou zijn, datgene te veronachtzamen, „bij gemis waarvan geen economische wetenschap bestaan „zou. Maar dit alles geeft nog geen inhoud aan een verbruiks- „leer. Voor zulk een leer zoeke men elders de plaats, die „haar toekomst; op anthropologisch gebied, waar zij kan „aantoonen, hoe uit de keus der verbruikte goederen de „trap van beschaving blijkt; op hygiënisch en moreel gebied, „waar zij kan wijzen op de beteekenis dier keus voor den „mensch; op het gebied der individueele huishoudkunde, „waar zij regels kan geven voor het bereiken van verbruiks- „doeleinden met de minste offers”.

Hoe nu? „Een verbruiksleer als onderdeel der *economische* „wetenschap bestaat niet.” (Leerboek I, blz. 49) en: „het „verbruik uit het oog te verliezen zou zijn, datgene te „veronachtzamen, bij gemis waarvan geen economische „wetenschap bestaan zou.”

Op anthropologisch gebied kan een verbruiksleer aantoonen, hoe uit de keus der verbruikte goederen de trap van beschaving blijkt.

Het zij zoo; hoewel men, zelfs zonder verbruiksleer op anthropologisch gebied, wel zal willen gelooven, dat de keus van verbruikte goederen onder Hottentotsche schoonen op een lager trap van beschaving wijst dan de keus van eene *débutante* aan het hof van St. James, die aarzelt tusschen

Redfern en Wörth, of de keus van een *premier*, die liever zit aan een vlakke tafel dan voor een bureau-ministre. Anderzijds zal de keus van een hedendaagsch boerinnetje eer vallen op een dure flodderhoed dan op een goedkoop en smaakvol hoofddeksel en trad in de jaren, die men ten onzent kortweg zou kunnen aanduiden als den tijd van THORBECKE, eene smaakverduistering in, welke, zoo uit de keus der destijds gebruikte of verbruikte goederen de trap van beschaving zou moeten blijken, een à te treurig beeld van de toenmalige trap van beschaving zou geven (1).

Het ligt niet binnen het bestek van dit geschrift voor een verbruiksleer de plaats te zoeken, die haar toekomt op hygiënisch en moreel gebied, waar zij „kan wijzen op „de beteekenis dier keus voor den mensch”. Ook zonder afbreuk te doen aan de vingerwijzing dezer overigens weinig scherp belijnde uitspraak mag worden aangestipt, dat het aantal controversen op hygiënisch gebied (2) niet gering is en dat men op moreel gebied zich kan houden aan zijn geweten.

Zoude het al op den weg van een gepatenteerden gids kunnen liggen: voor eene verbruiksleer de plaats te zoeken, die haar toekomt, „op het gebied der individueele huishoud-„kunde, waar zij regels kan geven voor het bereiken van „verbruiksdoeleinden met de minste offers” — dit onderzoek kan ook wel proefondervindelijk, alzoo zonder raadpleging

---

(1) Het woord «keus» getuigt onwillekeurig alweder van een commercieel standpunt. Veelal kiest de verbruiker niet na rijp beraad de waar, die hem het best aanstaat, maar hij neemt eenvoudig hetgeen in zijn kring in zwang is. De durchschnitt-Duitscher *prefereert* niet, met oordeel des onderscheid. strikjes, losse manchetten, nagemaakte knoopschoenen, papier-marmeren tegels, luxevoorwerpen in het genre «stervend hert met thermometer» en zooveel meer; hij schaft zich aan, wat hij in zijne omgeving ziet gebruiken.

(2) Vgl. laatstelijk de rede «Wetenschap en Gezond Verstand» van Mrs. GREY, vertaald door P. M. SCHELLING.

van een eventueel te verschijnen leerboek der individueele huishoudkunde, worden overgelaten aan de overlevering en de ervaring der tallooze stervelingen, die in den loop der eeuwen de individueele huishoudkunde in de praktijk hebben beoefend.

Neemt men aan, dat wel eenige stof voor eene verbruiksleer op economisch gebied kan worden gevonden, dan dient ook het verband tusschen verbruik, levensstandaard en aanwas van bevolking onder het oog te worden gezien.

Gedragingen van bijzondere personen of lichamen en maatregelen van overheidswege, die verlichting brengen in het lot van mingevoeden, of van de actueele bevolking in het algemeen, zullen, wanneer ze niet tevens duurzame verhooging van den levensstandaard meebrengen, of althans in de hand werken, ten slotte geen ander blijvend gevolg hebben dan aanwas van zielental. Men heeft het tijdelijk wat ruimer, men kan wat eerder trouwen en na item zooveel jaren zijn er item zooveel meer menschen op de wereld, die het niets beter hebben dan de oudere generatie het had vóór de verlichting werd aangebracht. In zooverre is na verloop van tijd niets gewonnen. En aan den anderen kant is er wel verloren. Ten einde de verlichting te kunnen effectueeren, moesten achterwege blijven zaken van eene hoogere verbruiksorde, die op den duur, rechtstreeks of middellijk, gunstig op den levensstandaard zouden hebben gewerkt en die aldus in den toestand der bevolking eene blijvende verbetering zouden hebben gebracht. Afzien van hooger verbruik, zoolang en omdat er nog nooddrift te lenigen valt of verbetering valt te brengen in de economische positie van niet-gefortuneerden, drukt den levensstandaard neer en zou, consequent toegepast, op den langen duur terugvoeren tot den natuurstaat. Daarentegen strekt alles, wat, ongemerkt wellicht en op den duur, den levensstandaard omhoog werkt, tot verbetering van het lot der bevolking, eene kleine groep van paupers uitgezonderd.

Het levenspeil van thans staat voor de overgrootte meerderheid veel en veel hoger dan dat van tien eeuwen geleden. Hadde men toenmaals alles, wat naar hooger verbruik, naar gezonde weelde zweemde, opgegeven om ellende weg te nemen, den weinig bevredigenden toestand van „economisch zwakken” voor het oogenblik te verbeteren — de schijnbare vooruitgang zou al spoedig in een schromelijken achteruitgang zijn verlopen.

Zeker, het klinkt hard, dat schattenverslindende paleizen, parken, boekerijen, baden, garderobes zijn bekostigd, terwijl er nog diepe, vreeselijke armoede heerschte onder velen, die dit alles met leede oogen moesten aanzien; het klinkt hard, dat de lust tot gezonde en helaas ook ongezonde weelde op elk gebied van menschelijk begeeren is botgevierd, *terwijl* menig sterveling aan nijpenden nood ten prooi was. En inderdaad kan *individueel* en *plaatselijk* het toegèven aan de ingeboren of aangekweekte neiging tot hooger verbruik, onderwijl schrikkelijk gebrek wordt geleden, afkeurenswaardig, ja schandelijk zijn. Maar, in de op het oog zoo wreede tegenstelling: weelde naast gebrek, ligt, als algemeen verschijnsel, niets betreurenswaardigs; integendeel, zelfs waar het verbruik van hooger orde snel vernietigde of versleten zaken betreft, kan in dat verbruik, in die weelde, een sterke beweegkracht ten goede liggen. Loslaten of tegengaan van die weelde zoude in de toekomst het gebrek verveelvoudigen. Niet elke vorm, niet elke mate van weelde heeft èene gunstige werking op verheffing van het levenspeil der menigte, maar alle gezonde weelde voert het ten lange leste omhoog.

Krachtsinspanning en verhooging van levenspeil zijn de twee pijlers, waarop alle volkswelvaart berust. Wat ook Staat en individu mogen doen om de krachtsinspanning te bevorderen, het baat niet, zoo niet tevens naar verhooging van levenspeil wordt gestreefd.

Verhooging van levenspeil kan worden opgelegd, aan-

geboden of veroorzaakt door voorbeeld, dat volgen doet.

Opgelegd: in de kazerne maakt de jongen uit de achterbuurten noodgedwongen kennis met behoorlijk voedsel, nette kleedij, reinigingsdienst, lectuur, geoorloofde uitspanning en zooveel meer, waaraan hij in verwilderden staat vreemd bleef. Alras zullen de allereerste eischen, die hij aan het leven stelt, zich richten op dingen, die hij vroeger niet telde, of waarom hij althans minder gaf. Zijn verbruiksstandaard ondergaat een veredelingsproces.

De verhooging van levenspeil kan worden *aangeboden*, met of zonder bijdrage van de zijde der bevoorreedden. In later jaren vond het streven om in diè richting resultaten te zoeken, uiting in het tot stand brengen van allerlei instellingen ten algemeenen nutte, die er de menschen aan leeren gewennen niet bij brood alleen te leven. Volksbaden, volksgaarkeukens, volksconcerten, volksparken, verbeterde volkshuisvesting, leesbibliotheken, goedkoope treinen en tal van andere zaken dienen niet slechts moreele en materieele belangen, ze bevorderen ook het *economisch* belang: verheffing van den levensstandaard.

Denkt U — het is maar eene onderstelling — een groot grondeigenaar, tevens nog bezitter van een goedgevulde brandkast, op wiens landgoed honderden lieden wonen, die aan het leven geen andere eischen stellen dan de meest rudimentaire; lieden die op de laagste trap van beschaving staan, die onbekend zijn met elk verbruik van hooger orde. De eigenaar besluit in een milddadige bui dat goed onder de opgezetenen te verdeelen. Uitbundige vreugde heerscht in tal van gezinnen. Intusschen is door die enkele daad van overdracht 's werelds rijkdom niet vermeerderd noch der menschen krachtsinspanning geprikkeld. Binnen een eeuw is — gegeven het lage levenspeil der begiftigden — hun aantal sterk gestegen ingevolge de geboden gelegenheid tot zeer vroeg huwelijk; doch hun levensstandaard bleef in *statu quo ante* en hun tijdelijk verruimd gemiddeld inkomen

keerde al spoedig tot dien *status* terug door aanwas van zielenaantal, nog daargelaten de ongebondênheid en de onnutte verspilling, die in den regel uit zulk eene onverdiende vergemakkelijking van het bestaan voortvloeien en die met wezenlijke verhooving van den levensstandaard niets te maken hebben.

Denkt U nu dienzelfden grondbezitter, een even groot financieel offer brengend als in de wegschenking van zijn landgoed zou liggen besloten, maar aan dit offer een gansch andere bestemming gevend. Hij brengt op dat goed allerlei zaken tot stand, die de zedelijke, de geestelijke en de lichamelijke ontwikkeling van zijn onderhoorigen ten goede komen en die er aldus hen toe brengen hooger verbruikseischen te stellen. Hij bewerkstelligt in het groot wat de kazerne in miniatuur doet.

Schenkt de landheer zijn bezit weg, dan is hiervan na verloop van tijd het drieledig gevolg: dat *hij* het kwijt is, dat de nuttige inrichtingen, die hij had kunnen stichten, uitblijven en dat de bevolking wederom even arm, onontwikkeld en onbeschaafd is als voorheen.

Nevens het opleggen of aanbieden van een verhoogd verbruikspeil treedt een nog machtiger bondgenoot in den strijd voor volkswelvaart op: de ingeschapen *zucht tot navolging*, waar navolging langs lijnen van geleidelijkheid mogelijk is. De sprookjesachtige weelde, door een Oostersch Radjah ten toon gespreid, vermag den levensstandaard zijner onderdanen niet op te schroeven. Doch het hooge levenspeil der Engelsche aristocratie heeft dat der middenklassen, en dit op zijne beurt het levenspeil van den gezeten werkman omhoog gevoerd. Wanneer die werkman zindelijk is op zijn lichaam, wanneer zijn linnenkast en zijn kleerkast wel voorzien zijn, wanneer hij zich krachtig voedt, wanneer hij behoorlijk behuisd is, leest, uitstapjes maakt, een rijwiel heeft, de sport beoefent en wat dies meer zij, dan is het, omdat hij het van de klasse, die het dichtst boven hem

staat, heeft afgekeken en onder den indruk is geraakt, dat *dit* althans *zoo behoort*, al kan hij zich niet alles veroorloven, wat het levenspeil van hooger geplaatsten op den maatschappelijken ladder kenmerkt.

Prijsverlaging van de eerste levensbehoefden en van hetgeen daaraan grenst, heeft op zich zelve veel geringer invloed ten goede dan het opwekkend voorbeeld van een relatief hoog verbruikspeil in eigen omgeving en daarboven. De massa, die van zoodanige prijsverlaging profiteert, is niet een constante grootheid. Indien het goedkooper *maken* van die behoeften, door afschaffing of verlaging van bestaande accijnzen of rechten, geen anderen invloed had dan besparing op uitgaven, zoude de prijsdaling met onverdeelde blijdschap moeten worden begroet. Maar indien de fiscus door het gemis van de vroegere accijnsopbrengst wordt gekweld of de productieve kracht der bevolking door de opheffing van een beschermende barrière wordt stilgezet, wat beteekent dan eene tijdelijke verlichting zonder verandering van levenspeil, eene verlichting, die zich omzet in een tendenz tot vermeerdering van populatie? Een tendenz. In geval door de prijsdaling de nationale arbeid schade lijdt, kan het zijn, dat die tendenz in het verminderd krachtgebruik zóó belangrijk tegenwicht vindt, dat de neiging tot aanwas in veel sterker mate wordt teruggedrukt dan de aangebrachte verlichting haar aanwakkerde — men denke aan de emigratie van de helft van Ierland's populatie na de opheffing van de graanwetten; een maatregel, die, hadde sindsdien de bevolking evenveel en even loonend emplooi kunnen vinden, bij onveranderd levenspeil dan toch sneller toeneming, ingevolge lichter levenswensen, toeliet.

Ook economen van de orthodoxe school erkennen, dat alle verbetering in den toestand eener bevolking *ceteris paribus* geneutraliseerd worden door de stijging van haar aantal, *zoolang de levensstandaard niet rijst*. Heeft niet J. S. MILL te kennen gegeven, dat hij van de afschaffing

van de accijnzen op de eerste levensbehoefte geen groote verwachtingen koesterde in het belang der arbeidersbevolking?

Het is zeker, dat de daling in prijs van de eerste levensbehoefte althans de *mogelijkheid* schenkt tot verhooging van levensstandaard; dat men, wanneer voor het meest noodige minder behoefte te worden geofferd, in de gelegenheid is behoeften van wat hooger orde te bevredigen. Het is hoogstwaarschijnlijk, dat velen die gelegenheid aangrijpen. Maar het is even zeker, dat velen zich die *gelegenheid niet* ten nutte maken. De prijsdaling zal zich — in welke mate is nooit na te gaan — *ten deele* ontpoppen in aanwas van bevolking, een gevolg, dat niet overal en ten allen tijde als aanwinst kan worden aangemerkt; *ten deele* in onnut verbruik; *ten deele* in vergemakkelijking van het bestaan van de tusschenhand.

De daling *an sich* is niet zoo bevorderlijk aan de volkswelvaart als bij den eersten oogopslag het geval schijnt te wezen. Waar de daling *suo jure* tot stand komt, ingevolge uitvindingen, die arbeidsmoeite besparen en die de waar vanzelf onder het bereik van méér menschen brengen, is zij een gratuite zegen. Anders staat het, waar de daling kunstmatig wordt veroorzaakt door maatregelen, die een offer in zich sluiten. Door een staatscadeau.

Mag het pessimisme zoover gaan, dat men daling, door een staatsdaad in het leven geroepen, ten stelligste betreurt? Het optimisme zoover, dat men haar *quand même* toejuicht? Geen van beide. Het zou getuigen van volslagen gemis aan vertrouwen in den ernstigen wil van een fractie der bevolking om haar levensstandaard te verbeteren, zoo men haar alvast langs dezen weg den pas tot verhooging afsneed door elke bevordering van goedkoopte van behoeften af te wijzen. Doch aan den anderen kant worde niet elke verruiming van de *gelegenheid* tot die verhooging blindelings geprezen. De vraag, *of* van een maatregel, die tot prijs-

daling leidt, redelijkerwijze een gunstige invloed op den levensstandaard is te wachten, kome in het geding. In abstracto is die vraag onmogelijk, in concreto uiterst moeilijk te beantwoorden. Toch moet, om een schappelijke balans op te maken, het voorziene voordeel worden gewogen tegenover het offer, hetwelk de prijsverlaging berokkent aan de schatkist, aan de natie in haar geheel of aan andere harer onderdeelen dan die, welke voor het oogenblik van den maatregel profijt trekken.

Men oordeelt naar gelang men meer of minder vertrouwen heeft in de moreele en intellectueele aspiraties der menigte; de te volgen koers hangt mede af van het inzicht en van de idealen, diè staatsman en volk eigen zijn, het oog gericht op eene bestemming, welke in de toekomst der natie kan zijn beschoren of wel op het dadelijk gewin van het nu levend individu.

Mr. H. B. GREVEN, hoogleeraar te Leiden, zegt in zijn academisch proefschrift: „De ontwikkeling der bevolkingsleer”, blz. 12: „Het grootste geluk voor het grootste aantal, „zoo had BENTHAM het algemeene doel van 's menschen „handelen geformuleerd. Maar er bleef een vraag over. „Wanneer wij de kans hebben òf het aantal der genietenden „òf de mate van hun genot grooter te maken, wat verdient „dan de voorkeur? Het eenig antwoord kan, dunkt mij, „zijn: zonder uitzondering het laatste, het verbeteren van „het lot der bestaanden.”

Men kan met deze uitspraak vrede hebben, mits men in het oog houdt, dat in zoo menig geval het verbeteren van het lot der bestaanden in verder verschiet toch weder *tevens* tot aanwas van bevolking leidt en ten slotte wellicht op niets anders neerkomt. Wordt, in den vorm van verlaging van lasten ten nadeele van staat en natie, een geschenk in den schoot geworpen aan de massa, waarvan slechts eene fractie de verlaging aangrijpt tot veredeling van levensstandaard, zoo is het verlies, hetwelk staat en natie

uit hoofde van die verlaging lijden, allicht grooter dan de winst dier fractie. Bij afschaffing van accijnsen bepaalt het verlies van staat en natie zich tot het bedrag van de geldsom, die men door mindere opbrengst derft. Bij opheffing van beschermende invoerrechten moet bij dat verlies nog worden gevoegd het verlies, geleden door grondbezitters, fabrikanten, arbeiders en andere producenten, voorzover de buitenlandsche mededinging, nu zonder eenige restrictie toegelaten, meester wordt van het terrein, in het vrijgevig land bedrijf en arbeidskracht stilzet en de productiemiddelen deprecieert.

Wat aangaat het effect van prijsverlaging op onderscheidene bestanddeelen der bevolking, zou men eene splitsing in drieën kunnen aannemen.

Een breede zoom der bevolking zet zich uit of krimpt in naar gelang van de ruimte der middelen tot levensonderhoud. Op dien zoom heeft prijsverlaging van levensbehoeften op den duur geen ander effect dan dat ze hem numeriek doet toenemen.

Onder dien zoom is eene laag, die, welke ook de tijdsomstandigheden mogen wezen, zich onbekommerd voortplant. Ziekte, gebrek en ellende belemmeren *repressief* haar vermenigvuldiging; *preventieve* invloeden hebben geen vat op haar.

Boven den middelzoom is eene klasse aanwezig, die, wel verre van zich ongegeneerd voort te planten, noch ook met de omstandigheden op en neer te gaan, prijsverlaging benuttigt tot verhooging van levenspeil.

De hier aangegeven groepeerings in drieën valt geenszins samen met eene driedelige indeeling in rijken, welvarenden en min of meer behoeftigen. Ook onder de zeer gegoeden zijn er elementen, die naar gelang van de tijdsomstandigheden zich sneller of minder snel vermenigvuldigen. Onder de behoeftigen zijn er, wier aanwas geen gelijken tred houdt met de, in hun oogen, voldoende beschikbare middelen.

De middenklassen, in economischen zin, tellen elementen, die sneller of minder snel aangroeien dan handhaving van een onder haar gebruikelijk peil zoude gedoogen.

Een deel der bevolking neemt *minder snel toe* dan handhaving van zijn levenspeil toelaat, een ander deel sneller; de middelzoom gaat met de beschikbare middelen op en neer.

In den levensstandaard van laatstgenoemde groep brengt prijsverlaging op den duur geen verandering. Doch voor hen, die de prijsverlaging verwelkomen als een middel om hun levenspeil, hetwelk zij toch reeds hoog hielden, andermaal op hooger niveau te brengen, werkt de verlaging gunstig. Ook voor hen, die op uiterst laag levenspeil staan, die er op los leven en eigenlijk geen eischen aan het leven stellen. Tot vermeerdering van het aantal geeft de verlaging hun geen aanleiding, daar die vermeerdering reeds ongebreideld geschiedde; de verlaging brengt alleenlijk verademing.

Intusschen is de uitkomst van prijsverlaging noch voor die bovenste, noch voor die benedenste groep *onverdeeld* gunstig.

Het beneficium van prijsverlaging kan ook dan, wanneer het niet door aanwas van bevolking te niet wordt gedaan, door eene andere omstandigheid worden beroofd van gunstige werking op den levensstandaard. Niet zelden geeft prijsverlaging aanleiding tot *onnut verbruik*, tot vertering, welke het levenspeil in geen enkel opzicht verbetert. Indien bij voorbeeld de verlaging teweegbrengt, dat iemand minder „op de kleintjes” past, in meerder mate aan zucht tot navolging van de „mode” toegeeft; drie borrels in plaats van twee gaat drinken, zes sigaren in stede van vier gaat rooken, dan is voor zijn levensstandaard niets gewonnen. Prijsverlaging van allerlei artikelen geeft niet zelden gereede aanleiding om te voldoen aan den trek tot genot van waardeeloos allooi en aan pure ijdelheid. Menigeen, die er voor terugdeinst, een kostbaar voorwerp aan te schaffen, dat hij

bijzonder graag zou bezitten, zou schrikken, indien hem werd voorgerekend de grootte der som, aan ontelbare kleine gewoonteverteringen door hem in den loop van een jaar uitgegeven. Menigeen „denkt er niet aan” de mode in dure zaken te volgen, maar voelt zich geroepen met de mode in goedkope zaken mee te gaan. Hoe meer dingen, die niets tot verhooging van den levensstandaard bijdragen, goedkooper worden, des te vaker wordt de beurs aangesproken. De Romeinen — de wereld blijft zich zelf gelijk — hadden een spreekwoord, dat wat voor een cent gekocht wordt, te duur is, als men het niet noodig heeft. Is ook niet heden ten dagen menige woning volgepropt met *prullaria*, worden niet allerwegen overbodige verteringen gemaakt?

Op niet één gebied misschien van de economie schiet de veronderstelde werking ten goede van het „welbegrepen eigenbelang” zoozeer tekort als op het gebied van het verbruik.

Men werpe niet tegen, dat gemis aan overleg, aan zuinigheid, aan zelfbeheersching, aan eenvoud, factoren zijn, waarmede een staathuishoudkundig vertoog zich niet heeft in te laten.

Wanneer aan de orde is de vraag, welke invloed prijsverlaging heeft op den levensstandaard, moet wel op die menschelijke feilen worden gelet. Die tekortkomingen mogen zeer algemeen verspreid en nog al eens vergeeflijk zijn, zij zijn er. Het huisgezin, dat *niet* becijfert, hoeveel het opzij kan leggen na afschaffing van de zeepaccijns; de rooker, die met sigaren omspringt, als kostten zij nagenoeg nihil, de gezellige kameraad, die bij kleine verteringen het tegendeel van schrielheid betoond; de juf, die gaarne als dame voor den dag wil komen, handelen menschelijk, doch economisch gesproken, verkeerd.

Doet men hun nu onrecht aan door dan ook menschelijke zwakheden in rekening te brengen; door, alvorens maatregelen tot prijsverlaging aan te prijzen, zich af te vragen,

in hoever vermeerdering van onnut verbruik te wachten staat?

Ja, er *zijn* menschen, die elk dubbeltje, elke cent om-draaien, alvorens tot een uitgaaf te besluiten. Maar mogen economie en belastingpolitiek zich uitsluitend richten naar *die* menschen? Mogen economie en belastingpolitiek uit-gaan van het standpunt, dat het publiek in het algemeen handelt of ten minste zou kunnen handelen, als die menschen?

Van de beide tegenstroomingen tegen den heilzamen invloed, dien prijsverlaging kan hebben: aanwas van bevol-king en toeneming van onnut verbruik, is wellicht de eerste het sterkst, waar de prijsverlaging een aantal levensbe-hoeften omvat, betrekkelijk snel en op groote schaal zich doet gevoelen; de tweede het sterkst daar, waar de prijs-verlaging van een aantal artikelen ten naastebij ongemerkt en in geringe mate intreedt.

In het bijzonder prijsverlaging van artikelen, die dagelijks in kleine hoeveelheid worden geconsumeerd, zal niet licht aan het eind van het jaar een tastbaar voordeel hebben opgeleverd. Het theoretische voordeel is tusschen de vingers doorgeglip.

Bij aanmerkelijke en plotselinge prijsverlaging van een artikel is de kans op onnoodig en onnut verbruik zeer groot. Tabak mag in verscheidene landen wat héél duur zijn, lucifers evenzoo; nam men de belasting er af, dan zou men gelijk ten onzent, eene menigte lieden, oud of jong, rijk of arm, van den ochtend tot den avond met een sigaar of sigaret in den mond zien en dan zou er met lucifers, gelijk ten onzent, worden gemorst. Zonder overdrijving mag worden beweerd, dat sommige waren, bijvoorbeeld lucifers ten onzent, *te* goedkoop zijn; waren ze ingevolge verbruiksheffing minder goedkoop, dan zou eenerzijds de schatkist profiteeren en zou men anderzijds ze niet behandelen als waardeloos materiaal.

Er is nog iets. Het effect van prijsverlaging wordt in vele gevallen in meerder of minder mate gemist tengevolge van het optreden van de *tusschenhand*. Een kadetje kost sinds onheugelijken tijd 2½ cent. Het voordeel blijft aan den strijkstok hangen. Waar de prijsverlaging zoo gering is, dat ze op de kleine hoeveelheid, die het publiek telkens pleegt in te koopen, niet kan worden afgemeten, is ze voor de verbruikers van nul en geener waarde. Ham wordt niet een kwart of een halve cent goedkooper door vermindering van de zoutaccijns. Doch ook waar de daling in prijs van de grondstof aanzienlijk is, komt het verschijnsel voor, dat de verbruiker er niet veel bij profiteert. Getuige de geheel onevenredige daling van graan en van broodprijzen in sommige landen in de tweede helft der negentiende eeuw. De *tusschenhand*, welke een bestaan verschaft aan zoovelen, die anders niet zouden rondkomen, heeft ten deele een parasietisch karakter. Hare distributieve diensten worden dikwijls te hoog betaald; ernstige concurrentie ontbreekt niet zelden. Naar mate de spoeling dunner wordt, de klanten over meer affaires worden verdeeld, moeten de prijzen wel op het oude peil worden gehouden of zelfs opgeslagen.

Terecht meent Mr. PIERSON, dat het vraagstuk van den levensstandaard de ware kern is van een probleem. Door te vermijden hetgeen den levensstandaard der hoogere klassen, die op het levenspeil van alle klassen nawerkt, neerdrukt; door aan te moedigen al hetgeen wel is waar geen rechtstreeksch gewin voor Jan, Piet of Klaas oplevert, maar inprent: hooger eischen aan het leven te stellen, — wordt ten slotte de volkswelvaart meer gebaat dan door te ver gedreven meewarigheid, door afstand van elke wéelde ter wille van leniging van elken nood, door voortgezette verlichting van het lot der economisch zwakken onder het levend geslacht ten koste van den levensstandaard der meer bevoorrechten. De aandrift tot een allerhoogst levenspeil, *niettegenstaande* dat van ontelbare tijdgenooten uiterst

laag is, werpt onschatbare vruchten af. Langzaam maar zeker schuift bevrediging van die aandrift het levenspeil van allen omhoog. Al is het geen sterveling gegeven 's werelds bestel te doorzien, al kan hoogstens een tip van den sluier worden opgelicht, — het is misschien niet al te vermetel het vermoeden te opperen, dat van de eeuwenoude tegenstelling tusschen weelde naast armoede, tusschen aristocratisch en democratisch beginselinzicht, tot op zekere hoogte eene verklaring te vinden is in het contrast tusschen de alledaagsche belangen van levend geslacht en individuen en de duurzame belangen der menschheid en der volken.

Plaatselijk en tijdelijk mogen die tegenstrijdige belangen oogenschijnlijk onverzoenlijk zijn — in den loop der tijden blijft het wel en wee in evenwicht en schrijdt de beschaafde menschheid, niet man voor man, doch als conglomeraat, economisch vooruit, terwijl de hefboom: hooge levensstandaard, nu eens door deze dan weer door andere tot macht en ontwikkeling geraakte „cultuurvolken” wordt gehanteerd. 113 Eens was het Holland, dat aan de spits stond: in de vorige eeuw was het Engeland; niet onwaarschijnlijk zullen in de toekomst Amerika en Duitschland den toon aangeven. Met het vermeerderd internationaal verkeer zal verhooging van het levenspeil van het eene land meer en meer door de hogere klassen der samenleving van andere landen te hunnent worden nagevolgd en door het voorbeeld dier klassen doorwerken op de lagere. Zoo is de verhooging van het levenspeil in het Engeland der 19^e eeuw in menig opzicht — men denke aan zindelijkheid, sport, comfort en reislust — eenigermate ten goede gekomen aan het levenspeil der Nederlandsche burgerij.

Wanneer men aan de bovengestelde beschouwingen een kern van betrekkelijke waarheid niet ontzegt, zal men verschillende toestanden, instellingen en maatregelen van den ouden en van den nu nieuwen tijd onder een ander licht kunnen zien dan daarover wel wordt verspreid in

sommige wetenschappelijke kringen of dan dat, waarin ze worden bekeken door vele niet-bezitters, die in elken afstand te hunnen bate een stap voorwaarts begroeten.

Het Engeland der 18^e eeuw en van de eerste helft der 19^e eeuw mag misschien tot toonbeeld strekken van eene natie, die begreep en gevoelde, hoe eenerzijds de gelegenheid tot krachtsinspanning aan een ieder, ook den geringste, moest worden gewaarborgd middels bescherming en anderzijds de levensstandaard, ook van den hoogste, onaangetast moest blijven. In het midden der 19^e eeuw sloeg het een tegenovergestelden koers in door adoptie van den vrijhandel. Thans zal het, met doorgaand progressieve inkomstenbelasting en met belasting van de waardevermeerdering van den grond, ook ten aanzien van den levensstandaard het radicale pad opgaan (1).

Een inkomstenbelasting zonder progressie draagt een zakelijk karakter; van elke duizend gulden wordt bijvoorbeeld vijftig gulden geheven, onverschillig of het inkomen van een bepaald persoon vele dan wel weinige duizenden bedraagt. Voert men progressie in, dan valt niet meer te zeggen, hoeveel *per duizend gulden* wordt geheven; alles hangt af van de grootte van het inkomen van de aangeslagen persoon. Bij progressie wordt niet meer het geld, doch de persoon ondersteeld zekere „draagkracht” te hebben. Iemand met twee duizend gulden inkomen, heeft weinig draagkracht; iemand met twintig duizend gulden véél. De fiscale wetgever, die progressie decreteert, rekent den man met een revenu van twintig mille niet tienmaal rijker dan dien met een revenu van twee, maar bijvoorbeeld vijftien of twintig maal. Eerstbedoelde kan het immers beter missen, het kan er af. Naar zijn levensstandaard wordt niet gevraagd. Al komt hij

---

(1) Totnutoe was er vrijstelling voor onvermogen: niet meer dan £ 160 inkomen; gedeeltelijke vrijstelling voor minvermogen, naar Engelsche opvatting; boven £ 700 is het percentage voor alle inkomens gelijk.

misschien nog moeilijker rond dan de man met f 2000.—, dat doet er niet toe. Hij behoeft immers niet op zulk een voet te leven?

Zoodra men in dezen trant redeneert; het zakelijk karakter, dat de belasting zou kunnen hebben, op zijde schuift, en gaat vragen, hoeveel iemand met een zeker inkomen wel zou kunnen afstaan, geraakt men uit ~~de~~ een vasten koers. Welke schoonklinkende woorden men ook moge bezigen, of men lichte progressie voorstaat, dan wel prijsverklaring van alle individueel inkomen boven zeker minimum; of men spreekt van gematigde progressie, billijke progressie, gelijkheid van belastingdruk, belasting naar draagkracht, welk stelsel van progressie of degressie met of zonder studies over het verschil tusschen inkomsten uit vermogen en inkomsten uit arbeid, men ook uitdenkt, — waar niet meer het object wordt belast, doch de persoon, zeilt de fiscale wetgever op het kompas der wisselende, meer of minder radicale begrippen omtrent de vraag, hoeveel men van een „klein” of „groot” inkomen wel kan „missen”.

Nu moge in de praktijk progressie nog zoo verschrikkelijk niet zijn, men went er wel aan, men vindt het eigenlijk heel rechtvaardig; in beginsel is zij verkeerd, omdat zij leidt, dwingt, tot verlaging van levensstandaard (1).

De menschen, die een aanzienlijk bedrag „te verteren” hebben, „verteren”, vernietigen het niet. Zelfs als zij op grooten voet leven, „verteren” zij in werkelijkheid maar een klein deel van het bedrag; het overige komt ten goede aan hun levensstandaard — en aan andermans bestaan.

Er is een gezond conservatisme en een ziekelijk: een weldadig radicalisme en een fnuikend. Uit een oogpunt van

---

(1) Het motto: «ce qu'on voit et ce qu'on ne voit pas», door de liberaal-wetenschappelijke economie met voorliefde ter adstructie van hare leeringen gekozen, keert zich niet zelden juist tegen de kortzichtigheid harer theorieën.

gezond conservatisme en tevens van weldadig radicalisme kan men een lans breken voor hooge belasting van werkelijke „verteringen”, die op den levensstandaard geenszins gunstig werken. Men kan daarbij zeer progressief ageeren; het bier zwaar belasten, maar de champagne naar evenredigheid veel en veel zwaarder; „blazers” een beetje duurder maken en „after-dinners” aanzienlijk duurder. Men kan de overtollige luxe, de overdaad treffen door hoogen cyns te heffen van dingen, die het menschelijk leven noch zedelijk, noch geestelijk, noch artistiek verbeteren. In Engeland zijn gepoederde pruiken, wapens op portieren, tabak, alcoholische dranken, doodgewone voorwerpen van zilver, die in koper of nikkel even bruikbaar zouden zijn, duchtig belast. Wie het er voor over heeft, moet het weten. De overheid tracht, wanneer zij niet bevangen is door ziekelijk conservatisme, gelijk bij ons ter zake van het tabaksverbruik, door dergelijke belastingheffing het verbruik in goede banen te leiden; het levenspeil, in ernstigen zin, hoog te houden. Een iegelijk is vrij een anderen weg in te slaan dan die, welke tot een meer verheven levensstandaard voert, mits hij aan de gemeenschap, die bevrediging van particuliere ijdelheid of zinnelijkheid koud laat, en die nu eenmaal inkomsten noodig heeft, tol betale. Soortgelijke overwegingen komen ten onzent met betrekking tot de jeneveraccijns te berde.

Zoo zijn ook, uit een oogpunt van gezond conservatisme en tevens weldadig radicalisme, hooge successierechten vrij wat aannemelijker dan zelfs de geringste progressie ter zake van het inkomen.

Een kenschetsend staaltje van fnuikend radicalisme ver-
toont de Engelsche maatregel tot belasting van de waarde-
vermeerdering van den grond, gezwegen nog van de
willekeur, die bij taxaties onvermijdelijk is (1) en van de

(1) Ten onzent kan art. 92 der onteigeningswet als een, menschelijkerwijze gesproken, onuitvoerbaar voorschrift worden geciteerd.

kolossale onkosten voor het heirleger van schattingscommissies. Uit rationeel-radicaal oogpunt is er alles voor te zeggen, iemand, die slapende rijk wordt door hetgeen de Duitschers „Conjunctur” noemen, een deel, een groot deel van het „unearned increment” — onverdiend, voorzover niet zijn blik op de toekomst, maar bloot toeval hem te stade kwam — te doen offeren aan de gemeenschap. Hij heeft indertijd grond geërfd of gekocht, die thans als bouwterrein in, of in de nabijheid van een stad enorm in waarde is gestegen. De overheid kan constateeren, voor hoeveel die grond hem is toebedeeld, voor hoeveel die grond door hem is gekocht. Zij kan constateeren voor hoeveel hij later dien grond . . . *metterdaad verkoopt*. Zij palme bij dien verkoop desnoods vijftig procent van de winst voor zich in; eene winstmarge overlatend voor het particulier initiatief van den bezitter, die de waardevermeerdering tegemoet zag.

Doch, waarom moet — zoolang er *niet* verkocht wordt, zoolang het mogelijke profijt niet wordt *gerealiseerd* — de eigenaar, die vooralsnog geen „winst neemt”, die ten pleiziere van zich zelve en van het publiek zijn gronden als park, als bosch, als weiland, als waterpartij of duinlandschap, of wat dan ook in stand houdt, die uitzicht en aanblik ongerept laat, waarom moet die eigenaar nu maar „over de brug komen”?

De bezitter van het fraaie en historische Holland House met zijn uitgestrekt park, eens gelegen buiten Londen, thans in het centrum van die stad, zou, naar in de „Times” werd opgemerkt, wel genoodzaakt zijn, dat bezit als bouwterrein te verkoopen, zoo de belasting op de waardevermeerdering van den grond doorging. Van gezegde waardevermeerdering heeft hij niet het minste voordeel, zoolang hij alleen „op papier” wint.

Nog iets. De waardevermeerdering kan gevolgd worden door waardevermindering, grooter misschien dan de aanvankelijke vermeerdering. Ten slotte wordt dan bij verkoop

verlies, mogelijk zwaar verlies geleden en inmiddels heeft de eigenaar wegens tijdelijke, voor hem denkbeeldige winst, sommen in de schatkist moeten storten. Neemt hij winst — welnu dan, tref hem, maar waarom moet iemand, van zekeren levensstandaard, die de commercieele waarde van zijn bezit niet aanstonds omzet in contanten, die het integendeel vasthoudt, niet zelden ook ten believe en ten grieve van het publiek, van omwonenden, wandelaars, reizigers, — waarom moet zoo iemand nu nog extra in den zak tasten en vrijwel gedwongen worden den grond maar van de hand te doen? (1) Zoolang de eigenaar niet realiseert, heeft eene belasting wegens waardevermeerdering — daargelaten of het publiek feitelijk al dan niet mede-profitteert van den eigendom — tengevolge, dat de eigenaar zich moet bekrimpen, zijn levensstandaard eenigermate moet verlagen, lieden in zijn dienst ontslaat, minder werk verschaft, minder kan weggeven. Tot gelijke uitkomst leidt invoering van eene progressieve inkomstenbelasting.

„Taking from the rich never makes the poor „richer, but, on the contrary. makes them poorer, „in spite any transient dole they may obtain at the „rich man's expense. What makes the poor richer „is assisting the fuller development of industry, the „the lucrative employment of capital and the full „employment of labour. The tariff reformer knows „that taxation may be put on anywhere under any „specious form, but that no ingenuity can prevent „its distribution downwards.” („The Times” van 6 Mei 1909).

Op het stuk van verband tusschen verbruik, levensstandaard en aanwas van bevolking, zij, om een paar grepen

---

(1) «The undeveloped land tax is a tax upon amenities not unlike the window tax imposed upon our fore-fathers». («The Times, 21 Juni 1909.)

te doen, nu nog de aandacht gevestigd op eene overoude instelling: het bezit in de doode hand en op een zeer recenten toestand: de aanwezigheid van een aantal multi-millionairs in de U. S. A.

„Doodde hand. Goederen in de, zijn die bezittingen, waarvan de eigendom niet aan bijzondere personen, maar aan instellingen toekomt, zoodat zij in dien zin buiten den handel zijn, dat zij niet krachtens erfrecht overgaan” Aldus WINKLER PRINS' Encyclopaedie, derde druk, VI, 301. In deze encyclopaedie, geredigeerd „met medewerking van vele geleerden „en specialiteiten” (1), staat nu verder te lezen: „De Staat „moet zooveel mogelijk zorgen voor het vrij en onbelemmerd „verkeer van allen eigendom, zoowel van roerende als van „onroerende goederen. Het is in het belang van de geheele „maatschappij, dat ieder oogenblik, de goederen kunnen over- „gaan in de handen van hen, die er op dat tijdstip het „beste gebruik van kunnen maken”. Voorts: „Het sterkst „laten de nadeelige gevolgen zich gevoelen, als de grond de „eigendom wordt van corporatiën, die als het ware on- „sterfelijk zijn en die hem derhalve aan het individueel „bezit en verkeer zoo goed als geheel onttrekken”.

Men ziet, uit welken hoek de wind waait. Ook hier weder het zuiver commercieele standpunt: alle goederen moeten ieder oogenblik kunnen overgaan in handen van hen, die er het beste gebruik van kunnen maken, die er „het meeste voordeel uit zouden trekken”, zooals het op eene andere plaats in het artikel heet. De Staat, de kerk, de instellingen van liefdadigheid behoorden geen grond te bezitten; hun bezit beperkt de concurrentie in den grondhandel en er valt geen successierecht te heffen.

---

(1) Voor Financiën D. STIGTER, voor rechtsgeleerdheid Mr. H. LOUIS ISRAELS en J. B. COHEN, voor Staathuishoudkunde Mr. PH. FALKENBURG, voor Statistiek Dr. C. A. VERRIJN STUART.

Het is mogelijk, dat hier en daar eene meer intensieve cultuur zou worden gedreven, indien alle grond in particuliere handen overging. Maar zoodanige overdracht, — waardoor geen of nagenoeg geen nieuwe rijkdom wordt geschapen — zou zich alweder grootendeels omzetten in aanwas van bevolking. Het bezit in de doode hand daarentegen, „waarop niemand trouwt”, vormt eene *reserve* voor staat, kerk en maatschappij.

In onzen bloeitijd zijn hier te lande verscheidene z.g. familiefondsen gesticht; klein-begonnen, vormen vele dier fondsen ingevolge de gekweekte rente thans een aanzienlijk bezit in de doode hand, een spaarpot, een collectief „appeltje voor den dorst” voor de afstammelingen. Niemand van de talrijke gerechtigden in zulk een fonds zal, al weet hij, dat hij ingeval hij aan lager wal geraakt, eene jaarlijksche uitkeering, zij het geen royale, kan erlangen, — er eerder een gezin om vestigen. Niemand zal wenschen, dat het kapitaal onderling worde verdeeld; immers in den loop van eeuwen is het aantal deelgerechtigden zóó groot geworden, dat verdeling niet de moeite waard is. En komt de nood aan den man, dan is men, zoolang het fonds bestaat, tegen de allerergste ellende gevrijwaard. Onze voorvaderen, die zonder leerboeken of encyclopaediën in de 17e en in de 18e eeuw zulke fondsen stichtten, bewezen daarmede het nageslacht een weldaad, die blijk gaf van economisch doorzicht.

Er is in de wereld, uit een oogpunt van economisch nut, plaats voor gemeenschappelijk bezit naast individueel, voor onvervreemdbaar majoraatsgoed naast koopwaar, voor goederen in de doode hand naast goederen in de levende.

Er is, uit een oogpunt van economisch nut, ook plaats voor een nu nieuw genus van rijken: de multi-millionairs. CARNEGIE zegt in zijn „Problems of to day,” blz. 35: „Even „their extravagances must in their course contribute to the „business of many people struggling to obtain a competence,

„and hence to the employment of labour. Little can be spent by the rich without drawing upon the labour of others, which must be paid for. All that the millionaire can get out of life is superior food, raiment and shelter. Only a small, a very small percentage of all his millions can be absolutely wasted.”

Veel rijkdom vernietigen kunnen de multi-millionairs niet.

Rechtstreekschen invloed ten goede op den levensstandaard der menigte, zooals die van het levenspeil der Engelsche aristocratie op dat van middelklassen en werklieden, kunnen de multi-millionairs nauwelijks uitoefenen. De kloof tusschen hen en de gewone rijken is te breed voor overbrugging, maar al ware het anders, het *persoonlijk* levenspeil is wèl in den lóóp der tijden, doch niet in een gegeven tijdsgewicht voor oneindige verhooging vatbaar en hun fortuin is te groot om geheel aan eene vorstelijke levenswijze, in den goeden zin, dienstbaar te kunnen worden gemaakt. Sneller aanwas van bevolking, gelijk die onder gegoeden en min-gegoeden vaak het gevolg is van lotsverbetering, is van hunne aanwezigheid ook niet te wachten. De rijksten der rijken en de armsten der armen komen hierin overeen, dat vroege huwelijken en een talrijk nakroost in hun levenspeil geen verandering brengen.

Wat is dan de *raison-d'être* van deze nieuwe groep, opgekomen onder nieuwe toestanden? De multi-millionairs kunnen zaken van algemeen nut, die de staat en het publiek niet bij machte zijn op even groote schaal te bekostigen, stichten en steunen — en zij doen het. Eén man met honderd millioen zal vijf, tien, twintig millioen geven voor iets, waarvoor honderd man met één millioen niet te spannen zijn. Indirect verhoogden de multi-millionairs het levenspeil door de instellingen, welke zij in het leven roepen. Reusachtige sommen, welke, bestonden de multi-millionairs niet, versnipperd zouden worden over andere, minder verheven, verbruiksdoeleinden, komen nu ten goede

aan de hoogste verbruiksuitingen. De multi-millionairs, wier bezit (1) meestendeels verkregen is door de inspanning van duizenden medemenschen, zijn de trechter, waardoor die duizenden het bezit verkrijgen van zaken van een hogere verbruiksorde; zaken, die zij met hun allen *niet* tot stand zouden hebben gebracht. Naar gelang van de individualiteit der multi-millionairs zal hun blik zich nu eens op dit, dan op dat nobele doel richten; er is eene speling, eene veelzijdigheid, die bij den Staat, gesteld al hij vermocht hun rol over te nemen, in veel minder mate zou bestaan. De leiders in den staat, mogen tot op zekere hoogte er in slagen de generale behoefte aan zaken als een museum, een bibliotheek, een park, te bevredigen, — zij zijn minder *vrij* in hun bewegingen en zullen al spoedig opzien tegen uitgaven, die de belastingschuldige kiezers niet bepaald noodig vinden.

Gelijk in vroeger tijd de kerk, vorsten, aanzienlijken en rijken in kleiner omgeving aan tal van zaken het aanzijn schonken, welke de massa collectief niet zou hebben kunnen of willen scheppen, zaken die ten slotte toch aan het levenspeil der bevolking ten goede kwamen — zoo is in de huidige republiek met haar tachtig millioen zielen de groep der multi-millionairs de hefboom, die een deel van het verbruik in hogere banen voert; het kanaal, waardoor een tegenstroom tegen veralledaagsching van het verbruik vloeit.

Het algemeen belang zou er niet bij gebaat zijn door zware heffingen den multi-millionair een flink deel van zijn vermogen of van zijn inkomen te ontnemen; „he should „not be disturbed while gathering honey, provided it be „destined largely for the general hive, under a just system „of taxation, when he passes away.” (Problems, blz. 33).

Schenkingen bij het leven ten behoeve van de ideale,

---

(1) «the proper use of which for public ends would work good to the community, from which it chiefly came» (Problems, bl. 4).

de duurzame belangen der gemeenschap, die ten slotte feitelijk ook haar economisch belang dienen, of een hoog successierecht — voor dat dilemma wenscht CARNEGIE den multi-millionair geplaats te zien. „Of all forms of taxation „this seems the wisest.” (Problems, blz. 4). Ook President ROOSEVELT drong in 1905 bij boodschap aan het Congres aan op hooge, progressieve successierechten, door CARNEGIE reeds jaren te voren bepleit in zijn: „The Gospel of Wealth”.

XI.

Naarmate de krachtsinspanning der bevolking intenser is en naarmate uitvindingen in staat stellen op allerlei gebied met een minimum arbeidsmoeite een maximum resultaat te verkrijgen, zal, zoo men niet het levenspeil der meer goeuden omlaag drukt en aldus de ontplooiing van veelzijdig verbruik belemmert, de levensstandaard van allen allengs stijgen. Het individueel verbruik van de menigte strekt zich over steeds meer voorwerpen uit, het collectief verbruik brengt zaken, die eens een luxe zelfs voor de rijksten waren, onder ieders bereik.

Een uiterst lezenswaardig overzicht van het historisch verloop van het verbruik vindt men in het eerste hoofdstuk, getiteld: „Le nivellement des jouissances”, van de artikelen van den Vicomte GEORGES D’AVENEL over „L’évolution des dépenses privées depuis sept siècles” („Revue des deux mondes van 1 Mei 1909”). Het verschil in particulier vermogen neemt steeds grooter afmetingen aan, het verschil in verbruik, in genot, steeds geringer. „L’écart pécuniaire est plus grand, l’écart usuel et réel est plus petit”.

Een voorbeeld. „Il y a moins de différence entre un „homme qui mange des truffes ou du raisin à 5 francs la

„livre et un homme qui mange de la charcuterie et un orange de deux sous, qu'entre ce dernier et un homme qui mange du pain sec; et il y en a moins encore entre ceux-ci qu'entre l'homme qui mange à son appétit et celui qui souffre de la faim”.

Het verschil tusschen „un ouvrier éclairé au pétrole et un bougeois éclairé à l'électricité” is in werkelijkheid onbetekenend. Het doet er weinig toe, of men twintig lampen brandt dan wel één, maar het is heel wat anders of men een lamp heeft dan in donker zit. Of een vrouw costumes draagt „garnis de point d'ALENÇON et créés par le grand couturier” dan wel een „robe de soie tramée coton et brodée à la machine, venant du magasin de confection” maakt minder uit dan dat ze gehuld is in lompen. De armen van vroeger eeuwen aten uit vieze houten bakken, die op troggen geleken. Tegenwoordig verschilt het goedkoope bord van aardewerk van den meest bescheiden disch „peu d'aspect et nullement de propreté” van het duurste porcelein. Het onderscheid tusschen reizen in de derde klasse of in een sleeping-car is nietig, vergeleken bij oudtijds dat tusschen het gebruik van een reiswagen of verplaatsing te voet. Het rijwiel geeft den mingevoerde meer gemak dan de auto den gefortuneerde . . . . „et le Métropolitain donnera bientôt à tout prolétaire ce que le roman de 1840 présentait comme le faste inouï du Comte DE MONTE CHRISTO: une voiture à toute heure attelée et à ses ordres.”

In een zeer klein milieu kan alles collectief geschieden: verbruik, dienstbewijs, voortbrenging. Voor collectief verbruik is nauwelijks organisatie noodig, voor collectief dienstbewijs eenige, voor collectieve voortbrenging degelijke.

Ook in een zeer groot milieu zijn collectief verbruik, collectief dienstbewijs en collectieve voortbrenging denkbaar, doch zal, wegens de zwarigheden, aan de vereischte organisatie verbonden, het collectief verbruik, bijvoorbeeld van een park, eerder en meer algemeen aan de orde komen dan

het collectief dienstbewijs, bijvoorbeeld dat van postertijen en telegraphie of van staatsspoorwegen, en dit weer eerder en meer algemeen dan de collectieve voortbrenging, het staatsproductie-monopolie.

Bij de overgangsvormen tusschen het verbruikscollectivisme in het klein en het verbruikscollectivisme in het groot werkt het individualisme, als stuwkracht. Aristocratie en private weelde dienen (1) ten leste de democratie, het algemeen en het collectief genot.

„On peut dire, qu'en beaucoup de cas” zegt de heer D'AVENEL in zijn artikel, „l'ancien luxe du riche était un besoin et que les nouveaux besoins du peuple sont un luxe.”

Persoonlijke en zakelijke veiligheid, „ce bien aujourd'hui banal et commun” was eene private luxe, maar „le train militaire était indispensable à qui voulait faire respecter ses biens et sa personne”.

Boodschappers, lijfartsen, bedienden, een stoet van lasten trekdieren, zware gouden en zilveren sieraden (2), dat alles beantwoordde aan hogere behoeften dan die aan dagelijksch brood; aan een „weelderigen” levensstaat, door menig geringe mogelijk afgunstig gadegéslagen.

Toch opende het voldoen aan dergelijke behoeften, het voeren van zulk een levensstaat, den eenigen weg, waarlangs, ten dienste van de massa, te voorschijn konden treden: leger, vloot en politie in stede van donjons; post en telegraaf in stede van „courriers privés”; armendokters en ziekenhuizen in stede van de „physiciens domestiques, apanage de quelques privilégiés”; kellners en conducteurs in plaats van slaafsche dienaren; spoor en tram in plaats van „chevaucheurs et massagers de pied”; credietinstel-

(1) Als instelling en verschijnsel; niet individueel.

De wapenspreuk van den Engelschen sovereign: «Ich dien» wordt ook door minder verdienstelijke Engelsche koningen gevoerd.

(2) «La réserve monétaire, la seule que l'on eût toujours sous la main.»

lingen en spaarbanken in plaats van de „lourds joyaux d'or et d'argent"; theaters, variétés, circussen en concerten ter vervanging van „jongleurs et musiciens de chateau" en feuilletons ter vervanging van „conteurs ambulants"; badhuizen, parken, musea, bibliotheken, en zooveel meer, naast hetgeen eenmaal de liefhebberij, de overdaad, de trots van enkele uitverkorenen was.

Mag men onderstellen, dat heden ten dage de gezichtskring op verbruik van hogere orde niet meer kan worden verwijd; de „behoefte" aan gezonde „weelde" niet meer, onder leiding van de stoffelijk meerbevoorrechten, voor verruiming vatbaar is?

Staat het aan ons uit te maken, dat het nu al wèl is en dat nu verder die leiding kan worden ontbeerd?

Zijn niet tot nu toe in elke eeuw nieuwe behoeften ontstaan, waarvan de stoutste verbeeldingskracht eener vorige eeuw op het stuk van weelde niet droomde?

Is er aan de vruchtbaarheid van 's menschen krachtsinspanning en aan de verhooging van 's menschen levenspeil een andere grens dan die, welke — niet door den mensch wordt gesteld?

XII.

Er behoorden mogelijk geen leerboeken der staathuishoudkunde te verschijnen, evenmin als er leerboeken der staatkunde zijn (1). Leeringen omtrent volksbestaan en volkswelvaart hebben alleen zin, wanneer ze voeren tot

---

(1) «If Political Economy be regarded in any sense as a science, and not as a branch of political literature, it must be frankly recognised that that science will vary from age to age in many vital and essential points. A. P. HILLIER, the Commenweal, blz. 8.»

praktische conclusies voor de gemeenschap, die onder leiding staat. Het is niet oneigenaardig, dat zelfs felle antagonisten van overheidsinmenging de termen „staathuishoudkunde”, „economie politique”, „political economy” bezigen en ook wie de voorkeur geeft aan woorden als „volkswelvaart”, „volkswirtschaft”, zal wel erkennen, dat het gaat om advies met betrekking tot hetgeen de leiders van volken of van kleinere groepen hebben te doen of te laten; om advies ter zake van positieve of negatieve maatregelen.

Aanprijzing of afkeuring zijn te wachten naarmate de basis varieert, waarop men zich stelt; de bestemming, welke men, plaats en tijd in aanmerking genomen, de gemeenschap wil doen volgen. In *abstracto* is geen plausibel antwoord mogelijk op vragen als: vóór of tegen monarchie, bijzonder onderwijs, algemeen kiesrecht, persoonlijke dienstplicht, koloniale expansie, dwangverzekering, batig slot, militarisme, imperialisme. En al evenmin op vragen als: *pro* of *contra* communaal grondbezit, majoraat, tariefverhooging, geotroieerde banken, progressie, staatsexploitatie van spoorwegen, accynzen op voorwerpen van dagelijksch gebruik, subsidies aan stoomvaartlijnen, tabaksmonopolie.

Wie met een welbewust ideaal voor oogen, in deze of gene richting sturen wil, ondervindt natuurlijk grooter moeilijkheden, wanneer hij positieve maatregelen voorstaat dan wanneer hij zich tot negatieve bepaalt. In het eerste geval is de tegenstander geneigd afgepast bewijs te vergen, waarom de regeling nu juist zus en zóó moet uitvallen en hij vindt gemakkelijk stof tot kritiek.

Uw geweten kan U zeggen, dat gij *nihil* moogt stelen en maar ééne vrouw moogt hebben; het spoorboekje, dat de ochtendsneltrein van Amsterdam naar Parijs volgens den zomerdienst van 1910 vertrekt te 9.36. Maar, zooals niemand het verschil tusschen dag en nacht zal loochenen en toch in onze zóne, in een zeker jaargetij niemand op de minuut af kan zeggen, wanneer nu precies de nacht intreedt, —

zoo kan ook niemand het zonneklaar bewijs leveren, dat men terecht bij ons thans aan de stembus man en 25 jaar behoort te wezen, dat iemand met 21 jaar meerderjarig moet zijn, dat interessen van geleende geldsommen moeten verjaren na verloop van vijf jaren. Noch ook, dat de jeneveraccijns of een invoerrecht op zeker artikel item zooveel zal hebben te bedragen. Zoodra eene positieve regeling noodig wordt geacht, moet men er wel een slag in slaan.

Eene scherpbelijnde en tevens toch willekeurige afbakening is in zaken van staatkunde, van recht en van economie onontwikkbaar. Men kan daarbij met eene min bevredigende regeling vrede hebben, tenzij men maar liever van regeling afziet en desnoods alles in het honderd laat loopen. Wat in zake van staatkunde, van recht en van economie niet altijd kan. Een volk kan het nog wel stellen zonder arbeidswetgeving, maar de meerderjarigheid moet wel geregeld worden.

Bestaat de mogelijkheid om iets maar blauw blauw te laten, dan heeft voor velen het *laisser faire*, hetwelk alsmede de aantrekkelijkheid van het *dolce far niente* in zich sluit, menig streepje voor boven een ingrijpen, dat op zijn minst aan velerlei détailkritiek blootstelt (1). De voorstanders van sociale wetgeving in Engeland, en later elders, hadden aanvankelijk moeilijk spel. De aanhangers ten onzent van tariefherziening, van een octrooiwet, van verzekering tegen invaliditeit hebben het nog.

Het ligt niet in het bestek van deze proeve, uitgewerkte voorstellen te doen ter zake van de wijze, waarop de over-

---

(1) «The theory of free trade may be carried into practice to the point of ideal perfection. For to secure free trade we have only to abolish restrictions» . . . «There never has been a protective tariff that satisfied protectionists, and there never can be. Our present tariff, for instance, is admitted by protectionists to be full of the grossest blunders.» (*Protection or free trade*, bij HENRY GEORGE, 1890, blz. 99, 100).

heid met betrekking tot verbruik en volkswelvaart haar wapen *belastingheffing* zou hebben te hanteeren. Eenige beginselen, strookende met andere inzichten dan die der liberale school, zijn hiervoren aangegeven. Per saldo zij nog de welwillende aandacht van den lezer ingeroepen voor enkele opmerkingen omtrent directe en indirecte verbruiksheffingen door Staat en gemeente.

L'impôt unique (1) heeft het nooit verder gebracht dan tot een papieren *embryo* en heeft anno 1910 ook in theorie afgedaan. Het heffen van verbruiks- en gebruiksheffingen naast velerlei andere vindt nu geen tegenstanders *quand même* (vgl. CORR VAN DER LINDEN, Leerboek der Financiën, 1887, blz. 452).

De directe verbruiks- of gebruiksheffingen dragen niet alle het karakter van belastingheffingen. Sommige zijn niet anders dan vergoeding voor verstrekte zaken of bewezen diensten, dusgenaamde retributies. Staat en gemeente kunnen uit die verstrekking of uit dat dienstbewijs winst kloppen, evenals particulieren; ook dan nog is er geen belastingsheffing, zoolang men vrij blijft zelf te beslissen, waar men aan het goede kantoor is (2).

(1) HENRY GEORGE, *Protection or free trade*, 1890, chapter XXVI, True free trade, blz. 310, omschreef «true free trade» als «not the mere substitution of a revenue tariff for a protective tariff, but the total abolition of all taxes, direct and indirect, save a single tax upon the value of land — the *impôt unique*.” Hij was een voorstander daarvan en droeg genoemd boekwerk op aan de nagedachtenis van QUESNAY c s., «who, in the night of despotism, foresaw the glories of the coming day.»

(2) Artikel 254 onzer Gemeentewet, dat vóór 1897 winst bij retributies ten eenenmale verbood, ook al was het verbruik niet bij wet of verordening voorgeschreven, getuigde van een star doctrinarisme; dat artikel ging veel verder dan het nu nog vigeerende art. 241: «Belastingen op voorwerpen van gebruik worden niet geheven». — In de praktijk paste men er later tot op zekere hoogte een mouw aan door bijv. betaling voor de leverantie van gas uit eene gemeentelijke gasfabriek niet als retributie te beschouwen, maar als eene vrijwillige contrapraestatie voor het genot van het product van een gemeentelijk privaatzet.

Eigenen Staat of gemeente zich krachtens overheidsmacht het monopolie toe, wat een particulier niet vermag te doen, en behalen zij dan tevens winst, zoo wordt de retributie ten deele eene directe verbruiksbelastingsheffing.

In de Memorie van Toelichting van den minister THORBECKE op art. 238 der gemeentewet, waarin wordt bepaald, dat retributies voor plaatselijke belastingen worden gehouden, leest men:

„Of de hier opgenoemde regten, loonen en gelden belastingen zijn, is verschillend beantwoord naar het verschil van begrip aan belasting gehecht. De wetgever behoeft zich niet in eene oplossing der staathuishoudelijke vraag te verdiepen. Hij neemt belasting in den ruimsten zin, en begrijpt daaronder al wat van de inwoners der gemeente wordt geheven, wanneer deze gebruik maken of genot hebben van iets, waarvan hun het gebruik of genot om niet zou toekomen, ware door de plaatselijke verordening aan dat gebruik of genot niet het betalen eener som gelds verbonden.”

Om niet zou toekomen? Om niet zou toekomen? Het is zoo: als men iets verkrijgbaar stelt, *zou* het u om niet toekomen, of liever tot u komen, onder uw bereik vallen, wanneer geen betaling werd gevorderd. Maar is de gemeente (vgl. de enuntiatieve opsomming van art. 238) *verplicht* wegen, straten, bruggen, kaaien, havens, kranen, sluizen, dokken, boomen en veeren te maken; te wikken en te wegen, te meten en te keuren, hallen en markten te stichten en begraafplaatsen aan te leggen? Gas, water, telefoon, electrisch licht en trams beschikbaar te stellen?

Wanneer er geen onderscheid is in aard of waarde van het verstrekte voorwerp of van de praestatie, — zooals er wèl verschil is tusschen levering van een Havannasigaar en van een strootje en tusschen vervoer in de 1ste klasse of in de 3de — dan behoort de retributie, met of zonder winst, een zakelijk karakter te hebben, dat met persoonlijke

koop- of betaalkracht geene rekening houdt. De staatspostzegel en het stadsgas kosten voor een ieder zóóveel cent.

Het is duidelijk, dat, wanneer het becijferd inkomen, de nominale „draagkracht”, de norm zoude worden, die *juncto* de objectieve waarde van verstrekt voorwerp of van bewezen dienst, in rekening komt; het is duidelijk, dat dan alle inkomens effectueel zouden worden geniveleerd.

Nu behoeft men geen moord en brand te schreeuwen, omdat hier en daar eens het zakelijk karakter van verschaffing van benooidgheden of van praestatie van diensten wordt miskend. Adres aan medici, die — eenerzijds goedwillig voor on- en minvermogenden — hun honorarium voor gefortuneerde patienten aandikken met zeer progressieve opcenten. Die methode is in zooverre te excuseeren, dat veelal de patient bij een ander arts nog wel goedkooper terecht kan, gelijk men zich nu juist niet tot den besten advocaat en den voornaamsten notaris ter plaatse behoeft te wenden. Elke *clientèle* behoudt eene zekere mate van vrijheid; soms een greintje, soms schier alle vrijheid. Maar bij retributies van Staat of gemeente schiet alleen de vrijheid over: van verbruik of gebruik af te zien, wat redelijkerwijze niet altijd te vergen is, — òf zich te onderwerpen aan het vastgesteld tarief, al blijft men vrij de m $\grave{a}$ te van verbruik of gebruik in te krimpen.

Bij retributies worde slechts buiten het gestreng zakelijk kader getreden, hetzij op grond van toezegging van geregeld, veelvuldig gebruik, hetzij uit consideratie voor on- of minvermogenden. Ook in het private leven is de, trouwens zakelijke reductie bij wege van abonnement bekend en wordt bij het verstrekken van zaken of het bewijzen van diensten niet halsstarrig „zonder aanzien des persoons” gehandeld.

Er zijn gratis-uitdeelingen van brood, soep en turf; en een kop koffie kost in de volksgaarkuiken tweemaal, driemaal minder dan in menig café; het volksbad is vrijwat goed-

kooper dan dames- en heerenbaden. Die verschillen berusten slechts ten deele 'op geringer waarde van het verstrekte voorwerp of van den bewezen dienst, op minder aanlokke-omgeving, op minder gesoigneerde bediening. Gedeeltelijk vinden ze daarnevens verklaring in welbewuste philantropie jegens minvermogenden, in menschlievendheid, die van grove winst en niet zelden van elke winst afziet.

Maar vreemd zou iemand, uit welken kring ook, opkijken, zoo hij, naar gelang van zijn inkomen, bij VAN DER PIJL *f* 25.— of wel *f* 1.25 hadde te betalen voor het menu van *f* 2.50; vreemd ook, zoo hij in de Haagsche tram naar gelang van zijn inkomen, vijf gulden dan wel een halve cent aan den conducteur ter hand zou hebben te stellen.

Van overheidswege is ten onzent niet immer het zakelijk karakter van retributies in het oog gehouden. Art. 50 der wet op het lager onderwijs laat implicite een „evenredig schoolgeld” toe. Verscheidene verordeningen, krachtens art. 147 der Grondwet aan de goedkeuring der Kroon onderworpen, zijn gepasseerd, hoewel ze bedenkelijke afwijkingen beheidsen van het beginsel, dat hier moet voorzitten. Intuschen heeft de tegenwoordige Minister van Binnenlandsche Zaken herhaaldelijk bezwaar gemaakt tegen het uitlokken van goedkeuring van retributies, waarbij progressieve vergoeding was vastgesteld. Bijvoorbeeld, bij de heffing van een recht voor het van gemeentewege ledigen van putten, per put en per keer tot een bedrag, oplopend naar gelang van den aanslag in den hoofdelijken omslag, van *f* 0.25 tot *f* 6.—.

Indirecte verbruiksbelastingsheffingen, zijn uitteraard zakelijk. Ze vertoonen geen evenredigheid naar gelang van de nominale draagkracht, het nominale inkomen of vermogen uitgedrukt in geldelijk bedrag, afgescheiden van iemands levensstandaard, die mede kan brengen, dat een „richard” op zwart zaad zit en dat een „pauvre sire” het voor zijn doen breed heeft.

Deze heffingen werken als een omgekeerde progressie. Den arme treft de zakelijke verbruiksheffing in verhouding tot zijne nominale draagkracht veel zwaarder dan den rijke. Maar ook wie wèl den levensstandaard in aanmerking neemt, moet erkennen, dat de zakelijke verbruiksheffing den on- of minbemiddelde naar rato drukkender last oplegt dan den meergegoede. Een reden om behoudens tegenoverwegingen diergelijke heffing zoo min mogelijk uit te strekken tot het meest onmisbare.

Aan den anderen kant komt onwillekeurig ook de vierkante radicaal in het schuitje van hen, die acht slaan op den levensstandaard, wanneer hij voor zich verklaart geene bedenking te hebben tegen verbruiksheffingen op voorwerpen „van weelde”. Zoo het hard ware voor den arbeider, dat hij voor het ééne artikel, bijvoorbeeld bier, evenveel accijns betaalt als de kapitalist, is het dan niet éven erg, dat hij bij het verbruik van wijn in dezelfde conditie verkeert? Neen, kan het antwoord luiden, want de arbeider drinkt geen wijn. Het zij zoo (in ons land, in onze eeuw) maar het argument bevat *implicite* eene concessie aan het inzicht van hen, die het levenspeil wel degelijk in rekening brengen en die dus niet alleenlijk letten op een inkomen of een bezit van zegge zóóveel gulden. In de numerieke theorie is het even onbillijk den minvermogende, die misschien om bier of vleesch niet maalt, maar die graag een piano voor zijn dochter of een bonten mantel voor zijne vrouw zou willen aanschaffen, te dwarsboomen door heffingen, waarbij men het inkomen als „quantité négligeable” links laat liggen; in de numerieke theorie is dat even onbillijk als hem zijn bier of zijn vleesch duurder te maken. Tenzij men poneert dat bier en vleesch wèl, piano en bont niet bij zijn levenspeil behooren.

Middelerwijl gevoelt men ook bij deze dingen des dagelijkschen levens, op een gegeven plaats, in een gegeven tijd, wel ongevéér, welke zaken bij zekeren levensstandaard

passen en voorzoover de gevoelens wijd uiteenloopen, ligt dit aan verschillend inzicht omtrent de bestemming, den mensch in zedelijk, geestelijk en stoffelijk opzicht toegedacht. Bij *dit* verschil van inzicht werkt eene middelpuntvliedende kracht, maar binnen de kringen van tegengestelde idealen, gelijk binnen de sfeer der neutrale zône, werkt de middelpuntzoekende kracht en vormen zich *communes opiniones*.

Dat het meest onmisbare zoo min mogelijk worde belast, zij geene wet van Meden en Perzen; het zij een *naturale*, niet een *essentiale*. Laat liefst het brood vrij van heffing — maar erken, dat die vrijheid geen absolute, geen onafwijsbare eisch is. Een invoerrecht op graan kan reden van bestaan hebben, waar zonder dat recht het bouwland voor een groot deel braak zou komen te liggen; waar buitengewone omstandigheden, als oorlog, tot extraheffingen nopen of waar bijzondere overwegingen de heffing, verwerpelijk behoudens tegenbewijs, rechtvaardigen. Zoo heffen Duitsland en Frankrijk graanrechten, uit vrees voor gedeeltelijk stop laten zetten van hunne graanproductie; zoo heeft Engeland tijdens den Boerenoorlog graanrecht geheven en zoo vinden daar graanrechten, tegenover het buitenland, gepaard met vrijen of aan lager recht onderworpen graaninvoer uit Canada, voorstanders onder hen, die beducht zijn, dat de differentieele rechten, welke Canada ten gunste van het moederland van vreemde producten heft, weder zullen worden ingetrokken, wanneer wederdienst al te lang uitblijft.

Tegenover degenen, die, al zoude preferentie voor de koloniën, in den vorm van vrijdom of van een voorkeurrecht, de onderlinge banden in het Britsche wereldrijk nauwer toebalen, belasting op graan bestrijden ter wille van de verbruikers, omdat de koloniën nu nog niet bij machte zijn de graanbehoefte in Engeland geheel en al te bevredigen en, al ware het anders, omdat volslagen vrije concurrèntie nu eenmaal het ideaal zou zijn, hebben Chamberlain c.s. niet ten onrechte den nadruk gelegd op hun plan om bij invoering

van het recht terzelfdertijd de belasting op suiker en op thee dermate te verlagen, dat de wisseling in verbruiksheffingen après coup het huishoudboekje niet bezwaart. Ziehier eene gelukkige oplossing, die elk en een iegelijk tevreden kan stellen, behalve hem, die zijne oogen sluit voor het feit, dat in' Engeland thans suiker en thee nagenoeg even algemeen worden verbruikt als brood; die zich vastklampt aan de stelling, dat het brood als eerste levensbehoefte aan heffing onvoorwaardelijk moet worden onttrokken.

Nog in andere bijzondere omstandigheden is graanbelasting te verdedigen. Vlissingen waar de bron van inkomsten, die Nederlandsche gemeenten in hoofdelijken omslag kunnen vinden, karig vloeide, bij ontstentenis van een redelijk aantal vermogende lieden, (er waren er in 1890 maar 13 met meer dan f 4000.— revenu) hief tot 1898, toen de Rijksuitkeering krachtens de wet van 24 Mei 1897 (Stbl. No. 156) in werking trad, eene plaatselijke verbruiksbelasting op het gemaal van f 1.— per 100 kilo.

De uitzonderingswetjes, telkenmale ten behoeve van Vlissingen ingediend, behooren tot het verledene. Doch bij zóó laag graanrecht was de broodprijs in Vlissingen niet hooger dan in vergelijkbare gemeenten (1); dat recht was met de plaatselijke verbruiksbelasting op de dranken de kurk, waarop het gemeentebudget dreef (2) en Burgemeester en wethouders konden in 1896 constateeren, dat nog *nimmer* een klacht over de gemaalbelasting bij het gemeentebestuur

(1) B. en W. meldten bij schrijven van 21 Sept. 1896, dat in 1896 de prijs in 26 van die gemeenten hooger, in 8 gelijk en in 3 lager was. De broodfabriek te Middelburg, die *contante* betaling eischt, verkocht het brood te Middelburg één cent goedkooper dan te Vlissingen, maar de Middelburgsche bakkers rekenden ter plaatse evenveel als de Vlissingche.

(2) In 1896 brachten de opcenten op de grondbelasting en personeel 27 mille, de hoofdelijke omslag 39 mille, de belasting op de dranken 31 mille en die op het gemaal 23 mille op.

inkwam, terwijl de eenige protesten, die uit Vlissingen het departement van Binnenlandsche Zaken bereikten, afkomstig waren van — bakkers.

„Wie zou, Mijnheer de Voorzitter” — sprak Mr. VEEGENS in de Tweede Kamer der Staten-Generaal op 14 December 1891 (Handelingen 1891—1892, blz. 460) — „in 1865 hebben „geloofd, dat er het vierde eener eeuw later nog gemeenten „zouden zijn, die in verbruiksbelastingen eene bron van „inkomsten vonden?”

Mr. VEEGENS doelde natuurlijk op Nederlandsche gemeenten; in het buitenland (Engeland, Duitschland, Frankrijk) zijn gemeentelijke verbruiksbelastingen nog immer aan de orde van den dag en bij ons zijn ze onder het mom van winst uit gemeentemonopolies, weer opgedoken. Het verbod, in 1865 in art. 241 onzer gemeentewet neergeschreven, was niet het begin en is niet het einde van alle wijsheid. Vier jaren vóór Mr. VEEGENS zijne verzuchting slaakte, schreef een geestverwant, Mr. CORT VAN DER LINDEN, in zijn leerboek der Financiën (blz. 584);

„Ook zal men binnen bepaalde grenzen aan deze (te weten „de grootere) gemeenten de bevoegdheid kunnen geven tot „zekere bij de wet omschreven indirecte verbruiksbelastingen”. „En voorts: (blz. 585). „De volkomen uitsluiting van de „gemeenteaccijnzen ook in de groote steden, vindt in den „laatsten tijd weder meerdere bestrijders. Behoedzame regeling „wordt meer en meer in het algemeen belang beter geacht „dan absoluut verbod”.

Wie zou in den kring der liberale Nederlanders, in 1865 hebben geloofd aan zelfs maar ééne plaatselijke accijnzen, na vijf en twintig jaren? Zeer weinigen misschien; maar wie zou in een milieu van republikeinsche Franschen in 1793 hebben geloofd aan herstel van de BOURBONS binnen een kwart eeuw en hoeveel Engelschen, van welke richting ook, zullen in 1860 hebben geloofd aan tweespalt bij de Britsche stembus vóór of tegen vrijhandel na een halve eeuw?

Er zijn méér omstandigheden dan de reeds aangeduide, waarin eene heffing zelfs op het meest noodige verbruiks-artikel, kan worden verdedigd.

Gesteld, bijvoorbeeld, men is het er over eens, dat de geldmiddelen voor Staatsverzekering in het groot, ergens in een gegeven tijdperk te kort schieten. Gesteld: ook de vurigste voorstanders erkennen, dat de stand der middelen en de mogelijkheid om kolossale, nieuwe lasten te bekostigen door opschroefing van directe lasten is uitgesloten. Uitgesloten niet in absoluten zin, want zoolang er wat te halen valt, kan de Staat het even goed nemen als de particulier zich welke uitgaaf óók kan veroorloven, zoolang hij nog iets het zijne noemt en de uitgaaf niet méér bedraagt. Maar: redelijkerwijze. In het gestelde geval heeft men de keus tusschen na te laten hetgeen een ieder zou verlangen: de verzekering, en te doen hetgeen in veler oogen ontrouw aan de democratie ware. De liberaal van den ouden stempel zal allicht èn de verzekering zelve èn de tenuitvoerlegging middels verbruiksheffing op primaire levensbehoefte afkeuren. De radicaal, ontworsteld aan de leer van staatsonthouding, wil het doel, maar kan terugdeinzen voor het middel. Met de staatsonthouding heeft hij gebroken maar ter zake van accijns of invoerrecht loopt hij misschien nog aan den doctrinair leiband. Dan acht hij het eenige geneesmiddel tenminste even erg als de kwaal. Liever, dat hier in afzienbaren tijd de verzekering uitblijft dan baat te zoeken bij heillooze ketterij. *Non tali auxilio*. De nieuw-conservatief onzer dagen spiegelt zich aan BISMARCK, den man van het krachtleger èn van het algemeen stemrecht, van hooge invoerrechten èn van verplichte verzekering tegen ziekte, invaliditeit en ouderdom. Ten onzent is wel in een volksblaadje een cijns bepleit op het brood, dat wij allen eten, om zodoende het geld bijeen te krijgen voor eene verzekering waarvan anders toch niets kwam. — Was dat blaadje naief genoeg om de plank totaal mis te slaan? Of zou het gewoon-

weg hebben ingezien, dat een broodcijs van luttele guldens per jaar en per hoofd, over 365 dagen van het jaar verdeeld, een nauwelijks voelbare last oplegt; dat door het groot aantal contribuanten schier onmerkbaar millioenen bijeen zouden worden gebracht en dat in ons goede vaderland heden ten dage bróód althans in den regel wel wordt gegeven aan wie het niet koopen kan?

Directe en indirecte verbruiksheffingen laten iemand vrij zich er aan te onttrekken — tenzij die vrijheid, plaats en tijd in aanmerking genomen, maar eene vrijheid in naam is. Een negergeleerde zou in Afrika driehonderd jaar geleden met eenigen schijn van recht het betoog hebben kunnen uitwerken, dat het éérstnoodige, het voedsel, als zijnde *res nullius* en voor het grijpen, geen object van belastingheffing kon wezen, dat men het zeer goed zonder kleeren en zonder woning kan stellen (in Londen of zelfs in Buluwayo zou hij er nù wellicht anders over denken) en dat mitsdien heffingen ter zake van kleeren en woningen de ideale belasting vormen, eene belasting op zaken, waarvan een elk zich naar vrije verkiezing kan spenen.

Desalniettemin is de vrijheid om bij verbruiks- en gebruiksheffingen buiten schot te blijven, vrijwel nergens en nooit absoluut.

Maar wel bestaat de mogelijkheid om met fatsoen sommige dier heffingen geheel te ontloopen en de aanraking met andere tot een minimum te beperken.

En het is juist deze mogelijkheid, die de overheid tot groote behoedzaamheid zou moeten nopen bij de uitoefening van haar recht om verbruik en gebruik aan hooge heffing te onderwerpen. Zoo licht leidt overbelasting ter zake van verbruik of gebruik tot een resultaat, waarmede *niemand*, de overheid noch wie ook, is gebaat.

Bekend is het voorbeeld van een al te zware vensterbelasting in de dagen van olim: de menschen timmerden

de vensters meerendeels dicht en zaten in het halfdonker en de koning ontving geen stuiver méér. Onze sterk progressieve personeele belasting voert tot even dwaze uitkomsten. Voor haardsteden, mobilair, dienstboden en paarden wordt men duchtig progressief aangesproken — het is immers „weelde” en wie zich die „permitteert”, moet het zelf weten. Met het gevolg, dat men afschaft of in mindere mate afschaft. Dat zekere gemakken worden gemist, dat bedienden, of wie dat konden wezen, eene broodwinning kwijt zijn en dat de Staat van het niet-gebruik nul komma nul incasseert.

De verbruiks- en gebruiksheffing heeft alleen succes tot op het punt, waar zij begint te werken als eene preventieve boete. Nu kan men zulk eene boete *willen*. Men kan een hoogen cijns heffen om eenerzijds het verbruik tegen te gaan, althans te beperken; en om anderzijds, waar de formeele vrijheid tot verbruik onaangeroerd blijft, munt te slaan uit het verbruik van hen, die het „er voor over hebben”.

In dezen gedachtengang is onze formidabele jeneveraccijns verdedigbaar. Maar, wanneer in het verbruik of gebruik geenerlei minwaardigs steekt en de drang naar verbruik of gebruik niet sterk genoeg is om eerst bij excessieve heffing tot onthouding te leiden; integendeel, al vrij spoedig voor ietswat hooge heffing zwicht, - snijdt de overheid zich zelve in de vingers door ook dan vast te houden aan het denkbeeld, dat wie zich de luxe veroorlooft maar over de brug moet komen.

Verbruiksheffingen kunnen, zonder drang, zonder schade en met of zonder preventieve bijbedoeling ontzaggelijke bedragen afwerpen, mits de overheid hare „Pappenheimer” kent.

Onze accijns op het gedistilleerd van f 90.— de H.L., zou op de Canarische eilanden of in Klein-Azië misschien het gebruik van sterken drank nagenoeg geheel den kop indrukken; zou daar bitter weinig opleveren. Rechten op tabak à l'instar van Engeland of van Frankrijk zouden hier het

vele rooken in alle klassen der samenleving wel wat in toom houden, maar bij lange na niet uitroeien. Doch onze personeele belasting van 1896 brengt voor het gros der gefortuneerden den nekslag toe aan een *train de vie*, die bij onze zuidelijke stamgenooten onder menschen van „gelijke beweging” doodgewoon is. Zonder eenig equivalent voor Staat of burgers.

Men spint er geen zijde bij de kip met de gouden eieren te slachten, maar al evenmin de kip het vele leggen zóó zuur te maken, dat ze er de brui van geeft.

In even triviale beeldspraak zou men op het terrein van gemeentelijke belastingpolitiek ten onzent thans, nu verbruiksheffingen in het generaal nog wettelijk verboden zijn en hoofdzakelijk de inkomstenbelasting als sluitpost fungeert, mogen zeggen: bedenkt, dat de kip weg kan vliegen.

„In Engeland en Frankrijk zijn geen communale inkomstenbelastingen bekend. Het zakelijk karakter der Engelsche communale belastingen laat echter een billijke belasting naar het draagvermogen in het geheel niet toe.” (CORT VAN DER LINDEN, „Leerboek der Financien”, bl. 570).

Zou de omstandigheid, dat zoowel het van oudsher „aristokratische” Engeland als het thans „demokratische” Frankrijk van communale inkomstenbelastingen niet willen weten, niet zijn te verklaren uit praktische overwegingen, waarbij theoretische billijkheid en theoretisch draagvermogen op zij worden gezet?

Het karakter der gemeente als territoriale corporatie brengt toch zeker mede, dat haar zeggingsrecht *qualitate qua* niet verder kan reiken dan haar eigen grenzen. Een gemeente houdt er geene koloniën op na en zij kan alleen langs privaatrechtelijken weg bezittingen buiten haar gebied verwerven. Wat is, materieel gesproken, ten onzent ten huidigegen dage de gemeente? Een stuk Rijksground met hetgeen daarop staat.

Daaraan zou de plaatselijke overheid voor hare uitgaven een stevig houvast kunnen hebben — maar de Staat trekt grondbelasting en personeele belasting aan zich. Een even stevig houvast zou het plaatselijk bestuur kunnen hebben aan hetgeen op het gemeentelijk territorium door gemeentenaren, landgenooten en vreemdelingen wordt geconsumeerd — maar de Staat verbiedt de gemeente belastingen op voorwerpen van verbruik te heffen.

In een stelsel, waarvan dit de hoofdtrekken zijn (1), moet *men* wel zijn toevlucht nemen tot gemeentelijke directe *belastingen* naar het inkomen — *maar* de gemeente kan de *personen*, die vrij zijn de gemeente vaarwel te zeggen, *wanneer* niet ambtsvervulling of andere dwangredenen hen tot *verblijf* ter plaatse nopen, *niet* vasthouden en evenmin *hun* roerend bezit.

Door Mr. OPPENHEIM, Nederlandsch Gemeenterecht, 3de druk, (I, 506) wordt in het voorbijgaan de afschaffing van plaatselijke verbruiksbelastingen genoemd „de groote maatregel, die de gemeentewet tot blijvend sieraad strekt”. Doch wat zegt dezelfde schrijver toch ook (I, 571)?

„Een ernstig bezwaar, dat het plaatselijk belastingstelsel, naar de wettelijke regels van 1851 en 1865 gefatsoeneerd bleek aan te kleven, stak hierin, dat het weinig of geen rekening hield met de betrekkelijk slappe gehechtheid van den belastingschuldige aan de gemeente en met de daaruit

(1) Het is waar, dat de gemeente een beperkt aantal opcenten op de grondbelasting wegens ongebouwde en gebouwde eigendommen en opcenten op de personeele belasting mag heffen, en dat zij eene Rijksuitkeering krijgt krachtens de wet van 24 Mei 1897 (*Stbl.* n°. 156). Doch daartegenover staat, dat de uitvoering van Rijkswetten de gemeente zwaar drukt. Zoolang niet, hetzij naar Engelsch en Pruisisch voorbeeld voor deze taak afzonderlijke gebiedskringen worden geschapen (vgl. Buys, de Grondwet, II, 169—173), hetzij het Rijk, zonder daartoe over te gaan, de kosten van eenige dienstakken: armenzorg, onderwijs, politie, enz. voor zijne rekening neemt, of wel de Rijksuitkeering tot volledige vergoeding wordt uitgebreid, trekt de gemeente aan het kortste eind.

„rijzende noodzakelijkheid het zakelijk element in de plaatselijke belastingen niet te zeer te versmadden en opdrijving van de directe plaatselijke belasting tot eene hoogte die de goeude ingezetenen uit de gemeente verjaagt, tegen te gaan. De band, die den burger aan de gemeente bindt, is oneindig lossen dan die hem hecht aan den Staat. Het land van geboorte of vestiging wendt men niet zoo licht den rug toe. Maar de trek, zich van de eene gemeente naar de andere te verplaatsen, met name van het platteland naar de stad en van de stad met zware lasten naar die, welke hoffelijker tegenover den contribuabel zich betoont, is een krachtige. De wetgevers van 1851 en 1865 hadden op dezen factor weinig of niet geacht en voor vele gemeenten was daaruit de financieele nood geboren”.

De uittocht van goeuden gaat crescendo. Zoodra er eenigen van het kohier verdwijnen, moet voor de achterblijvenden het percentage van hoofdelijken omslag of inkomstenbelasting worden verhoogd, wil de gemeente *ceteris paribus* de opbrengst niet zien dalen. En naarmate het percentage hooger wordt, nemen er méér aangeslagenen de vlucht.

Verder is de neiging om zich te verplaatsen van het platteland naar de stad, ten onzent juist wat de *goeuden* betreft, reeds eenige jaren aan het luwen en zal vermoedelijk, nu tram, rijwiel, auto, telefoon, aangename bureu en andere factoren het verblijf ten platten lande voor tal van goeuden wederom genietbaar maken als weleer, eene merkbare reactie volgen op de spoorwegjaren, toen velen liever in eene stad woonden en menigeen het platteland nog alleen kende door vluchtige blikken uit de raampjes van een trein. Daarentegen zijn nu juist de *mingeuden* in de laatste jaren in toenemende mate naar de steden getrokken, waar voor hèn meer levensgenot, zij het dan oppervlakkig, meer afwisseling en afleiding bereikbaar zijn, waar om niet of nagenoeg om niet in sommige behoeften van hen en hun gezin wordt voorzien en waar het mogelijk uitzicht op een meer of minder lucratief

baantje of zaakje aanlokkelijker is dan ten platten lande het minder onzekere, maar karig beloonde werk.

De telkenmalige verruiming van het gemeentelijk belastinggebied moet, hoe kunstig ook getraceerd, lapwerk blijven, zoolang het meest vruchtbare, thans braakliggende terrein, dat der gemeentelijke verbruiksheffingen, gesloten blijft. Het verbod van 1865, met 47 tegen 25 in de Tweede, met 20 tegen 13 in de Eerste Kamer, aangenomen, is en zal voorloopig wel blijven de knellende band, het *collier de misère*.

Ook de meest scherpzinnig uitgedachte regeling van de forensenquaestie kan geen afdoende verademing brengen; zij treft wel het *bedrijf* van de enkele duizenden, die elders wonen, maar niet het *verblijf* van de vele tienduizenden ter plaatse, die niets of zoo goed als niets tot de gemeentelijke lasten bijdragen. Trouwens, verviel de onnatuurlijke heffing naar het inkomen door *gemeenten*, dan ware de geheele forensenquaestie van de baan (1).

(1) De gemeente 's-Gravenhage, die thans haar hoofdelijken omslag gaat omzetten in eene zuivere inkomstenbelasting, verkeert in de omgekeerde situatie van de stad Amsterdam. Personen, die in de residentie hun bedrijf hebben, maar elders wonen, zijn weinig talrijk. Daarentegen wonen er velen in den Haag, die elders hun bedrijf hebben en nog onzijdig veel meer, die geen bedrijf hebben. Eene ten naaste bij bevredigende oplossing van de forensenquaestie zal in de hofstad geen zoden aan den dijk zetten.

Het grootste dorp van Europa behield tot nu toe zijne aantrekkingskracht als stad van weelde in allerlei schakeeringen. Het liet de contribuabelen vrij zelf hun aandeel in de nu eenmaal onvermijdelijke directe belasting te bepalen door keus van duurder of goedkooper woning, criterium voor den hoofdelijken omslag naar de huurwaarde. Het had den mingegoede, die wegens een talrijk gezin wel eene groote woning, zij het dan ook op een bescheiden stand, moet betrekken, tegevoet kunnen komen door ruimen aftrek voor kinderen. Thans, juist nu een aantal rijke lieden buiten gaan wonen en nu de tallooze gepensioneerden en andere renteniers, — die den Haag prefereeren van wegen den belastingdruk, die gering is, zoo zij maar simpel zijn gehuisvest, — zich gaan afvragen, of het elders, in kleiner kring, niet gezelliger is;

In de memorie van toelichting op het ontwerp der wet van 1897 (Stbl. 156), waarbij de financieele verhouding tusschen Rijk en Gemeente is geregeld en de algemeene regelen ten aanzien der plaatselijke belastingen zijn herzien, vindt men nog de korte naklank van de doctrinaire (1) zegepraal van 1865.

„Op goede gronden is besloten om behoudens enkele uitzonderingen aan de gemeente te verbieden accijnzen te heffen.

„Er is niet aan te denken op deze doeltreffende regeling terug te komen”,

Aldus de ministers VAN HOUTEN en SPRENGER VAN EYK. Sapienti sat.

thans gaat den Haag met de bestaande faciliteit breken. Het trotseert de gevolgen, welke niet moeilijk zijn te voorspellen. Het culminatiepunt van zijn bloeitijdperk ligt wellicht toch al achter ons. Nu wordt de exodus ingeluid.

(1) De heer VIRULY VERBRUGGE verklaarde in 1865, dat hij «op gronden van wetenschappelijken aard» vóór zoude stemmen. De heer VAN NIEROP zeide, dat het met accijnzen gaat als met sterken drank; men heeft voorstanders van matigheid en men heeft afschaffers. «Wat mij betreft, ik ben afschaffer. Het is bij mij een artikel van oekonomische geloofsbelijdenis.» De heer VAN BOSSE, voorstander van de wet, merkte op, dat de afschaffing van de plaatselijke accijnzen in den laatsten tijd onder de oekonomisten het mode-artikel geworden was. De heer DULLERT verweet een medeaafgevaardigde, dat hij thans de lessen der wetenschap niet meer telde, die den weg wezen, waarlangs alleen het werkelijke heil van het land bevorderd kan worden. De heer BLUSSÉ van Oud-Alblas decreteerde: «Het is eene zuiver wetenschappelijke quaestie, die rijp is geworden door den tijd.» Daarentegen sprak de heer van LYNDEN: «Men moet zich getroosten, in naam van de nooit volprezen wetenschap voor een domper, een nachtuil, misschien voor nog erger te worden uitgekreten, indien men het durft wagen, het voor die arme, vervolgde zoo gejaagde accijnzen op te nemen, en men mag zich gelukkig rekenen indien men door de oekonomisten niet, als van alle gezond verstand beroofd, uit de beschaafde wereld wordt verbannen.»

(Vgl. Handelingen 1864—1865, blz. 965 en vlg.).

De liberale partij van 1865 dacht niet aan afschaffing van Staatsaccijnzen. Waarom waren dan gemeentelijke accijnzen zoo verfoeilijk?

De officieele toelichting van de ministers THORBECKE en BETZ luidde: (Handelingen 1864—1865, Bijlagen, blz. 253).

„Gelijk aan elken grooten maatregel, zijn ook aan dezen „moelijkheden verbonden. Zij zijn echter met eenige in- „spanning te overkomen en wegen in elk geval niet op tegen „de groote voordeelen der afschaffing: vrijheid van in- „doorvoer met het wegvallen van de binnenlandsche tollinien „en sluikerij; daling der prijzen van voorname levensbe- „hoeften, wanneer zij niet meer door plaatselijken accijns „gedrukt worden (1) en mededinging onder gelijke voor- „waarden allerwege open is; aanzienlijke kosten van in- „vordering uitgewonnen, en de hoogte der uitgaven voortaan „door directe belastingen te bestrijden, voor juistere beoor- „deeling vatbaar.”

De verklaring, waarom men nu wèl voor de gemeenten van zijne beginselen wilde getuigen, niet voor den Staat, is misschien te vinden in het bewustzijn, dat men er dan in de praktijk niet kwam. De gemeenten zouden het nog wèl rooien zonder indirecte heffing. De Staat, neen, dat ging toch niet.

Welnu, met betrekking tot de grootere gemeenten is proefondervindelijk gebleken, dat het óók niet gaat. Gedenkwaardig in dit verband is eene uitlating van den minister THORBECKE (Handl. 1864—1865, blz. 1052¹⁾):

---

(1) In het voorl. verslag (Handelingen 1864—1865, Bijlagen blz. 762) werd hiertegenover opgemerkt, dat de ondervinding geleerd heeft, «dat de afschaffing van zoodanige belastingen voor de minvermogenden, die bij kleine hoeveelheden het voor hun onderhoud benodigde aankopen, geene zeer merkbare vermindering van last aanbrengt» en ook, dat «een aanmerkelijk deel der ontheffing ten goede komt aan den kleinhandelaar of winkelier, zoodat de minvermogenden daardoor veel minder worden gebaat dan men zich voorstelt.»

„Doch zoo eene gemeente niet anders of althans „moeielijk dan met accijnzen te helpen is, waarom „zal haar dan niet bij eene wet van uitzondering „binnen de maat, welke de wet zal voorschrijven, „accijnsheffing kunnen worden toegestaan?”

Het *is* in onze grootere stedelijke gemeenten nu, na oijkans vijftig jaar, zoover gekomen, dat ze moeielijk anders dan met accijnzen te helpen zijn. Waarom zou nu niet eene novelle, een algemeene wet van uitzondering (1) voor deze *groep van gemeenten* binnen zekere perken, voor zooveel den aard der verbruiksvoorwerpen en het bedrag van het recht aangaat, accijnsheffing mogelijk maken?

Sinds de hoogleeraar CORT VAN DER LINDEN meer dan twintig jaren geleden diergelijke heffing in bescherming nam, staan wij nog verder van de toestanden en van de begrippen van 1865 af. De grootere steden bevatten een talrijker en een anders samengesteld bevolkingscomplex, de eischen des tijds zijn gewijzigd en de denkbeelden omtrent de bestemming van publieke penningen zijn geheel andere dan onder het régime van overheidsonthouding. Gedeeltelijk herstel van gemeentelijke verbruiksheffingen schijnt onafwijsbaar, nu de huidige locale conglomeraties op eene geheel andere behartiging van hare belangen, eene geheel andere *verzorging* aanspraak maken dan in de „Biedermeierzeit” (2).

Zijn indirecte belastingen zoo kwaad, als ze er in de oogen van sommigen uitzien?

Mr. CORT VAN DER LINDEN, Leerboek der Financien, blz. 447, laat voor- en nadeelen de revue passeeren.

(1) Naast de speciale uitzonderingswetjes, zooals wij die nu nog voor Hellevoetsluis, den Helder, Vlieland en Vlissingen hebben.

(2) Nevens de accijnzen zouden de winsten uit *gemeentebedrijven*, die zich sedert zoozeer hebben uitgebreid, de locale schatkist kunnen vullen. Doch het behalen van groote winsten wordt tegengewerkt door den eisch van hoog loon eenerzijds, goedkoope verstrekking anderzijds.

Voordeelen :

1. De belasting wordt betaald zonder dat men bespeurt belasting te betalen, omdat de belasting verscholen is in den koopprijs.

2. Men betaalt de belasting vrijwillig en regelt dus zelf hetgeen men zal afdragen. Vooral voor de lagere klassen is dit een onschatbaar voordeel. Op *bepaalde* tijden kunnen zij moeilijk een sommetje afzonderen, maar de dagelijksche afzondering van *zeer kleine* bedragen valt betrekkelijk gemakkelijk.

3. Men betaalt steeds in evenredigheid tot zijne overige verteringen (1).

4. De belastingschuldige komt niet in aanraking met den fiscus. Hij blijft verschoond van den *last* en de *contrôle* zijner zaken, welke de directe belasting onvermijdelijk medebrengt.

5. De belastingopbrengst is zeer mobiel en stijgt met de vermeerdering der volkswelvaart (2).

6. Men heeft een gemakkelijk middel om den vreemdeling te doen dragen in de lasten.

7. Alsook om de lagere klassen aanzienlijk te doen bijdragen. De draagkracht dier klassen is *individueel* zeer gering, maar *massaal* zeer groot. Bij directe belastingen heeft men te doen met moeilijke invordering, termijnen, lastige

---

(1) De bedoeling van dezen elleptischen volzin is, blijkens welwillende informatie van den schrijver: «Men betaalt steeds in evenredigheid van zijne belaste tot zijne overige verteringen. M. a. w. men belast — binnen zekere grenzen — zich zelf. Men kan het aandeel der belaste verteringen in verhouding tot de niet belaste verminderen en daarmee de belasting of omgekeerd.»

(2) In een noot haalt de schrijver voorbeelden aan van het verschijnsel, dat bij onveranderde of niet ten gunste van de indirecte belastingen veranderde heffing de opbrengst in verschillende landen in een bepaalde periode sneller steeg voor de indirecte dan voor de directe heffingen.

contrôle (in verband met onophoudelijke verwisseling van woonplaats), executies en een restant van talrijke oninbare posten.

8. Men heeft een middel om het inkomen, dat aan de *schemata* der directe belastingen ontsnapt, in de vertering te treffen.

Bezwaren:

1. „De contrôle door het parlement op de Staatsfinanciën „is bij deze belastingen moeilijker dan bij directe belastingen, omdat de opbrengst meer wisselvallig is en de „Regeering zodoende over ruime fondsen kan beschikken, „welke niet nauwkeurig zijn overwogen en toegestaan, „waardoor een spilziek bestuur in de hand wordt gewerkt.”

Deze bedenking van Mr. CORT VAN DER LINDEN heeft ten onzent thans veel van haar gewicht verloren.

Kon Mr. J. H. G. BOISSEVAIN (de Gemeentewet, 1851, blz. 292—294), overigens voorstander van evenwicht tusschen directe en indirecte gemeentebelastingen, nog wijzen op gemeentebesturen van vóór 1851, welke het zich met de accijnzen wat al te gemakkelijk maakten, het budget van Staat en Gemeente is ten onzent thans jaarlijks aan zoo minutieuse specificatie en kritiek onderhevig, dat doorgaand misbruik van voortdurende „meevallers” vrijwel is uitgesloten.

2. „De indirecte belastingen zullen in tijden van spanning en crisis veel minder opbrengen. De Staat heeft dan behoefte „aan belangrijke hulpmiddelen. Hij kan die buitengewone „toestanden alleen dan goed te boven komen, wanneer hij „op onveranderlijke vaste inkomsten kan bouwen. Daardoor „vindt hij oogenblikkelijk hulpbronnen, hetzij in de gewone „inkomsten, hetzij in het hem verleend crediet.”

„Intusschen” —teekent Mr. CORT VAN DER LINDEN zelf in een noot hierbij aan — „hebben directe belastingen alleen „iets voor boven indirecte, in tijden van malaise en crisis, „wanneer zij tot een *matig* bedrag worden geheven. Hooge

„directe heffingen zijn bij maatschappelijken achteruitgang „zeer drukkend en niet ten volle in te vorderen.”

In tijden van spanning, van crisis, van buitengewone omstandigheden — malaise telt als zoodanig niet mee, heeft meer het karakter van eb — moeten exceptioneele, misschien exorbitante offers worden gebracht. Het argument, dat de indirecte belastingen in tijd van nood veel minder zullen opbrengen, keert zich in normale tijden niet tegen het heffen van indirecte belastingen, doch veeleer juist tegen hooge directe heffingen. Komt de nood aan den man, dan moet de gemeenschap bij zware directe lasten haar toevlucht zoeken, maar ook die uitweg is versperd, wanneer reeds in gewone tijden op de inkomsten uit bedrijf en bezit drukkend beslag was gelegd (1).

3. „De indirecte belastingen laten zich niet rechtvaardig „verdeelen, omdat zij reëel zijn en 'het verbruik op zich zelf „geen goede maatstaf van draagvermogen is.” Dit bezwaar houdt verband met het volgende:

4. „In het algemeen worden de lagere klassen te zwaar „belast, in het bijzonder door die verbruiksbelastingen, die „op de dagelijksche benooidgheden drukken. Want de lagere „klassen verbruiken van deze artikelen, evenveel of betrekkelijk „weinig minder dan de hogere klassen, zoodat zij een veel „hooger percentage van hunne kleinere inkomens aan den „fiscus moeten afstaan.

„Juist door de indirecte werking der belasting echter wordt „deze overbelasting der lagere klassen bedekt, en, terwijl de „schijn van gelijkmatigheid bewaard is, wordt werkelijk een „sterk belastingsprivilege in het leven geroepen ten bate der „bezittende klassen.”

---

(1) De *income tax*, in 1798 als oorlogsbelasting ingevoerd, werd in 1815 afgeschaft. In 1842 hersteld, ditmaal ter wille van tariefverlaging, bleef de heffing matig. In oorlogstijd, laatstelijk tijdens den Boerenoorlog, kon ze aanmerkelijke temporaire verhooging lijden.

De bezwaren sub 3 en 4 zijn het *pièce de resistance* en gaan tot de kern van de controvers. Hierover straks.

Nu volgen nog drie technische bedenkingen.

5. „De indirecte belastingen strekken om de groote industrie te bevoordeelen (in het leerboek staat abusievelijk: „benadeelen, een lapsus) ten nadeele van de kleine.

„Het recht van entrepôt wordt alleen verleend onder „zekere voorwaarden, waaraan de grootere industrieelen of „handelaars alleen kunnen voldoen. De vrijstelling voor „grondstoffen wordt dikwijls alleen verleend, indien het „verbruik een zeker minimum overtreft, een nieuw nadeel „voor de kleine producenten. Zekere gemakken en ontheffingen „worden alleen verleend bij groote inrichtingen. Eindelijk „wordt de invoer tot bepaalde lijnen van verkeer beperkt, „waardoor de kleine invoer, die zich anders op zekere punten „der grens zou verspreiden, wordt tegengegaan. Bovendien „wordt de belasting oorzaak van grooter risico en moet zij „door de producenten worden voorgeschoten; de bedrijven „eischen dus grooter kapitaal en de concurrentie wordt „beperkt.”

Het zij zoo, doch deze bedenking is van louter constructieven aard. Voor zoover ze al in de praktijk bij geen mogelijkheid te ondervangen ware, mag men nog vragen: wat doet het er eigenlijk toe? Kan het, uit een oogpunt van algemeen belang, véél schelen, of techniek en wetgever, niet expresselijk, maar in den loop der dingen, een *prae* geven aan de grootindustrie?

Zoo vaak leggen *feitelijk* de veranderlijke methodes van productie en *rechtens* de wisselende legislatieve voorschriften de vrijheid aan banden, om precies te doen en te laten wat men wil. Wie nù de vetkaarsen- of zwavelstokkenzaak van zijn grootvader wil voortzetten, komt bedrogen uit. Wie nù vrije studie huldigt en van officieele examens niet weten wil, is, art. 5 onzer Grondwet ten spijt, tot menige landsbetrekking niet benoembaar. Wie nù werkzaam wil

wezen in het belang van verbetering van de volkshuisvesting, zonder steun te zoeken in de woningwet, moet op eigen wieken drijven en derft de voordeelen, door den wetgever aan speciale vereenigingen toegestaan. Engelsche levensverzekeringsmaatschappijen, die niet bij machte zijn £ 20.000 als waarborgsom te storten, worden geweerd. En zoo zijn er ontelbare voorbeelden, dat de wetgever, ter wille van een of ander in zijn oog goed doel, de een of andere organisatie bevoorrecht.

De bedenking, sub 5 geformuleerd en toegelicht, hangt nauw samen met het bezwaar sub 6.

6. „Door de formaliteiten van aanslag en contrôle wordt „het verkeer en de productie belemmerd, waardoor de volks- „nijverheid en de volkswelvaart worden benadeeld. Dit is „vooral het geval bij de accijnzen en bij die indirecte be- „lastingen, die artikelen treffen, welke weder grondstoffen „of hulpmiddelen zijn van andere takken van nijverheid. „In veel mindere mate bij de belastingen op artikelen, die „uitsluitend voor onmiddellijke consumptie bestemd zijn „Het bezwaar verdwijnt bijna geheel bij de indirecte belas- „ting op *witheemsche*, in het bijzonder *exotische* consumptie- „waren”.

In een noot teekent de schrijver, wat de accijnzen betreft, aan:

„Dit is een zeer belangrijk nadeel der indirecte belastingen. „De contrôle eischt bepaalde wijze van werken, waardoor „in den regel verbetering wordt bemoeijlijkt. Talrijke voor- „beelden kunnen uit de geschiedenis tot staving dezer be- „wering worden bijgebracht.

„Hier te lande dagteekent de oprichting der brood- en „meelfabrieken van de afschaffing van het *gemaal*.

„In Engeland bijv. dagteekent de bloei van de glasfabricatie „van de afschaffing der accijnzen.”

Kan, wat deze beide voorbeelden aangaat, niet van toe- passing zijn het *post non propter*? Ten tijde, dat het gemaal en de Engelsche accijnzen werden afgeschaft, (ons gemaal

in 1855, en een aantal Engelsche accijnzen na 1843), begon allengs in het algemeen de fabrieksnijverheid veld te winnen op de handwerksnijverheid. Eigenaardig is ook, dat waar de schrijver sub 5 heeft gezegd, dat de indirecte belastingen strekken ten nadeele van de kleine industrie, in de noot ad 6 nu juist een paar voorbeelden worden genoemd van de omstandigheid, dat eerst ná afschaffing van de accijns de grootindustrie begon te bloeien.

Maar er is meer. De schrijver zelf vervolgt in zijn noot:

„In vele gevallen heeft de indirecte belasting een tegenovergestelde werking gehad en moet de vooruitgang van de industrie worden toegeschreven aan de pogingen der fabriekanten om de belastingen te ontduiken” — lees: te ontgaan; er is geen *fraude*, wanneer men nieuwe nog onbelaste zaken gaat produceeren of *in dier voege* gaat produceeren dat naar de alsnog vigeerende regeling aanraking met het spinneweb van den fiscus vermeden wordt. Als voorbeelden haalt de schrijver de ontwikkeling der spiritusfabricage in Schotland en de beetwortel-suikerindustrie aan.

De gedachte: *à quelque chose malheur est bon* is vooral troostrijk, wanneer het *malheur* zelf misschien nog zoo verschrikkelijk ramspoedig niet is.

Nopens de indirecte belastingen, die artikelen treffen, welke weder grondstoffen of hulpmiddelen zijn van andere takken van nijverheid, wordt in een noot opgemerkt:

„Eene goede administratie zal er op uit zijn deze bezwaren zooveel mogelijk te verminderen en voor het gebruik in andere industrieën vrijstellingen te verleenen. Het doel wordt echter nimmer geheel bereikt.”

Sauf respect mag gezegd worden, dat deze bedenking oud nieuws bevat voor wetgevende stervelingen, die positieve regelingen maken. Vlekkeloze reglementen zijn in onze gecompliceerde samenleving een hersenschimmig ideaal.

Ten slotte het laatste bezwaar, door Mr. CORT VAN DER

LINDEN nagehouden aan de indirecte belastingen in zijn zeven contra's na zijn acht pro's.

7. „De kosten der belasting zijn zeer aanzienlijk.”

Hij voegt hieraan evenwel terstond toe:

„Het is echter zeer de vraag, of de kosten van de indirecte belastingen wel grooter zijn dan die der directe.”

Thans het hoofdbezwaar, door Mr. VAN DER LINDEN (blz. 449) geformuleerd sub 3 en 4:

„3. De indirecte belastingen laten zich niet rechtvaardig verdeelen, omdat zij reëel zijn en het verbruik op zichzelf geen goede maatstaf voor draagvermogen is.

„4. In het algemeen worden de lagere klassen te zwaar belast, in het bijzonder door die verbruiksbelastingen, die op de dagelijksche benodigdheden drukken. Want de lagere klassen verbruiken van deze artikelen evenveel of betrekkelijk weinig minder dan de hogere klassen, zoodat zij een veel hooger percentage van hunne kleinere inkomens aan den fiscus moeten afstaan.

„Juist door de indirecte werking der belasting echter wordt deze overbelasting der lagere klassen bedekt, en, terwijl de *schijn* van gelijkmatigheid bewaard is, wordt nu werkelijk een sterk belastingsprivilege in het leven geroepen ten bate der bezittende klassen (1).”

Dat de lagere klassen van de dagelijksche benodigdheden evenveel of betrekkelijk weinig minder verbruiken dan de hogere klassen, staat allerminst vast; vergelijk de bud-

---

(1) In 1865 herinnerde de heer VIRULY VERBRUGGE in de Tweede Kamer aan de erkenning door den Minister THORBECKE, dat de accijnzen gemakkelijk betaald worden, maar tevens aan diens woorden: «het is onmerkbaar zegt men, maar het kwaad, het vergif, dat onmerkbaar is, houdt niet op een kwaad, een vergif te zijn» (Handl. 1864—1865, blz. 974). Of dit onmerkbare «vergif», door de individuen vrijwillig aanvaard, niet tevens een onmisbaar voedsel is voor Staat en stad, werd niet gevraagd.

getten, opgenomen in het geschrift van den heer A. L. H. OBREEN: Over verhooging van invoerrechten en andere onderwerpen, blz. 76 e. v.

Doch ook overigens, al bevatten de stellingen sub 3 en 4 een quantum van waarheid, is er tegenwicht.

In het werk van Mr. VAN DER LINDEN zelf (blz. 449—483) is een klein arsenaal van tegenwapenen te vinden.

„De *indirecte* belasting is *indirecte inkomstenbelasting*”, zegt de schrijver (blz. 455) en als een der wijzen, waarop dit hoofddenkbeeld is ontwikkeld, geeft hij aan: „De *indirecte* belasting is de belasting van het inkomen, in zoover zich dit door de uitgaven openbaart”

Op blz. 459 leest men:

„Het bijzonder individueel karakter dat iedere vertering „aankleeft, heeft geleid tot de opmerking, dat de taak der „verteringsbelastingen moest zijn het individualiseeren der „belasting. De opbrengstbelastingen houden zich aan het „*gemiddelde* inkomen, de verteringsbelastingen regelen zich „naar het werkelijke vermogen der personen.”

Op blz. 461 zegt de auteur, dat de uitgaven „zeer voldoende maatstaf opleveren voor het draagvermogen in zijn geheel.”

Op blz. 462:

„De geschiedenis heeft herhaaldelijk aangetoond, dat een „samenstel van directe en indirecte belastingen veel gemakkelijker draagt dan directe belastingen of indirecte belastingen alleen.”

Op blz. 463 wijst Mr. VAN DER LINDEN er op, dat „de „last voor de belastingschuldigen over vele kleine posten „en over het geheele jaar verdeeld” wordt en „dientengevolge „de druk aanmerkelijk verlicht.”

Op blz. 472 releveert hij het volgende:

„Het is een bekend feit, dat de prijzen van eerste levens„behoefte groote veranderingen ondergaan door verandering „van aanbod, een mislukking van den oogst bijv. juist omdat „de consumptie betrekkelijk standvastig blijft.”

Hier wordt dus implicite erkend, dat de druk van indirecte belastingen wel de grens van hetgeen *per se* verbruikt wordt vernauwt, maar het voldoen aan de allereerste levensbehoefte niet aantast, tenzij wellicht voor de allerarmsten, — die intusschen, ook bij wat lager prijs, tòch van liefdadigheid afhankelijk zouden zijn.

Op blz. 477 vindt men de uitspraak:

„De beste verbruiksbelastingen zijn die, welke artikelen van algemeen verbruik treffen, welke toch niet behooren tot de eerste levensbehoefte”.

En op blz. 478 volgt de praktische les:

„De artikelen moeten zoo gekozen worden, dat het voortdurend verbruik steunt op een vaste en langdurige gewoonte, zoodat het niet te vreezen is, dat door de belasting het gebruik ophoudt of zeer aanmerkelijk zou verminderen”.

Hierna worden als voorbeelden van algemeen gebruikte artikelen genoemd: bier, wijn, sterken drank, thee, koffie, chocolade, azijn, opium, tabak, peper, suiker, vetten, oliën, vruchten, brandstoffen, lichtstoffen en zeep.

Eigenaardig genoeg spreekt de schrijver den wensch uit, goederen, die dienstbaar zijn aan de *intellectueele en moreele behoeften* van den mensch *onbelast* te laten.

„Eene bijzondere onderscheiding bij de verbruiksbelastingen is nog die, welke de objecten der belasting verdeelt in goederen, die de materieele behoeften bevredigen en goederen, die dienstbaar zijn aan de intellectueele en moreele behoeften van den mensch.

„Tot de laatste categorie behooren platen, boeken, couranten, photographieën, muziek en muziekinstrumenten, enz. Het is gewenscht deze goederen onbelast te laten. Weliswaar is het niet de taak der regeering het verbruik in bepaalde richting te sturen, maar aan den anderen kant mag toch, waar de regeering tusschen verschillende goederen kiezen

„moet, het motief, dat de ontwikkeling der natie door „vrijdom van belasting bevorderd wordt, overwegend „wordt geacht.” (Blz. 471).

Hier komen wij in *medias res*. Platen, boeken, couranten, photo's, muziek en muziekinstrumenten zijn geen eerste levensbehoefte, niet waar? *Primum vivere, deinde philosophari*.

Bij lange na niet alle platen, boeken, couranten, enz. komen ten goede aan werkelijke *verheffing* van het moreel en intellectueel levenspeil. Het aanbóð van die zaken beantwoordt maar al te vaak aan vraag van lager allooi, niet waar?

En al wàren zij eerste levensbehoefte, en al stònd hun zedelijk en geestelijk nut vast, in het aanprijzen van vrijdom ligt de toestemming opgesloten, dat de Staat zich wel degelijk rekenschap heeft te geven, wèlk verbruik hij in bescherming zal nemen, niet waar?

Mr. VAN DER LINDEN bepleit voor de genoemde artikelen een exceptie op een terloops vermelden regel, dat het niet de taak der regeering zoude zijn het verbruik in bepaalde richting te sturen. De regeering hebbe volgens hem te redeneeren: in het algemeen wensch ik mij van sturen te onthouden, maar als ik nu eenmaal wel moet sturen, dan doe ik het liefst in de goede richting.

Doch waaròm màg zij, die aan het roer zit, niet sturen? Stuurt zij niet door elke belasting het verbruik in deze of gene richting; moet zij niet altijd kiezen tusschen „verschillende goederen”? En al ware het anders, mag zij hàar krachtsgewicht niet in de weegschaal werpen? Een zelfzuchtig koopman, wien het om winst en om niets anders te doen is, zal qua koopman met genoeg opium, saccharine, vergif of vitriool aan den man brengen. Maar moet de regeering in het algemeen koud blijven voor de vraag, welke verbruiksartikelen ze, op moreele, intellectueele of ook materieele gronden, absoluut of relatief, positief of negatief,

zal begunstigen, den vrijen loop laten, achterstellen of terugdringen?

Veelal en meestentijds, zoo niet overal en áltijd, is de Staat, hoe onbeholpen somtijds ook, in verbruikszaken mede-*régulateur* geweest. Instinctmatig; op grond van de ervaring van het voorgeslacht of van eigen waarneming; met menschenkennis, niet begrensd door de vier wanden der studeerkamer; den blik gericht op de toekomst, op de zichtbare samenleving van het heden en de kenbare van het verleden. Van het gevoelsstandpunt, in deze bladzijden ingenomen, is hetgeen Mr. VAN DER LINDEN als eene exceptie, gedekt door *force majeure*, vergoelijkt, niet anders dan de straal, die doorschemert uit het licht, waarin deze gansche materie zou worden gezien, werd het niet door quasi-axioma's onderschept.

De exceptie van Mr. VAN DER LINDEN regardeert de *inrichting* van het fiscale staathuishouden. Nu nog enkele woorden over de *fundamenten*.

Op blz. 483 van het Leerboek der Financiën wordt het volgende vermeld:

„Ook *hier te lande* bestond onder de republiek een „ware chaos van accijnzen en octrooirechten, wijn, „brandewijn, bier, gemaal, beestiaal, zout, zeep, visch, „fruit, turf, kolen, kaarsen, enz. enz.”

M. i. legt die chaos een welsprekend getuigenis af van de *offers*, die een *volk* in zijn bloeitijd, zich getroost ter wille van zijn bestaan en zijn toekomst. De contributies van gegoeden en van de dun gezaaide rijken, die als wet-gedwongen donateurs kunnen fungeeren, mogen eene particuliere vereeniging boven water houden, de Staat kan het niet stellen zonder een *nationaal* offer op het altaar des vaderlands, evenmin als de stad het kan rooien zonder een *communaal* offer. Eene staatscollecte of eene gemeentelijke collecte van directe, verplichte bijdragen doemt natie of stad bij voorbaat tot financieele onmacht.

„De indirecte belastingen laten zich niet rechtvaardig „verdeelen, omdat zij reëel zijn en het verbruik op zich „zelf, geen goede maatstaf van draagvermogen is,” om duidelijkheidshalve het Leerboek van Mr. VAN DER LINDEN (blz. 449) ten derden male te citeeren.

Vier opmerkingen:

1. Men *betaalt*, dus men *kan* dragen.

2. Men betaalt: te veel in verhouding tot zijn inkomen of bezit, maar dat geschiedt *vrijwillig*, voorzover niet het meest onmisbare wordt belast: voedsel, kleedij, dekking van elementairen aard.

De modemagazijnen, de sigarenwinkels, de tram, de kinematograaf, de engelenbak en bovenal bierhuis en café kunnen getuigen hoe weinig ook het mingegeod publiek zelf, vrijwillig, zich stoort aan het „reëel” karakter van offers, onvermijdelijk voor wie het genot begeeren — en in hoe geringe mate aan het publiek zelf bij zijn verbruik of gebruik een „goede maatstaf” van „draagvermogen” voor oogen staat. Moet desniettemin de Staat uitgaan van het standpunt als hadde hij met ideale schepselen te doen?

3. Men betaalt voor zaken, die het levenspeil *al dan niet* verhoogen. De leiders van den Staat moeten wel bij elke verbruiksheffing overwegen, wat zij in een bepaald land in een gegeven tijdsgewicht onduelbaar, verkeerd, onnoodig, goed of lofwaardig vinden. Achten zij opium onduelbaar, sterken drank en tabak verkeerd, ijdelheidsweelde onnoodig, gezonde weelde wenschelijk en hoogere, geestelijke of artistieke luxe zéér wenschelijk, zoo hebben zij het heft in handen om ook, door heffing of vrijdom, *mede* te sturen, invloed ten goede uit te oefenen.

4. Hetgeen men betaalt, kan de gemeenschap *niet missen*, wil zij voldoende financieele kracht bezitten.

De gemeenschap, die eene indirecte belasting heft, stelt, wanneer het eerste levensbehoeften geldt, een spaardwang in; wanneer het vrijverkozen behoeften geldt, eene vrij-

willige spaarverzekering — *ten haren bate*. Bij alle kwartjes, bij alle dubbeltjes, die verteerd worden, legt de consument ongemerkt iets op zij — voor de gemeenschap. Denk U, dat de gemeenschap niet langer beslag legde op die „reële” offers, welke geen rekening houden met het „draagvermogen”; maar dat zij gebod ze bij elke vertering middels bons op naam van den consument te boeken op de Rijkspostspaarbank — welk een reusachtig vermogen zoude de individueele massa zich aldus, meestendeels vrijelijk, jaar in jaar uit vergaren. Stel U omgekeerd voor, dat alle accijnzen en invoerrechten werden afgeschaft, welk een kolossaal verlies zou de *gemeenschap* lijden zonder dat het gros der aldus ontlaste individuen ook maar eenigermate in duurzaam bezit, in welvaart vooruit zou komen. Het is goed, dat spaardwang en vrijwillige spaarverzekering, welke zonder haar ingrijpen, zouden *uitblijven*, haar ten goede komen. Veel beter, dan dat de gemeenschap, Staat of stad, op zwart zaad zit en het individu van haar laissez-aller toch geen blijvend profijt trekt.

De indirecte belastingen, aan de natie opgelegd, vormen de kern van het continueele *nationale* fonds. Om dat stamkapitaal groepeeren zich directe, individueele bijdragen. Personeele belasting, renderend, zoolang ze niet het gebruik tegengaat en inkomstenbelasting, renderend zoolang ze niet verjaagt — beide te veroordeelen, voorzoover ze door progressie den levensstandaard verlagen. Als tegenwicht tegen den druk, die de indirecte belastingen het volk opleggen, kan bij den dood van het individu dienst doen de successiebelasting, die per se rendeert en waarbij progressie den levensstandaard niet meer kan aantasten.

Er is eene correlatie tusschen het beginsel van staatsbescherming van de algemeene voortbrenging en staatsbelasting van het algemeen verbruik.

Individueel moge deze of gene door die algemeene bescherming en die algemeene belasting schade lijden — het

beginsel wortelt in den grondslag, naar historische opvatting, van hetgeen des Staats is.

Hier en daar is in de doctrinair-liberale aera de driedigle leus verkondigd en, zij het ten halve, althans niet consequent, in praktijk gebracht: ziet maar, menschen, hoe gij *aan den kost komt*; verbruikt maar wat u *in den zin komt* en, als het *op betalen aankomt* voor de behoeften der gemeenschap, wier lief en leed gij deelt, vrage zij alléén, wat gij, individu, gemakkelijk kunt missen. Ulieden, individuen, meer welvaart te bezorgen; voogdij te oefenen over ulieder verbruik; en gemeenschappelijke uitgaven anders te verhalen dan op de enkelingen met notoir draagvermogen in den vorm van onroerend goed, kostbaarheden, effecten en bankbiljetten — dat alles valt buiten haar bestek.

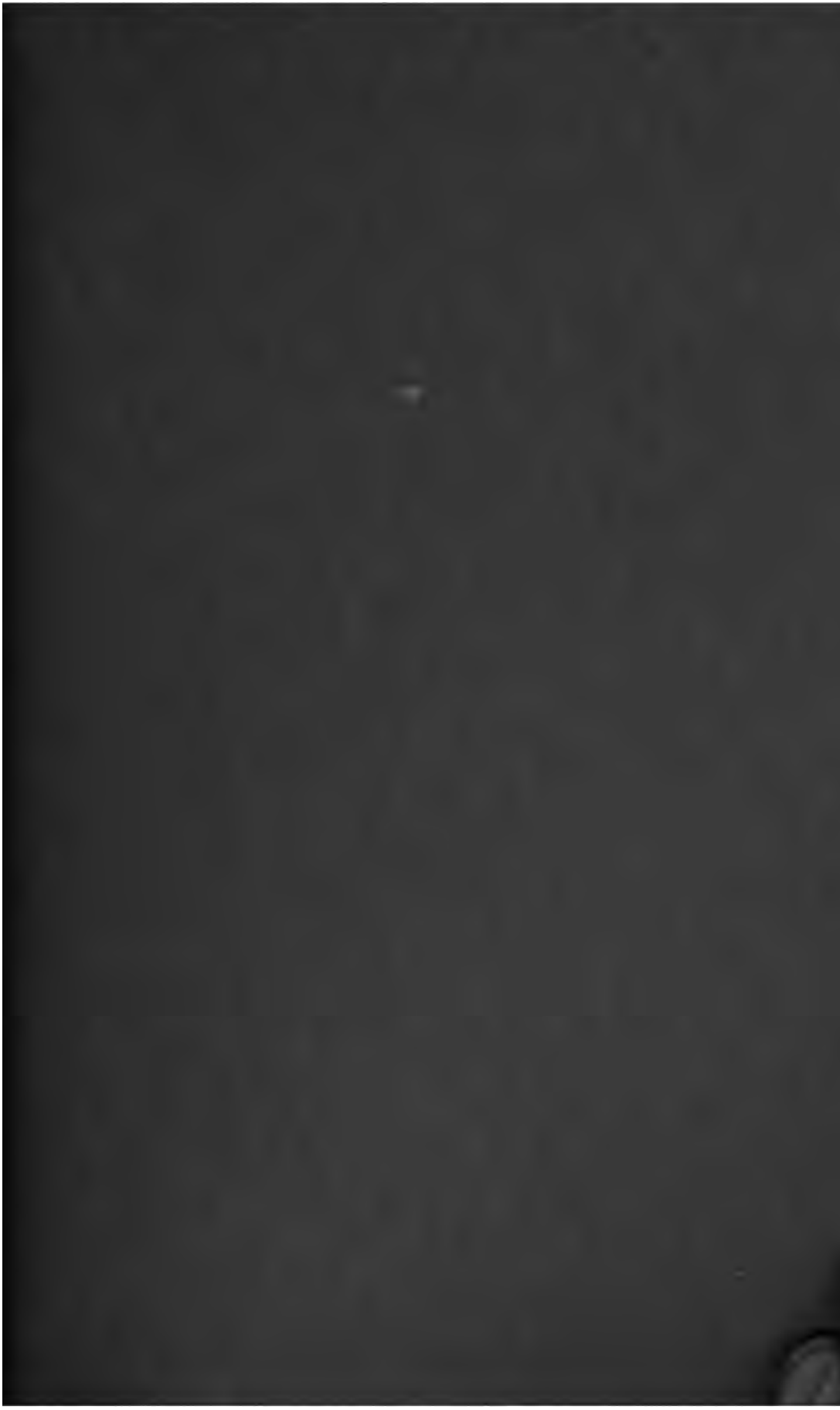
Is er wellicht niet méér te gevoelen voor het economisch-politieke overheidsbeleid, dat nagenoeg allerwege de eeuwen heeft getrotseerd: beschèrm, bestuur en belàst het *volk*?

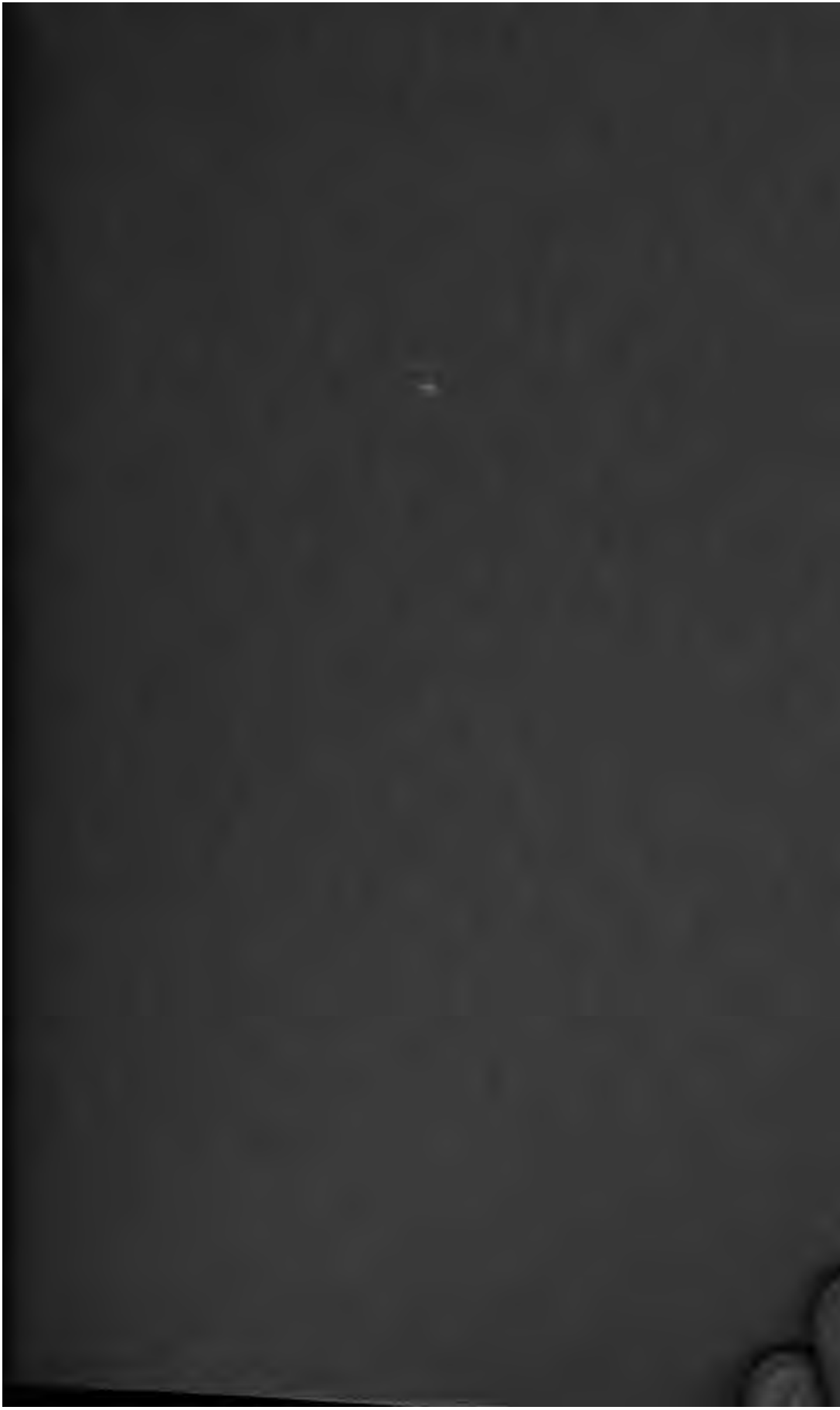

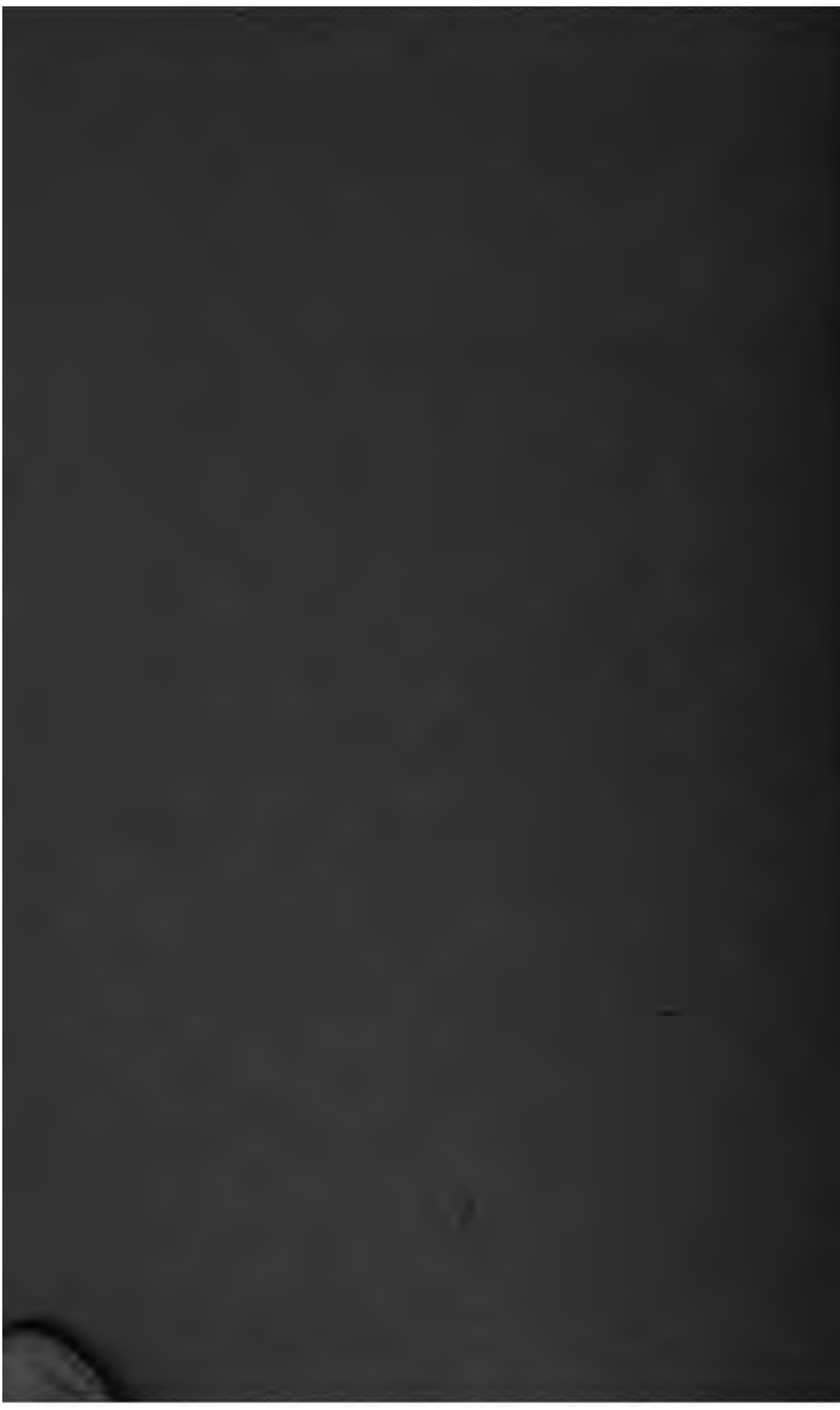

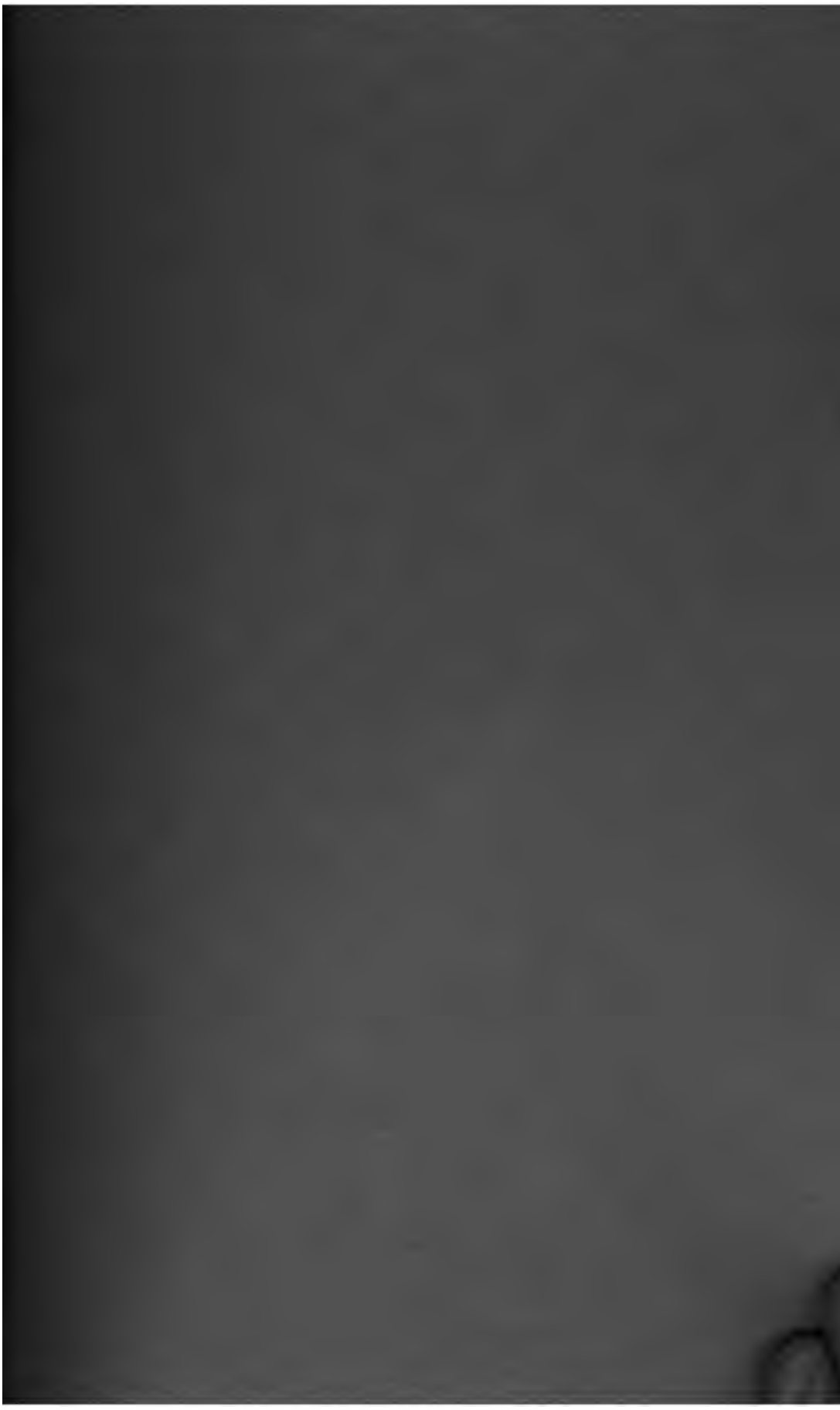

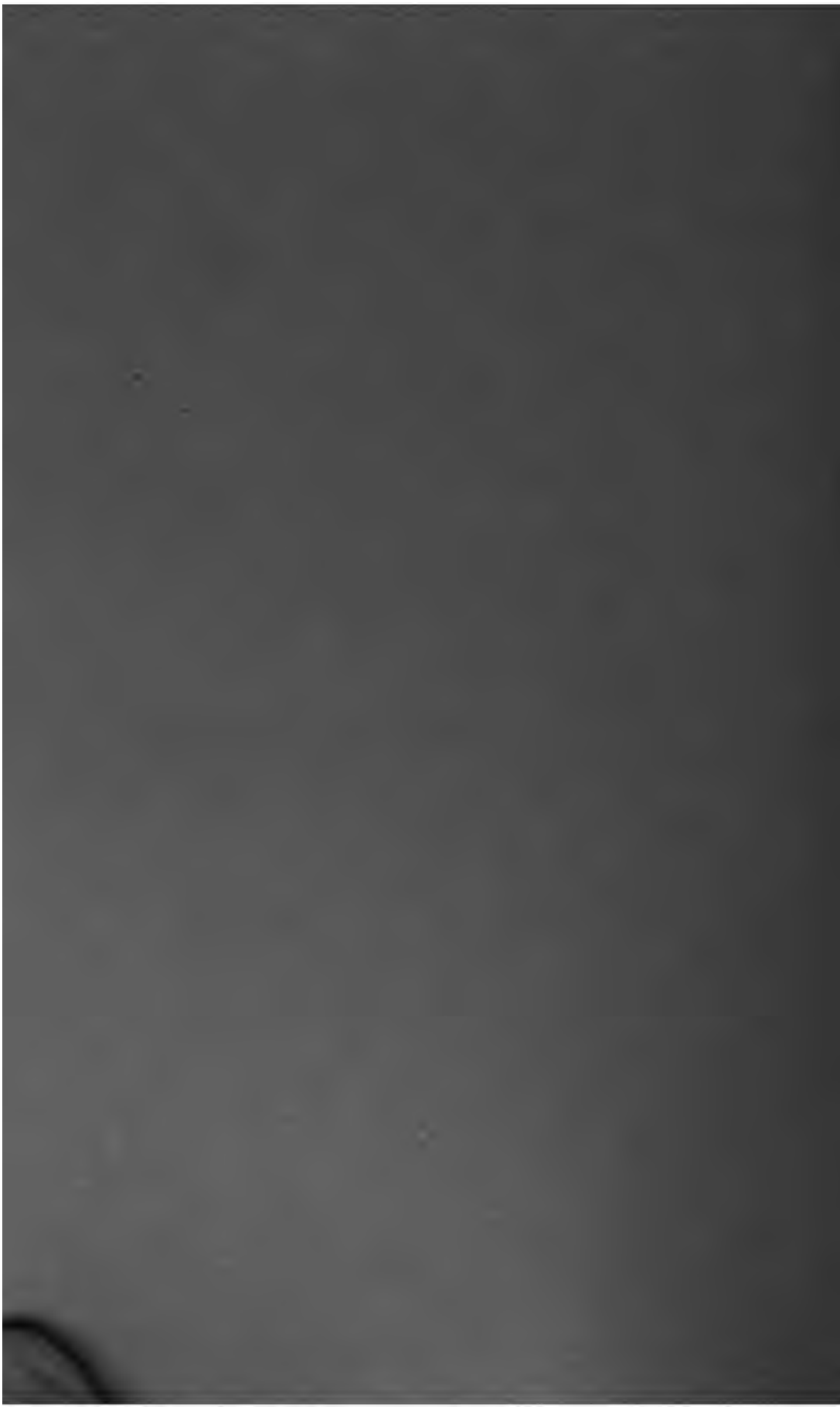

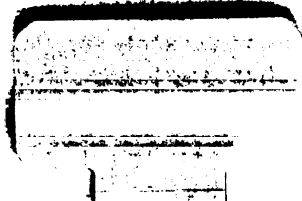

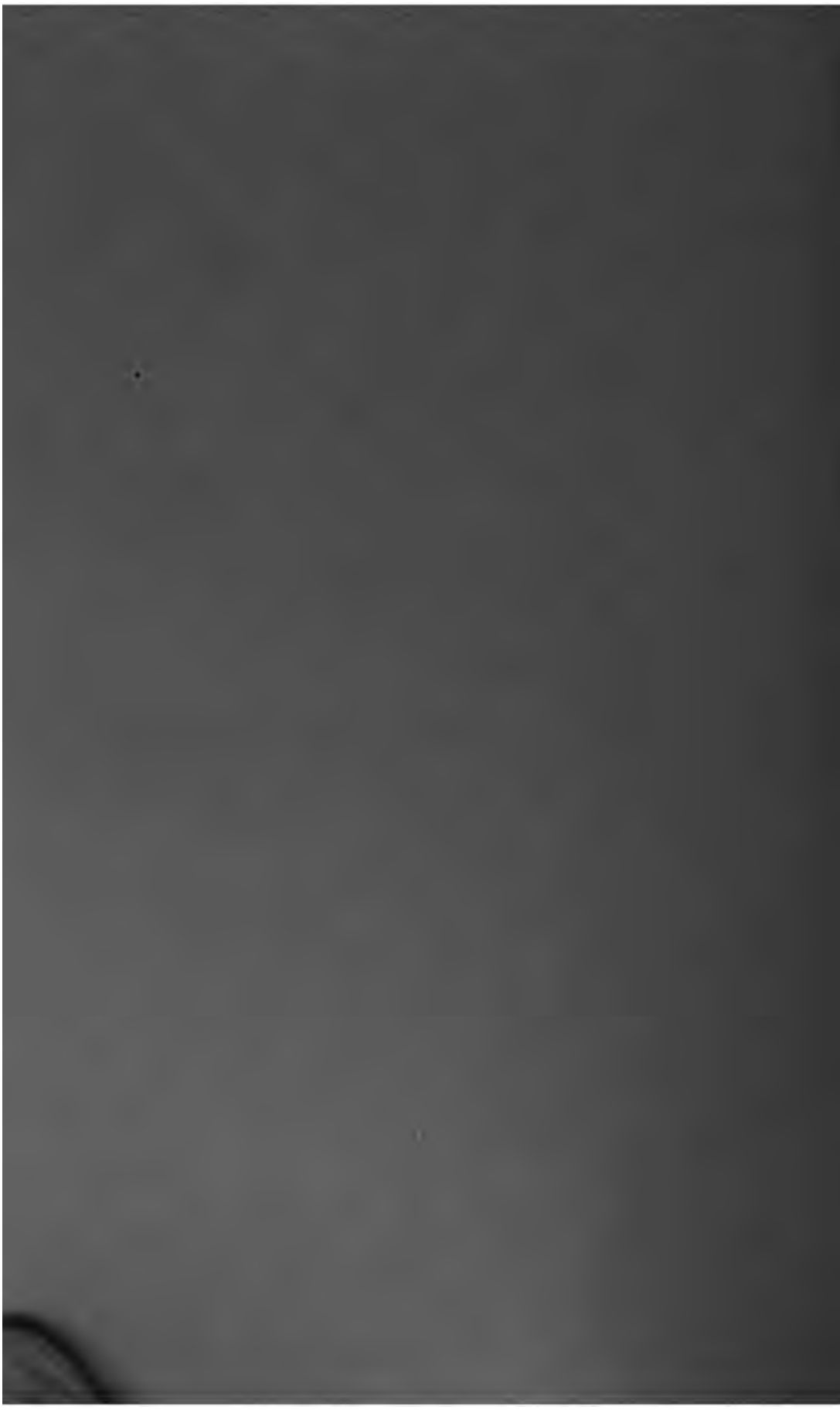

M304773

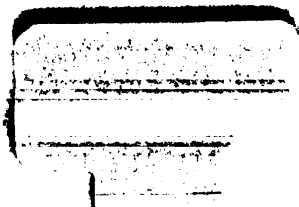
THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

304773

THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

M304773

THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

